

Titus Labienus
Fra *Homo Novus* til *Homo Militaris*.

av
Ingar Eftedal Høgstedt
Studentnummer: 159602

Masteroppgave i Latin
Institutt for Lingvistiske, Litterære og Estetiske fag.
Universitetet i Bergen

Høst 2009

Forord.

Min interesse for det romerske militærvesenet kom som en følge av å jobbe med Caesars *Commentarii de Bello Gallico*. Da jeg begynte å lese meg opp om temaet oppdaget jeg at det er skrevet utallige artikler og bøker om dette. Disse tar ofte for seg store offiserer som Sulla, Marius, Caesar eller Pompeius Magnus, spesifikke slag eller det romerske militærvesenet som institusjon. Et navn som ofte dukket opp var Titus Labienus. Han var ofte omtalt, men aldri studert. Jeg bestemte meg derfor for at jeg ville finne ut hvem denne personen var, men dette viste seg å være vanskelig. Han ble sjeldent presentert som noe mer enn Caesars nestkommanderende, som skiftet side før borgerkrigen mellom Caesar og Pompeius. Denne oppgaven tar derfor for seg Titus Labienus og ser på hans liv og hvordan han klarte å bli en mann som ikke kan forbigås, men aldri blir vektlagt i romersk militærhistorie.

Takk!

Jeg vil rette en stor takk til Mathilde Skoie som hjalp meg med å utvikle ideen til denne oppgaven og til min veileder Matti Wiik som har vært en uvurderlig hjelp til gjennomføringen. En stor takk må også rettes til alle på UIBs klassiskseminar for innspill og synspunkter. Jeg vil også takke mine foreldre Thorild og Arne Høgstedt, svigermor Elisabeth Mørkeseth og Knut Roald Wake for korrekturlesning og oppmuntring. Sist, men ikke minst, vil jeg takke min samboer Ingrid I. Mørkeseth som har holdt ut i time etter time med prat om det romerske militærvesenet, republikansk politikk og ikke minst om latinsk grammatikk.

Innholdsfortegnelse

1. Labienus, Fra <i>Homo Novus</i> til <i>Homo Militaris</i> .	4
a. Innledning	4
b. Problemstilling	6
c. Metode	6
2. Titus Labienus.	8
a. Ungdomstid	8
b. Tidlig karriere.	10
3. Folketribunat	15
a. <i>Duoviri</i> -rettssaken mot Rabirius	15
b. Ytterligere lovgivning.	18
c. Årene 62-59 f.Kr.	19
4. <i>Legatus</i> i Gallia	21
a. 58 f.Kr.	22
b. 57 f.Kr.	26
c. Vinter 57 f.Kr. og 56 f.Kr.	28
d. 55 f.Kr.	29
e. 54 f.Kr.	31
f. 53 f.Kr.	38
g. Vercingetorix-opprøret.	41
h. Labienus i Hirtius' tillegg.	44
5. Labienus' Lojalitet.	48
a. De historiske kildene.	48
b. De moderne teoriene.	50
c. Oppsummering.	55
6. Borgerkrigen	59
a. Borgerkrigens første fase.	59
b. Borgerkrigens andre fase: Hellas	67
c. Borgerkrigens tredje fase: Africa	75
d. Borgerkrigens fjerde fase: Hispania Ulterior.	95
7. Ettermæle	103
8. Konklusjon	105
9. Bibliografi	108
a. Primærlitteratur	108
b. Sekundærlitteratur	111
10. English Summary	114

1. Fra *Homo Novus* til *Homo Militaris*.

Perioden fra Catilinas konspirasjon i 63 f.Kr. og fram til Augustus erklærte *pax romana* i 27 f.Kr er en mye omtalt og interessant periode i romersk historie. I løpet av disse 36 årene opplevde romerne stor suksess og erobret nye områder i nord, sør og vest, men det var også en urolig politisk periode. Personlige ambisjoner og politiske uenigheter førte til flere borgerkriger, først mellom Caesar og Pompeius, så Octavian og Marcus Antonius mot Cassius og Brutus, og senere mellom Octavian og Marcus Antonius. Resultatet av borgerkrigene var at republikken ble veltet som styreform og keisertiden så sin spede begynnelse. Det er gjort mye forskning og arbeid om de viktige hendelsene og personene i denne perioden. Det er skrevet utallige biografier og artikler om menn som Marcus Tullius Cicero, Gaius Julius Caesar, Augustus og Gnaeus Pompeius Magnus, store politikere og hærførere som forandret den romerske verden.¹

1.a Innledning

Bak disse mennene fantes det en rekke personer som har blitt historiske bikaarakterer. Dette var menn som ikke kom fra de store familiene, ikke holdt de høyeste stillingene, men likevel spilte en viktig rolle i historien. Slike bikaarakterer kan bidra til å bedre vår kunnskap om større og mindre hendelser. Blant denne typen mennesker finner vi blant annet soldater, politikere, advokater, slaver og *libertini* (frigitte slaver). Noen av de viktigste bikaarakterene var militære. De var gjerne menn av *equites*-klassen (ridderklassen) som tok sikte på å skaffe seg et så godt ry gjennom militærtjeneste at de senere kunne utnytte dette til politisk og sosial klatring, såkalte *homines militares* (militærmenn). Dette uttrykket ble brukt av romerne om menn som hadde lang erfaring, *scientia res militaris*² (kunnskap om militære anliggende) eller strategisk talent.³ Historikeren Gaius Sallustius Crispus beskriver en *homo militaris* i sitt verk *Bellum Catilinae*, en *legatus* ved navn Marcus Petreius:

*Homo militaris, quod amplius annos triginta tribunus aut
praefectus aut legatus aut praetor cum magna gloria in exercitu
fuerat, plerosque ipsos factaque eorum fortia noverat; ea
conmemorando militum animos accendebat. (Sallust, B. Cat. 59)*

¹ F.eks. Matthias Gelzer: *Caesar*, Robin Seager: *Pompey the Great*, Manfred Furrmann: *Cicero and the Roman Republic*

² Cic. Ad Fam. XIII.LVII

³ Sallust, B. Cat. 59.6, 45.1-2, Velleius 2.48.1

Han var en militær mann, og med mer enn tredve års tjeneste i hæren hadde han vært både prefekt, legat og praetor med stor suksess, og han hadde lært å kjenne mange [av soldatene] og deres heldedåder, og ved å minne soldatene om disse hevet han deres moral.

En *homo militaris* var en mann som utpekte seg gjennom militæret snarere enn politiske verv. Erich Gruen har definert termen på denne måten: ”*Homines militares*: men who spent long years in fighting and who developed a high degree of martial skills.”⁴ Lang og bred erfaring fra militæret var nøkkelen til å få denne betegnelsen. Gruen viser til flere menn som *homines militares*, for eksempel Quintus Marcius Crispus⁵ og Marcus Anneius,⁶ og det er flere trekk som går igjen hos de aller fleste av disse.⁷ De er ikke historisk kjente personer, alle var tilknyttet en eller flere *imperatores* (imperatorer, øverstkommanderende) og de var alle *homines novi* (nye menn). De var menn fra områder med fulle romerske borgerrettigheter som hadde ambisjoner om å komme seg opp og frem i verden. For noen var det overklasselivet i Roma som fristet, andre lot seg friste av makt og penger. Wiseman hevder det var tre metoder for å komme seg opp i den romerske sosieteten for slike menn; "... the aspiring *novus* sought to become known at Rome either as soldier, lawyer or orator.”⁸ ”Lawyer” og ”orator” er to aspekter ved det offentlige liv i Roma. En politiker måtte kunne tale, både til folkemassen og senatet, og en av de mest effektive måtene å gjøre seg kjent som taler var å fungere som advokat.

Homines militares-termen ble brukt om de som valgte militæret fremfor rettsapparatet til å få sitt navn på folks lepper. Gjennom god omtale i rapportene til en *imperator* (imperator, øverskommanderende) til senatet og fra medsoldater, kunne man oppnå stor popularitet både blant nobileteten og folket. En slik massiv støtte gav store fordeler når man stod til embetsvalg,⁹ som Gruen skriver: ”Exceptional military qualities might bring a few men from modest beginnings to a senatorial career and even to praetorian station:...”¹⁰ Hjemvendte

⁴ Gruen (1974, s. 380)

⁵ Se også: Cic. In Pisonem 54

⁶ Se også: Cic. Ad Fam. XII.LVII

⁷ Gruen (1974, s. 63, 64, 110 og 111)

⁸ Wiseman (1971, s. 119)

⁹ Wiseman (1971, s. 122)

¹⁰ Gruen (1974, s. 174)

soldaters stemmer var en viktig faktor i maktgrunnet for imperatorer som Pompeius og Caesar. Deres lojalitet ledet dem til å kaste sin stemme etter imperatorens ønske.

1.b Problemstilling

En mann som steg så høyt som praetoratet var Titus Labienus. Han var en *homo novus* og en mann som har satt solide spor etter seg, selv om han aldri ble *consul* (republikkens høyeste embete). Han fortjener også tittelen *homo militaris* for sin avgjørende innsats i Caesars erobring av Gallia og for sin utrettelige kamp for Pompeius og senatet under borgerkrigen. I denne oppgaven vil jeg gjennom en mikrohistorisk fremstilling av Labienus' liv vise hvordan en mann fra bondelandet klatret opp fra å være en ukjent mann og fra en ukjent familie, til å bli en mann som ikke kan unnlates i noen militærhistorie om denne perioden. Hvem var han? Hvilke grep tok han for å lykkes? Hvordan blir han fremstilt? Hvilken rolle spilte han i denne periodens store omveltninger? Denne oppgaven skal ta for seg Titus Labienus, og gjennom hans historie belyse muligheten for sosial og politisk klatring gjennom militærvesenet i senrepublikken.

1.c Metode

I denne oppgaven vil jeg benytte meg av mikrohistorisk metode. Dette er en tilnærming til historien som vender seg bort fra de store hendelsene og folkemassene, og konsentrerer seg om individet. Mikrohistorie ser på enkeltmennesket og denne personens liv. Dette brukes til å belyse en større og mer kompleks problemstilling.¹¹ Jill Lepore definerer mikrohistorisk tilnærming og metode slik: "*The history of "hitherto obscure people" that concentrates on the intensive study of particular lives "to reveal" the fundamental experiences and mentalities of ordinary people.*"¹² Gjennom detaljert og nøyaktig lesning av kilder, trekker man ut informasjon om det aktuelle individet. Det gjøres ved at man ser på hvordan andre mennesker forholdt seg til det, plasserer det i kontekst og ser hvordan det passer inn i kildematerialet og hvilken rolle de utgjør i forhold til verkets misjon og tema.¹³ Det aktuelle individets vedvarende trekk i ulike kilder blir fokus, og disse brukes som indikatorer på individets personlighet, miljø, samfunn og samtid.¹⁴ En mikrohistorisk fremstilling må nødvendigvis begrenses i tid og rom, og vil dermed ikke kunne benyttes ved alle typer problemstillinger.

¹¹ Ginzburg (1993, s. 15)

¹² Lepore (2001, s. 113)

¹³ Egholm & Wul (2001, s. 26)

¹⁴ Egholm & Wul (2001, s. 29)

Mikrohistorie kan bli til forveksling lik en biografisk fremstilling, men det er forskjeller. I en mikrohistorie vil analyser og kildediskurs være en essensiell del av narrativen, mens man i en biografi vil, i de fleste tilfeller, holde seg til en flytende narrativ uten slike akademiske avbrekk.¹⁵ Målsetningen vil også være ulik. En biografi handler om en enkelt person, og målsetningen er å gi en fullverdig narrativ om personens liv og virke. En mikrohistorie tar også for seg en enkelt person, men målsetningen er å gi et svar på en overordnet problemstilling som et resultat av narrativen. En mikrohistorisk tilnærming vil gi en fokusert og detaljert narrativ og bidra til bredere forståelse av, og svar på, spørsmål plassert i en makrohistorisk kontekst.¹⁶

Kildematerialet for denne oppgaven er ganske begrenset. Jeg vil hovedsakelig holde meg til *corpus Caesaris*, og bruke de greske historikerne Appian og Dio Cassius til å fylle in historien. Gjennom en nøyaktig lesning og analyse av Caesars tekster vil jeg prøve å gi en enhetlig fremstilling av Labienus som *homo militaris*. Jeg vil se etter likhetstrekk hos de forskjellige forfatterne for å se om dette samlet kan gi et svar på problemstillingen, og ikke minst gi et bilde av karakteren Labienus. Den overordnede problemstillingen vil være å se på karrieren til Titus Labienus gjennom en mikrohistorisk fremstilling, som et eksempel på mulighetene til sosial og politisk klatring i Roma. Hvordan gjøre karriere gjennom militæret fremfor rettsapparatet i senrepublikken?

¹⁵ Forskjellene på biografi og mikrohistorie kan være flytende, mange titler utgitt som biografier kunne like gjerne vært utgitt som en mikrohistorie.

¹⁶ Iggers (1997, s. 102)

2. Titus Labienus.

Titus Labienus var en *homo novus* fra Picenum. Han er best kjent for å ha skiftet side, fra Caesar til Pompeius Magnus, ved borgerkrigens utbrudd. Hans valg av karrierevei, gjennom militæret, var ikke uvanlig, men er lite omtalt i sekundærlitteraturen. Vi skal se at Labienus hadde en finger med i spillet i flere av de store hendelsene i denne perioden. Jeg skal gi en kronologisk fremstilling av hans liv. Jeg vil gi spesiell oppmerksomhet til hendelsene som er viktige for forståelsen av personen Labienus, og ved de aspektene av hans liv som har blitt neglisjert eller ikke blitt belyst i sekundærlitteraturen.

2.a Ungdomstid

Den eneste kilden vi har som sier noe direkte om Labienus' ungdomstid er Ciceros tale *Pro C. Rabirio perduellionis reo ad quirites oratio*.¹⁷ Denne talen ble holdt i 63 f.Kr. i en rettsak hvor Cicero forsvarte Gaius Rabirius som var anklaget for høyforræderi av Labienus.¹⁸ I tillegg kommer en del generaliseringer basert på kunnskap om andre menn i samme politiske og økonomiske situasjon som Labienus, og kilder om andre menn som Labienus var knyttet til, enten i denne aktuelle perioden eller senere i livet.

Titus Labienus ble lenge gitt et *nomen gentile* (mellomnavn, familienavn) i sekundærlitteraturen, Attius eller Atius.¹⁹ Dette navnet forekommer ikke noen av kildene og Caesar, som alltid var nøyaktig i sine kommentarer, presenterte han kun som Titus Labienus. Klebs har hevdet at dette kommer av feil i det prosopografiske arbeidet, og et behov for å følge det romerske *tria-nomina*-systemet (tre navn).²⁰ Jeg godtar Klebs argument, og ser derfor bort fra Atius navnet.

Labienus' hjemsted lar seg plassere ved å kombinere to kilder, hvor en forteller oss hvilket område i Italia han kom fra, Picenum, og en forteller hvilken by i dette området som stod hans hjerte nærmest, Cingulum. Cicero skriver i nevnte tale:

*Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re ac tempore? Cum
ignaviae ratio te in fugam atque in latebras impelleret, improbitas*

¹⁷ Forkortes Cic. Pro Rab.

¹⁸ Se kapitel 3.a *Duoviri*-rettsaken mot Rabirius

¹⁹ F. eks. Heitland (1969, s. 89)

²⁰ Klebs (1978-1979, s. 2254 – 2255)

et furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consules ad patriae salutem ac libertatem vocarent, quam tandem auctoritatem, quam vocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum velles? 'Patruus,' inquit, 'meus cum Saturnino fuit.' Quid? pater quicum? quid? propinqui vestri, equites Romani? quid? omnis praefectura, regio, vicinitas vestra? quid? ager Picenus universus utrum tribunicium furorem, an consularem auctoritatem secutus est? (Cic. Pro Rab. 22)

Og du Labienus, hva ville du gjort i en slik sak og i en slik tid? Da en uverdigg livsførsel tvang deg til flukt og skjul, og Lucius Saturninus med galskap og sinne inviterte deg til Capitolhøyden, og konsulene tilkalte deg til fedrelandets redning og frihet. Hvem ville du ha valgt? Hvilken autoritet, hvilken stemme ville du fulgt, hvems ordre hadde du adlydt? "Min onkel var med Saturninus" sier han. Hva så? Hvem var din far med? hm? Hva med din slekt, de romerske ridderne? Hva med alle fra ditt distrikt, din region, dine naboer? Fulgte hele Picenum tribunens sinne, eller konsulenes autoritet?²¹

Picenum (moderne Marche) ligger omtrent midt på den italienske støvelen, og var et område som var kjent for, og stolt av, sin militære tradisjon. Området tok navnet sitt etter krigsguden Mars' hellige fugl, *picus* (hakkespett).²² Caesar forteller oss om byen Cingulum som Labienus hadde vært med å ruste opp og brukt mye av sin private formue på å vedlikeholde.²³ En bekreftelse på hans opphavssted har vi også gjennom noen linjer fra poesien. Dikteren Silius Italicus' episke verk om den andre punerkrigen, *Punica*, forteller om en soldat fra Cingulum, med navnet Labienus. Labienus dør på heltmodig vis i dette diktet. Silius Italicus har blitt oppfattet som en dikter som prøvde å gi en historisk narrativ en poetisk vri.²⁴ Det faktum at Italicus valgte å bruke nettopp navnet Labienus på en modig soldat fra Cingulum er et godt indisium på hvor godt kjent Labienus og hans historie var blant den romerske eliten, også

²¹ Alle oversettelser fra latin er mine egne.

²² Cowan (2007, s. 87)

²³ BC 1.15, se kapittel 6.b *Borgerkrigens andre fase: Hellas*, for oversettelse.

²⁴ For Silius Italicus' metode og bruk av historiske personer se R. B. Steele (1922), for passasjen se *Punica* 10.31-36.

lenge etter hans død.²⁵ Labienus kom fra den lokale overklassen i Picenum, og var av *equites*-klassen. Han kom ikke fra en fattig familie slik det har blitt foreslått,²⁶ men fra en velstående familie, noe som gav ham en god bakgrunn for å ønske seg innpass blant eliten i Roma.²⁷

Labienus ble født i 99 eller 98 f.Kr. Det er vanskelig å bestemme nøyaktig årstall og flere oppslagsverk skriver at han ble født ca 100 f.Kr.²⁸ Vi har to opplysninger å gå ut fra. Cicero sa i *Pro Rabirio*-talen at:

...causa ante mortua est quam tu natus es. (Cic. Pro Rab. 25)

....denne saken ble lagt død før du ble født.

Saken det her siktes til er Saturninus' død, i desember 100 f.Kr. Dermed fremgår det at Labienus ble født etter dette. Det andre grunnlaget er at Labienus holdt det politiske embetet *praetor* i enten 60 eller 59 f.Kr.²⁹ Alderskravet for å holde dette embetet var fylte 39 år.³⁰

2.b Tidlig Karriere

Fra Cicero har vi den eneste håndfaste kilden på hva Labienus foretok seg i sine første 36 leveår. Cicero forteller oss at han tjenestegjorde under Publius Servilius Vatia Isauricus.³¹ Servilius var konsul i 79 f.Kr og ledet den første delen av krigen mot i piratene på 70-tallet f.Kr. Servilius var delvis suksessfull mot piratene, og rensket store deler av Cilicia (moderne Syd-østre Anatolia) for pirater. Han fikk ikke selv æren av å se krigen til ende, den æren gikk til Gnaeus Pompeius Magnus. Servilius' kampanje varte fra 79 til 74 f.Kr. Det er mest trolig at Servilius ble gitt oppdraget av senatet i 79 f.Kr., men reiste først mars i 78 f.Kr., da som *pro consul*.³² Labienus var i begynnelsen av 20 årene på denne tiden. Det skal være sagt at vi ikke vet om han var en del av de to konsulære legionene, tildelt Servilius av senatet, eller om han kom til seinere. Servilius' taktikk var å nedkjempe piratenes festninger og byer langs kysten av Cilicia, fremfor å gå etter dem på sjøen.³³ Han fikk sitt tilnavn *Isauricus* (Isaurenes

²⁵ Tyrrell (1970, s 3)

²⁶ Abbott (1917, s. 10)

²⁷ Dersom han kom fra en fattig familie ville en slik karriere som Labienus hadde, vært en umulighet

²⁸ F.eks. Hornblower & Spawforth (1996, s. 574)

²⁹ Broughton (1952, s. 167)

³⁰ Abbott (1917, s.7)

³¹ Cic. Pro Rab. 21

³² Ormerod (1922, s.37-39)

³³ Ormerod (1922, s. 36-37)

overmann) fordi han overvant Isauris folket, som var blant de mest beryktede piratene.³⁴ Han ble beåret av Senatet med en triumf i 74 f.Kr.³⁵ Dette var antageligvis ikke Labienus første møte med militæret. Det var vanlig for provinsielle *equites* å gå inn i hæren i sytten-attenårsalderen. Labienus vil ha vært 20 eller 21 år gammel i 78 f.Kr.³⁶

Labienus, som var en ung *equites*, kan ha holdt en rekke forskjellige poster i Servilius' hær. Det mest sannsynlige er *tribunus militaris* (militærtribun), eller *contubernales* (teltvenner, klerker). *Contubernales* er et vanskelig uttrykk å oversette til norsk. Ordet betyr forskjellige ting i forskjellige sammenhenger, likevel er alle betydningene er knyttet til hovedbetydningen, som er teltvenner. I den romerske hæren hadde ordet to forskjellige betydninger. Det var betegnelsen på den minste grupperingen av soldater. Dette var den gruppen som delte telt (*contubernia*). Soldatene sov ti mann i hvert telt.³⁷ Den andre betydningen av dette ordet var en underoffisergrad holdt av unge menn fra over- og middelklassen. Disse var en del av staben til en høyeregrads offiser,³⁸ og fungerte i hovedsak som sekretærer eller klerker for offiserene. De var der for å lære om militæret, politikk og dannelsen.³⁹ *Contubernales* uttrykket ble også brukt om slaver, som selv om de ikke hadde rett til å inngå ekteskap, levde sammen som mann og kvinne. Det kunne også brukes om en form for ekteskap mellom en slave og fri person.⁴⁰ Det er likevel ikke veldig sannsynlig at Labienus var *contubernales*. Labieni-familien var en del av den lokale overklassen i Cingulum, og hadde kanskje en viss innflytelse i resten av Picenum, men var ikke et kjent navn i Roma. Det eneste familiemedlemmet vi kjenner til i romersk politikk er onkelen til Titus Labienus, Quintus Labienus. Hadde Labienus holdt en så ærefull posisjon som *contubernales* i staben til en triumferende romersk general, ville Cicero gjort et poeng ut av dette i den nevnte talen.

Tribunus militaris er en mer plausibel posisjon for en mann med Labienus' bakgrunn. Dette embete var i den tidlige fasen av den romerske republikken avsett til unge menn av senatorstatus,⁴¹ og ble utnevnt av senatet. Det var seks av disse i hver legion. Deres oppgave var å kommandere en gitt del av hæren, bestemt av den ledende offiseren med *imperium*

³⁴ Ormerod (1922, s. 45)

³⁵ Valerius Maximus 8.5.6

³⁶ Southern (2007, s. 92)

³⁷ Goldsworthy (2003, s 51)

³⁸ F.eks. *Imperator* eller *legatus*.

³⁹ Suet. Div. Jul. 42, Frontinus IV.I.11

⁴⁰ Treggiari (1981, s. 42-43)

⁴¹ dvs unge menn hvis forfedre hadde vært senator.

(kommando, rett til å befale). Militærtribunene holdt sin kommando to og to, dette ble rullert på. I senrepublikken, etter at Gaius Marius hadde reformert hærens struktur,⁴² ble dette endret. Det var fortsatt seks tribuner, men nå var kun en plass forbeholdt dem med senatorstatus. Denne ble kalt *tribunus laticlavus* (tribun med bredt purpurbånd)⁴³ de fem siste var for *equites*-klassen, kalt *tribunus angusticlavus* (tribun med smalt purpurbånd).⁴⁴ *Tribunus laticlavus* sto over *tribunus angusticlavus* i hierarkiet.⁴⁵ Tribunene var ansvarlige for å holde orden og disiplin blant soldatene, og i hæren generelt. De var også ansvarlige for å viderefordre imperatorens ordre og fungerte som et talerør mellom offiserene og legionærene.⁴⁶ Labienus som var *equites* fra militærprovinsen Picenum, utpeker seg en tydelig som kandidat for *tribunus angusticlavus*. Sage har pekt på at det var normal praksis for *equites* med politiske ambisjoner å tjenestegjøre som *tribunus militaris* før de entret politikken.⁴⁷ Labienus kan også ha gått inn i legionærstyrken som *centurion* i infanteriet eller som *decurion* i kavaleriet, men dette er lite sannsynlig. En *centurion* hadde en spesielt risikabel posisjon. Deres plass var i frontlinjen og tapstallene var svært høye. Unge menn av ridderklassen kunne noen ganger gå inn i hæren som *centurioner*, fordi det var svært begrensede muligheter til å få en posisjon som *tribunus*. De godtok da en lavere innflytelse, og ventet på at en posisjon skulle åpne seg.⁴⁸

I følge Adrian K. Goldsworthy var det vanlig for riddersønner og gå en såkalt *tres militiae* (tre post) karrierestige i militæret. Denne karrierestigen besto av at man begynte som *praefectus* (prefekt, offiser for allierte tropper)⁴⁹ i en av *auxilia* (hjelpetropp),⁵⁰ deretter fortsatte man opp til *tribunus angusticlavus* og til slutt *praefectus* for en *ala* (ving).⁵¹ Vi har ikke mulighet til å vite om Labienus fulgte denne *tres militiae* modellen eller ikke, eller eventuelt når han holdt de forskjellige posisjonene. Dersom vi tar utgangspunkt i denne modellen, blir sannsynligheten for at Labienus var militærtribun i Servilius' kampanje stor. Det er en god mulighet for at han gikk inn denne hæren som *praefectus auxilia*, og steg i gradene til *tribunus angusticlavus* ettersom han ble eldre og mer erfaren.

⁴² Gabba (1976, s. 13-19)

⁴³ Goldsworthy (2003, s. 50, og 60)

⁴⁴ Goldsworthy (2003, s. 64)

⁴⁵ Keppie (1998, s. 176)

⁴⁶ Southern (2007, s. 92)

⁴⁷ Sage (2008, s. 207)

⁴⁸ Cowan (2007¹, s. 177)

⁴⁹ Goldsworthy (2003, s. 64)

⁵⁰ Goldsworthy (2003, s. 55-58)

⁵¹ Goldsworthy (2003 s. 65, for *ala*. 28) I denne perioden bestod vingene som regel av alliert kavaleritropper.

Det blir spekulert i om Caesar og Labienus kunne ha stiftet et begynnende vennskap i denne kampanjen. Muligheten for et møte mellom disse to er absolutt til stede, men blir ofte avvist som usannsynlig fordi Caesars tid med Servilius var svært kort.⁵² Suetonius forteller oss at Sulla døde kort tid etter Caesar ankom Servilius' hær og at Caesar derfor vendte tilbake til Roma. Ordene Suetonius bruker er:

Meruit et sub Seruilio Isaurico in Cilicia, sed breui tempore. (Suet. Div. Jul. 3)

Og han [Caesar] tjenestegjorde under Servilius Isauricus i Cilicia, men kun for en kort tid.

Kort tid i forhold til hva? Kort tid i forhold til hvor lenge det var vanlig for en ung *patricies* (adel, overklasse) å være i felten, eller i forhold til hvor lenge Caesar selv hadde tenkt å bli? Sulla døde i 78 f.Kr. og Servilius reiste sannsynligvis ikke fra Roma før i mars måned samme året. Suetonius må ha hatt en baktanke med å ta med dette i sin biografi om Caesar, å gi fremtidige lesere et grunnlag for å spekulere i et vennskap med Labienus er ikke grunn god nok. Dette kan derimot ha vært en god måte å knytte Caesar til en triumferende romersk *imperator*, mens Caesar selv var en ganske ung mann (ca 22 år gammel). Det virker også usannsynlig at det her bare er snakk om noen dager, jeg vil tro det er mer sannsynlig at det her var snakk om noen måneder. Kommunikasjon gikk i et helt annet tempo den gang, og nyheten om Sullas død i Roma måtte nå Caesar i Cilicia.

Goldsworthy foreslår muligheten for at Caesar og Labienus hadde samme grad på denne tiden.⁵³ Caesar tjenestegjorde som *contubernales* under Marcus Minucius Thermus i en kampanje mot piratene på Mytilene 80-79 f.Kr.⁵⁴ Dersom Labienus virkelig var *contubernales*, gjør dette et møte mellom dem mer sannsynlig etter mitt syn, enn om han holdt en annen posisjon. I tillegg til å være *patricies* hadde Caesar nettopp utmerket seg i sin tjeneste hos Thermus, og blitt tildelt en utmerkelse, en *dona militaris* (militærdekorasjon), en

⁵² Tyrrell (1970, s. 5)

⁵³ Goldsworthy (2007¹, s. 140)

⁵⁴ Suet. Div. Jul. 2

så kalt *corona civica*.⁵⁵ Dessuten må man huske at Servilius hadde minst to legioner med seg, noe som gav han en teoretisk styrke på omlag ti tusen mann.⁵⁶ Derfor skal det ganske store tilfeldigheter til for at akkurat disse to skulle møtes her. Tyrrell har også hevdet at Caesar ikke hadde staket seg ut en *populares* (folkevennlig) retning innenfor politikken på dette tidspunktet og at dette vil gjøre det enda mindre sannsynlig at han ville ha sosial omgang med uttalte *populares*, og at han var mest opptatt av å innnynde seg hos "the Sullan nobles".⁵⁷ Tyrrell motbeviser sitt eget argument her. På samme måte som det ikke finnes noe grunnlag for å klassifisere Caesar som en *populares*-mann på denne tiden, finnes det heller ikke noen som skulle tilsi at Labienus var det. Vi har ingen indikasjoner på at Labienus var politisk aktiv før han dukket opp som *tribunus plebis* (folketrobun) seksten år senere. Tyrrell ser ut til å basere Labienus' politiske ståsted på en teoretisk mulighet for et patron-klient forhold mellom Labienus og Gnaeus Pompeius Magnus,⁵⁸ og plasserer han innenfor *populares*. Pompeius Magnus var heller ikke en utpreget *populares*-mann på denne tiden⁵⁹ og han var også en av Sullas støttespillere, og ville derfor falt innenfor den gruppen Tyrrell mener Caesar var opptatt av å ha et godt forhold til.

Vi har ingen kilder som peker på hva Labienus gjorde i årene mellom 74 f.Kr. eller hvilke steg han tok for oppnå tribunatet i 63 f.Kr. Dersom man tar i betraktning den rollen han tok på seg for Caesar ved erobringen av Gallia, ville det falle naturlig at han figurerte i militæret også på slutten 70-tallet. Pompeius Magnus tok med seg mange unge talentfulle menn til Hispania i 75 f.Kr. En stor del av disse var i likhet med Labienus fra Picenum. Det er godt mulig at Labienus tjenestegjorde for Pompeius Magnus både i Hispania og i senere kampanjer under hans ledelse.⁶⁰

I denne tidlige perioden i sitt liv tok Labienus de første stegene for å oppnå karriere. Han gikk inn i hæren og skaffet seg en underoffiserstilling. *Tribunus militaris* var et steg i riktig retning for en ung mann med ambisjoner. Han hadde de rette forutsetningene for å komme langt innen politikken. Han var av *equites*-standen, kom fra velstående familie og hadde allerede begynt å bygge opp et politisk nettverk. Det gjenstod bare å komme seg til Roma, og knytte til seg til etablerte skikkelser i senatet og og ta første steg på *cursus honorum* (embetsstigen)

⁵⁵ Suet. Div. Jul. 2

⁵⁶ En legion besto i teorien av ti cohorter av 480 mann.

⁵⁷ Tyrrell (1970, s. 5)

⁵⁸ se kapitel 5.b *De moderne teoriene* for mer.

⁵⁹ Seager (2003, s. 30)

⁶⁰ Seager (2003, s. 33)

3. Folketribunat

Labienus var en *homo novus*, men han var ikke den første fra Labienus-familien som var politisk aktiv. Hans onkel, Quintus Labienus, hadde vært aktiv i folketribunen Lucius Appuleius Saturninus' revolusjonære "bande" i 100 f.Kr.⁶¹ Labienus' onkel har feilaktig blitt identifisert med Saturninus.⁶² Labienus selv holdt sitt første politiske embete i det turbulente året 63 f.Kr. I tråd med *cursus honorum* (embetsstigen) og tradisjonene for *homines novi*, stod han til valg som representant for folket. *Tribunus plebis* (folketribun) var det første steget i *cursus honorum*, og Labienus inntok denne stillingen med støtte fra sitt ry som soldat og tidligere imperatorer. Folketribunatet var riktignok det første trinnet på den politiske embetsstigen, men det var en svært mektig posisjon. Tribunene hadde mulighet til å legge ned *veto* i alle saker, og samlet og ledet *concilium plebis* (folkeforsamlingen), hvor magistrater ble valgt og lover vedtatt. De var også *sacrosanct*⁶³ (sakrosanct, fritatt fra rettsforfølgelse i sitt embetsår).⁶⁴ Disse rettighetene førte til at keiserne holdt tribunrettigheter som en del av sitt maktgrunnlag.⁶⁵ Denne posisjonen var forbeholdt *plebs* (folket) i Roma, og kunne ikke holdes av *patricii*. Labienus var ingen stor politiker, men klarte likevel å bli lagt merke til i sitt tribunat.

3.a *Duoviri*-rettssak mot Rabirius

Labienus sto i kraft av sitt tribunat som anklager i en rettssak mot Rabirius. Gaius Rabirius var en aldrende og uviktig senator, som kunne brukes som syndebukk. Rettssaken handlet hverken om Labienus eller Rabirius, men var en dragkamp om senatets makt i forhold til folket. I 100 f.Kr hadde konsulen Gaius Marius, med senatet hakk i hæl, tatt livet av tribunen Saturninus. De hadde erklært ham en fiende av Roma, og han ble drept i desember 100 f.Kr.⁶⁶ Dette var i strid med rettighetene til *tribunus plebis* som var sakrosanct.⁶⁷ I tillegg til dette ble Saturninus drept uten å få sin sak hørt, noe som enhver romersk borger hadde rett til, uansett anklage. Denne rettssaken bunnet det i store og hele ut i en strid mellom to fraksjoner i den romerske politikken, *populares* (populistene, de folkelige) og *optimates* (optimatene, aristokratene). Caesar og Pompeius Magnus representerte *populares*-fraksjonen. Labienus,

⁶¹ Cic. Pro Rab. 20

⁶² Cic. Pro Rab. 15, 16 og 20, Griffin (2001, s 103)

⁶³ Boatwright et al. (2004, s. 56) *Sacrosanct* kommer fra uttrykket *sacer esto* = la han være fordømt. Dette tilsa at enhver som lå hånd på tribunen ble lyst fredløs.

⁶⁴ Taylor (1997, s.5-6)

⁶⁵ Southern (2007, s. 67)

⁶⁶ Plut. *Marius* 30

⁶⁷ Southern (2007, s. 66)

som Sueton hevdet hadde blitt bestukket av Caesar til å gjennomføre rettssaken,⁶⁸ blir også plassert under denne parolen.

Ciceros tale i denne rettssaken er, utenom en kort beskrivelse av saken av Dio, vår eneste kilde til rettssaken. Gaius Rabirius ble stevnet for retten av Labienus, anklaget for *perduellionis* (høyforræderi). Labienus valgte å ta i bruk en gammel rettsform kalt *duoviri* (tomanns-sak). Denne formen for rettssak finnes det knapt eksempler på i våre kilder og er derfor vanskelig å rekonstruere. Historikeren Livius har skrevet om to tilfeller, en på 600-tallet og en fra begynnelsen av 300-tallet f.Kr.⁶⁹ I denne rettsformen skulle spørsmålet om den anklagedes skyld være så åpenbart at en ordinær rettssak var unødvendig. To dommere skulle velges, og i dette tilfelle ble Gaius Julius Caesar og Lucius Julius Caesar (cos. 64 f.Kr.) valgt av praetoren Metellus Celer, og ikke av folket slik Livius presiserte.⁷⁰ Etter at saken hadde blitt lagt frem for dommerne, ble Gaius Julius Caesar valgt ved loddtrekning til å utsi dommen, noen han gjorde med stor iver.⁷¹

Etter det vi kjenner til vil det ikke ha vært rom for en slik forsvarstale i en *perduellionis*-rettssak. Tyrrell hevder derfor at saken ble overført til *concilium plebis* (folkeforsamlingen / folkedomstol), der Labienus opptrådte som anklager og Cicero som forsvarer.⁷² Hortensius skal også ha holdt en forsvarstale for Rabirius,⁷³ men denne er ikke bevart. Den høyeste straffen i en folkedomstol var en bot, og ikke landsforvisning, tortur eller død, slik som i en *duoviri perduellionis*-sak. De fleste forskere er enige om at målet med hele rettssaken ikke var å få Rabirius dømt og landsforvist, men å så tvil om senatets makt, og spesielt bruken av *senatus consultum ultimum* (senatets endelige vedtak).⁷⁴ Dette var en deklarasjon av unntakstilstand som senatet kunne vedta ved trusler mot republikkens sikkerhet. Denne deklarasjonen gav fritak fra normale lover og beskyttelse mot rettsforfølgelse.

I Ciceros tale fra denne rettssaken får vi de første glimt av Labienus personlighet.

⁶⁸ Suet. Div. Jul. 12

⁶⁹ Livius 1.26 og 6.20

⁷⁰ Livius 1.26

⁷¹ Suet. Div. Jul. 12

⁷² Tyrrell (1970, s. 9)

⁷³ Cic. Pro Rab. 18

⁷⁴ Balsdon (1967, s.41) og Goldsworthy (2007¹, s. 141)

Quam ob rem uter nostrum tandem, Labiene, popularis est, tunc qui civibus Romanis in contione ipsa carnificem, qui vincla adhiberi putas oportere, qui in campo Martio comitiis centuriatis auspicato in loco crucem ad civium supplicium defigi et constitui iubes, an ego qui funestari contionem contagione carnificis veto, qui expiandum forum populi Romani ab illis nefarii sceleris vestigiis esse dico, qui castam contionem, sanctum campum, inviolatum corpus omnium civium Romanorum, integrum ius libertatis defendo servari oportere? (Cic. Pro Rab. 11)

Hvem av oss to, Labienus, er folkets venn? Du, som truer det romerske folk med bøddelen i en folkeforsamling, som tror det nødvendig å hindre folket med lenker, som befaler å bygge og å sette opp kors til straff for folket på Marsmarken, et hellig sted, under en Centurie forsamling. Eller er det meg, som nekter å la forsamlingen bli forurenset av bøddelens smittsomme berøring, jeg som sier at det romerske folks forum må bli rensset for et hvert spor av disse ugudelige ondskaper, som vokter nødvendigheten av å holde forsamlingen moralsk, holde Marsmarken hellig, holde enhver kropp av det romerske folk ukrenket og retten til å forsvare sin frihet urørt?

Cicero gav inntrykk av at Labienus hadde gått hardt ut mot Rabirius. Cicero overdrev i sine anklager mot Labienus for å gi dramatisk effekt, men også for å skape et negativt inntrykk av ham. Labienus fremstilles som en truende og sint mann uten respekt for gudene. Angrepene mot Labienus' person var rettet inn på at han, i Ciceros mening, oppførte seg stikk i strid med det han gav uttrykk for at han gjorde. Labienus vil ha argumentert for at han gjorde det eneste rette ved å holde Rabirius ansvarlig for sine handlinger, og at han dermed forsvarte folkets borgerrettigheter. Cicero vred disse argumentene til det punkt der Labienus stod igjen som en fiende av folket, en nikkedukke for sterkere menn og en latterliggjort tribun.

Hele saken bar preg av å være en farse, og den endte også på en uvanlig måte. Metellus Celer, den samme praetoren som hadde valgt ut dommerne, var også en *augur* (en religiøs autoritet i

Roma). Han avsluttet hele rettssaken ved å senke flagget på Janiculum-høyden.⁷⁵ Dette var et gammelt signal på at alle offentlige anliggende skulle legges ned for dagen. Labienus hadde mulighet til ta opp igjen saken, men lot være.⁷⁶ *Populares*-fraksjonen hadde oppnådd målet. De hadde skapt presedens for å sette *senatus consultum ultimum* under tvil. Optimatene kunne ikke lenger benytte denne med samme frihet når de følte sin posisjon truet, noe Cicero selv merket noen år senere.⁷⁷

Denne rettssaken var høydepunktet i Labienus' politiske karriere. Han ble riktignok latterliggjort og avslørt som en nikkedukke for større menn av Cicero, men dette var høyden av politisk makt for ham. Labienus' kom aldri til å oppnå noe tilsvarende som politiker igjen.

3.b Ytterligere Lovgivning.

Labienus var ikke en utpreget dyktig politiker og gjorde ikke overveldende mye ut av sitt tribunat. Labienus kan ha sett på tribunatet som et pliktår for å komme seg videre i verden, og hadde ingen personlig agenda som politiker. Han innførte en lov som gav Pompeius ekstraordinære rettigheter. Den gav Pompeius rett til å bære en laurbærkrone ved alle offisielle tilstelninger og til å kle seg i triumfdrakt ved hesteløpene.⁷⁸ Dio skriver at han ble gitt disse tingene med med Caesars støtte og hjelp.⁷⁹ Labienus fikk også gjennom en fornyelse av *lex Domitia*, som gav folket tilbake retten til å velge *pontifex maximus* (yppersteprest for statskulten).⁸⁰ Sulla hadde tatt denne retten fra folket og gitt den til senatet. Folket valgte Caesar fremfor optimatenes favoritt, Catulus.⁸¹

Labienus' tre handlinger dette året involverte alle Caesar i større eller mindre grad. Et eksisterende forhold mellom Labienus og Caesar på denne tiden er utenfor enhver tvil, og hans handlinger virker mer rettet mot Caesar enn mot Pompeius. Ronald Syme har hevdet at Labienus' lojalitet alltid var til Pompeius,⁸² men jeg må si meg uenig. Dio Cassius spesifiserer at de ekstraordinære æresbevisningene Pompeius mottok som følge av Labienus' lov ikke

⁷⁵ Dio 37.27

⁷⁶ Dio 37.28

⁷⁷ Plut. *Cicero* 32

⁷⁸ Velleius 2.40.4,

⁷⁹ Dio 37.21.4

⁸⁰ Taylor (1997, s.90-92)

⁸¹ Dio 37.37

⁸² Syme (1938, s. 118)

kom fra Labienus selv, men etter et ønske fra Caesar.⁸³ Labienus' andre lov var også etter ønske fra Caesar og gagnet også kun Caesar. Alt Labienus foretok seg i sitt embetsår gagnet Caesar og hans ambisjoner. Dette indikerer at Labienus var Caesars mann, ikke Pompeius'.

Labienus var aldri noen stor politiker. Han største øyeblikk var rettssaken mot Rabirius. Cicero sørget med sin kløkt for at denne rettssaken endte med at Labienus ble latterliggjort. De to lovene han har blitt kreditert beviste at han ikke var en selvstendig politiker, men var underlagt større menns vilje. Det er egentlig ikke mye man kan si om Labienus som politiker, annet enn at kildene indikerer at han ikke var spesielt dyktig.

3.c Årene 63-59

Caesar var *praetor* (praetor, republikkens nest høyeste embete) i 62 f.Kr. og etter endt embetsår dro han til han Hispania Ulterior (Ytre Hispania) som *pro-praetor*. Da Labienus og Caesar hadde samarbeidet tett året før finner jeg det sannsynlig at Labienus var en del av Caesars stab i Hispania. Caesars grad av tillit til Labienus i de første årene i Gallia tilsier at disse hadde et godt kjennskap til hverandre før de kom dit. Det finnes ingen direkte kilder til Labienus' liv i disse årene, men vi vet at han må ha holdt praetorembetet i løpet av denne perioden⁸⁴ fordi Caesar skrev:

De tertia vigilia Titum Labienum, legatum pro praetore, cum duabus legionibus et eis ducibus qui iter cognoverant summum iugum montis ascendere iubet. (BG 1.21)

Han beordrer Titus Labienus, legat pro-praetor, å klatre til det høyeste platået på fjellet med to legioner og de guidene som kjente veien, ved den tredje vakten.

Caesar gav her Labienus tittelen *legatus pro-praetor*. Dette betyr at Labienus hadde holdt praetoriatet, mest sannsynlig i 59 f.Kr.⁸⁵ Det er svært sjeldent man hører om en *praetor* som hoppet over et tjenesteår. Etter endt embetsår var det vanlige å innta en militær kommando, og disse kunne variere stort. Noen ble gitt rolige provinser, noen ble sendt til å overta

⁸³ Dio 37.37

⁸⁴ Broughton (1952, s. 167)

⁸⁵ Gruen (1974, s. 174, 512)

kommandoen i en pågående stridighet, eller begi seg ut i ukjente territorier. Labienus var merkelig stille i sitt praetoriat. Det finnes ingenting annet enn Caesars bemerkning fra BG som skulle tilsi at han holdt dette embete. Dersom Labienus var Caesars mann var hans viktigste oppgave som *praetor* å sørge for at Caesar, som var *consul*, møtte så lite motstand som mulig, noe som vil forklare hvorfor Labienus var så stille.

Det fantes riktignok presedens for at personer kunne holde et pro-magistrat uten å ha holdt et politisk embete. Publius Scipio Africanus hadde blitt tildelt en pro-konsulær kommando i 210 f.Kr. uten å ha vært konsul. Dette hørte likevel til sjeldenhetene og ble bare gjort i ekstreme tilfeller.⁸⁶ Det er ingen grunn til å tro at Caesars pro-magistrat i de galliske provinsene ble sett på som ekstraordinært. Derfor må vi anta Labienus var *praetor* i 59 f.Kr. og reiste til Gallia som en legitim pro-magistrat.

Labienus tok i disse årene flere grep som sikret han muligheten for en videre politisk karriere. Han fulgte romersk tradisjon for politisk karriere, og begynte på nederste trinn på *cursus honorum*. Det er sannsynlig at han deretter gikk tilbake til militæret før han opptok praetoriatet i 59 f.Kr. Han hadde sørget for at hans navn var knyttet til to av senatets mest omtalte og mektige personer. Praetoriatet var det siste embete Labienus holdt, men han hadde satt døra på gløtt til et eget konsulat. Dette var også målet for enhver *homo novus* med politiske ambisjoner, å bli den første i sin familie til å holde republikkens øverste stilling. Labienus' mulighet for et konsulat hvilte nå på hans beslutning om å reise med Caesar til Gallia. Dette var en risikofylt avgjørelse. Caesar sto ikke høyt i kurs blant senatorene etter sitt noe viltre konsulat, men han var populær blant folket.⁸⁷ Labienus risikerte at Caesar håndterte tiden som *pro consul* på samme måte og at veien til et eget konsulat dermed kunne bli blokkert for ham.

⁸⁶ Sage (2008, s. 111)

⁸⁷ Goldsworthy (2007¹, s. 202-203)

4. *Legatus* i Gallia

Perioden i Gallia er den delen av Labienus' liv og karriere hvor kildematerialet er størst. Caesars *Commentarii De Bello Gallico*⁸⁸ er hovedkilden og denne støttes opp av Dio Cassius, Suetonius' *Divus Julius* og Plutarks *Caesar*. Labienus var nestkommanderende i Caesars hær, og hadde den offisielle tittelen *legatus pro-praetor*. Labienus nøyte stor respekt og ble gitt mye ansvar av Caesar. Han er den eneste av Caesars legater som blir nevnt ved navn i den første boken av kommentarene. Som tidligere nevnt vet vi ikke om Labienus var utvalgt av senatet eller av Caesar til posisjonen. Labienus har, som vi har sett, i hele sin karriere støttet opp rundt både Pompeius og Caesar. Det virker lite sannsynlig at det var tilfeldigheter som førte til at Labienus ble sendt med Caesar. Goldsworthy hevder at Labienus var med i Caesars hær etter anbefaling fra Pompeius, fordi Pompeius trengte en lojal mann innenfor Caesars umiddelbare nærhet.⁸⁹ Michael Sage har påpekt at legatene ofte ble utnevnt av den kommende imperatoren, og at en *imperator* og en *legatus* ofte hadde tette bånd allerede før kampanjen.⁹⁰ Labienus hadde mange års erfaring både som soldat og offiser. Caesar var selv relativt uerfaren og trengte en mann han kunne stole på. Labienus bragte med seg erfaring som Caesar hadde stor nytte av, både til sin egen videre opplæring og til militærpraksis.

Mange har påpekt at Labienus mer soldat enn politiker.⁹¹ I dette kapittelet vil jeg se på hvilke metoder Labienus brukte for å oppnå dette ryet. Dette vil jeg gjøre gjennom en kronologisk gjennomgang av de ni årene han tilbrakte i Gallia, med analyser av hans forehavende.

En offisers viktigste oppgave i kampens hete var å sette inn forsterkninger i svake punkter i linjen. Adrian Goldsworthy beskriver tre måter en offiser kunne agere i kamp. Han kunne forholde seg rolig og statisk på god avstand. Da vil overblikket være godt, men detaljer vanskelige å skille fra hverandre. Dette kunne være en stor ulempe i borgerkriger, hvor soldatene på begge sider var likt uniformert og benyttet de samme teknikkene. En annen ulempe med denne metoden var vanskeligheten med å få spredd ordre og beskjeder. Det kunne ta lang tid fra en beskjed ble gitt av imperatoren til den nådde den aktuelle centurionen

⁸⁸ Forkortes BG

⁸⁹ Goldsworthy (1996, s. 124) For at dette skal kunne stemme må denne anbefalingen ha blitt gitt sommeren 60 f.Kr., slik at Labienus kunne bli valgt som *praetor* i rett tid til å bli med Caesar.

⁹⁰ Sage (2008, s. 113)

⁹¹ F.eks. Gruen (1974, s. 174) eller Mommsen (1898, s. 194)

og fra han utover i rekkene.⁹² Den andre metoden var å løpe frem i første rekke med våpen i hånd og delta i kampen selv. Dette ble sett på som en svært oppmuntrende metode overfor soldatene, ved at deres leder deltok ved deres side. Ulempene var manglende overblikk, det var tilnærmet umulig å få gitt ordre og selvfølgelig den økte risikoen ved å kjempe i frontlinjen.⁹³ Den mest vanlige og mest effektive metoden i følge Goldsworthy var mellomtingen mellom disse. Altså å være til hest nær de kjempende, men uten selv å delta i selve kamphandlingen. På denne mer mobile måten kunne man holde oversikt, oppmuntre soldatene med sitt nærvær og gi raske direkte ordre.⁹⁴ En dyktig romersk offiser var alltid offensiv og på utkikk etter den beste plasseringen for å stille opp hæren. Han ville tære på fiendens tålmodighet ved å vente med det store slaget. Dette krevde stor disiplin av soldatene, men var også en effektiv metode for bygge egen moral.⁹⁵

4.a 58 f.Kr

Labienus forlot Roma med Caesar tidlig i 58 f.Kr. De reiste først til den romerske provinsen Gallia Narbonensis (moderne Provence i Frankrike), og der fikk Caesar en gylden anledning til å føre sine tropper inn i fremmed land. Han hadde fått vite at Helveti-stammen planla å emigrere til Gallia og etablere seg i nærheten av den romerske provinsen. Han gav Labienus ansvaret for den midlertidige festningen, mens han selv reiste over Alpene for å innrullere flere soldater.

Ob eas causas ei munitioni quam fecerat T. Labienum legatum praeficit; ipse in Italiam magnis itineribus contendit. (BG 1.10)

Av disse grunner gav han legaten Titus Labienus kommandoen over forskansningen, som han hadde fått laget, selv skyndte han seg til Italia med harde marsjer.

Labienus hadde Caesars tillit fra første stund. Denne tilliten gir inntrykk av en allerede eksisterende forbindelse mellom de to, og ikke minst er det en indikasjon på Labienus' erfaring. Vi må huske på at denne hæren var ny for Caesar. Så og si alle som har skrevet om

⁹² Goldsworthy (1996, s. 150-154)

⁹³ Goldsworthy (1996, s. 154-156)

⁹⁴ Goldsworthy (1996, s. 156-163)

⁹⁵ Goldsworthy (1996, s. 145)

Caesar har lagt vekt på det tillitsbåndet som eksisterte mellom Caesar og soldatene.⁹⁶ Dette tillitsbåndet var enda ikke etablert. Soldatene kjente ikke Caesar som ikke hadde utpreget seg som *imperator* på dette tidspunktet. Det må ha vært viktig for Caesar å ha en velrenommert og respektert mann som sin stedfortreder. Labienus hadde ikke klart å gjøre seg bemerket i politikken, men var etter alt å dømme en respektert offiser.

I det ovennevnte sitatet ser vi at Caesar bare presenterte Labienus som *legatus*, uten noe nærmere bestemmelse av hvilken type legat det her var snakk om. Stillingen *legatus* er noe som har gitt forskere hodebry. I republikken fantes det mange typer legater, mange av disse ble gitt separate titler under principatet.⁹⁷ I all hovedsak kan man snakke om to kategorier; *legatus a populo creatur* (legat valgt av folket) eller *legatus ab imperatore creatur* (legat valgt av imperatoren). Den første typen fungerte som statlige legater, altså de som fullførte sine forpliktelser etter endt embetsår. Disse fungerte som offiserer i hæren. Den andre typen var ikke en fast gruppe, men var menn utvalgt av imperatoren til å utføre en bestemt oppgave. Imperatoren valgte ut den mann som passet best til å utføre en tjeneste. Dette kunne være alt fra å forhandle med fiender til å sikre transport gjennom ukjente eller allierte stater.⁹⁸ Disse var ikke nødvendigvis offiserer, og ordet *legatus* bør i disse tilfellene oversettes som "sendebud". I keisertiden ble *legatus* en fast posisjon som leder for en legion. Legaten var da keiserens stedfortreder og hver legion hadde en fast *legatus*.

Den første trefningen mellom Helveti-stammen og Caesar kom ved elven Arar (moderne Saone, sideelv til Rhonen i det østlige Frankrike). Dette slaget stod mot den helvetiske kantonen⁹⁹ Tigurini, hvis folk hadde seiret over konsulen Lucius Cassius (cos. 107 f.Kr.) og sendt hæren hans i slaveri. Caesar gir kun en kort beskrivelse av trefningen mellom hans tropper og Tigurini-folket.

*Qua in re Caesar non solum publicas, sed etiam privatas iniurias
ultus est, quod eius soceri L. Pisonis avum, L. Pisonem legatum,
Tigurini eodem proelio quo Cassium interfecerant. (BG 1.12)*

⁹⁶F. eks Suet. Div. Jul. 65-69

⁹⁷ Southern (2007, s. 127)

⁹⁸ For eksempel BG 1.47, Sage (2008, s. 113)

⁹⁹ Helvetierne var oppdelt i fire kantoner.

I denne episoden fikk Caesar ikke bare rettet opp en privat urett, men også en offentlig, fordi Caesars svigerfar, Lucius Piso, sin bestefar, legaten Lucius Piso, hadde falt i det samme slaget med Tigurini som Cassius.

Historikerne Plutarch og Appian spesifiserer begge to at denne seieren tilhørte Labienus, ikke Caesar.¹⁰⁰ Jeg tror den ambisiøse Caesar ikke kunne innrømme at hans første seier som *pro consul* ikke kom fra hans egne hender, men fra hans legat. Rice Holmes har argumentert for at han ikke kunne ta full ære for Labienus' seier, da de tribunene og centurionene som deltok i slaget ville avsløre han enten i private brev eller i full offentlighet.¹⁰¹ Caesar utdypet derfor ikke en del mindre trefninger av denne typen, men han kunne heller ikke utelate dem og nevnte dem bare i svært begrensede ordlag.

Labienus' fulle tittel blir presentert for oss i en debattert passasje i *De Bello Gallico*,¹⁰² som ofte blir brukt for å vise hvor mye romerske ledere var avhengige av gode speidere og god informasjon før de tok en militæravgjørelse.¹⁰³ Caesar hadde fått vite at helvetierne hadde anlagt leir ved foten av et fjell 8 romerske mil¹⁰⁴ fra hans egen. Han beordret Labienus til å ta fjellet og holde seg der til han så Caesars hær angripe. Deretter angripe selv og på denne måten gi fienden to fronter å forsvare.¹⁰⁵ Dette er første gang vi hører om at Labienus utfører en utflankingsmanøver, noe som senere skulle bli hans signaturmanøver.¹⁰⁶

Caesar ble feilinformert av en speider, og holdt sine menn tilbake. Speideren som kom til han fortalte at det var helvetierne som hadde tatt kontroll over fjellet.¹⁰⁷ Dette viste seg å være feil, Labienus hadde gjort som beordret og holdt fjellet. Caesar vegret seg fra å angripe og holdt sine tropper tilbake til det var for sent og helvetierne hadde beveget seg bort fra området. Labienus hadde fulgt Caesars ordre til punkt og prikke. Han hadde tatt fjellet og holdt sine menn tilbake, og ventet på det avtalte signalet, og da dette aldri kom forholdt Labienus seg rolig i sin posisjon.¹⁰⁸ Labienus viste flere gode kvaliteter i denne hendelsen. Han viste seg

¹⁰⁰ Plut. *Caesar* 18, Appian *Celt.* 15

¹⁰¹ Rice Holmes (1911, s. 232)

¹⁰² Se kapittel 3.c *Årene 63 – 59* for oversettelse av passasjen (BG 1.21)

¹⁰³ Goldsworthy (1996, s. 128-130)

¹⁰⁴ Ca 12 Km

¹⁰⁵ BG 1.21

¹⁰⁶ Se kapitelet *Borgerkrigens tredje fase: Africa.*, Goldsworthy (1996, s. 142)

¹⁰⁷ BG 1.22

¹⁰⁸ BG 1.22

som god leder ved at han utførte sin plikt og holdt sine menn tilbake da det avtalte signalet ikke kom. Han viste sin militære dyktighet da han tok fjellet uten å bli oppdaget av fienden. Han viste også evne til å forholde seg rolige i stressende situasjoner og Caesars tillit verdig. Man kan bare tenke seg den ansente stemningen oppe på fjellet mens Labienus og omlag 10 000 menn ventet på et signal som aldri kom. Denne hendelsen er et godt eksempel på at Caesar var usikker og uerfaren i de første årene i Gallia. En mann med Labienus erfaring var derfor svært nyttig for ham.

Labienus' fulle tittel blir, som tidligere nevnt, presentert i denne hendelsen.¹⁰⁹ I Loeb-teksten har de en forklarende note til oversettelse av tittelen *legatus pro-praetor*. Oversetteren har valgt å oversette med "lieutenant-general and chief of staff" i teksten, og i noten står det "... that is to say deputy to governor and commander-in-chief".¹¹⁰ Denne formen for oversettelser virker mot sin hensikt. Jeg mener at å oversette antikke militære titler med moderne militærtitler er å forvirre sine lesere. Det er ikke vanlig å oversette titler, og det blir ofte misvisende. Dersom man skulle gjennomføre dette burde man også oversette *consul* med "statsminister" og *senatores* med "stortingsrepresentanter". Dette vil bli tøysete, ikke alle ord lar seg oversette til moderne språk. Titler og politiske stillinger er typiske eksempler på dette.

Dette første året i Gallia var en suksess for Caesar. Ved årets slutt satt han Labienus til å lede hæren, mens han selv reiste over Alpene til Gallia Cisalpina å ta hånd om de administrative oppgavene som fulgte med pro-konsulatet. Hæren oppholdt seg i en selvlagd festning i Sequaner-stammens land i det de kalte for *hibernia* (vinterleir).¹¹¹ Caesar overlot ved flere anledninger vinterleirene til Labienus og andre legater, også senere i de vintrene etter at hæren var blitt av en slik størrelse at han var nødt til å spre dem utover et større område. Matbehovet for en stor hær ville ta knekken på det lokalsamfunnet de oppholdt seg i. Caesar plasserte ofte vinterleirene i nærheten av folk som var mer trolig til å reise seg mot han.

*Caesar una aestate duobus maximis bellis confectis maturius paulo
quam tempus anni postulabat in hiberna in Sequanos exercitum
deduxit; hibernis Labienum praeposuit; ipse in citeriorem Galliam
ad conventus agendos profectus est. (BG 1.54)*

¹⁰⁹ BG 1.21

¹¹⁰ Edwards (2006, s. 600)

¹¹¹ BG 1.53

Caesar hadde fullført to store kriger i en sesong og ledet hæren til vinterleir blant sequanerne litt tidligere enn årstiden krevde. Han satte Labienus til å lede vinterleiren, selv dro han til Hitre Gallia for å virke som statholder.

Labienus blir igjen vist den største tillit. Ikke bare skulle Labienus ha ansvaret for hæren, men han ble også gitt ansvaret for de nyerebrede områdene. Labienus fungerte som Caesars stedfortreder. Det gav han ansvaret for nesten 30 000 soldater. I tillegg kom også tjenere, gisler og *canabae* (kjøpmenn, prostituerte og andre som fulgte hæren).¹¹²

4.b 57 f.Kr.

Caesars andre år i Gallia begynte dramatisk. Han ble informert av Labienus om at det var uroligheter blant de belgiske stammene. Caesars respons var å innrullere to nye legioner, før han satte kursen over Alpene.¹¹³ Caesar møtte belgierne i Remi-stammens land, ved byen Bibracte (moderne Autun i Burgundi). Der ble det kjempet flere blodige kamper. Vi får ikke høre noe om Labienus' rolle i disse kampene før helt mot slutten. Belgierne hadde gitt opp å storme Bibracte og å lure romerne ut til kamp på ufordelaktig grunn. Caesar beslutter da å forfølge dem.

Prima luce, confirmata re ab exploratoribus, omnem equitatum, qui novissimum agmen moraretur, praemisit. His Q. Pedium et L. Aurunculeium Cottam legatos praefecit; T. Labienum legatum cum legionibus tribus subsequi iussit. (BG 2.11)

Ved daggry, da situasjonen hadde blitt bekreftet av speidere, sendte han frem hele kavaleriet for at de skulle forsinke baktroppen. Han satte legatene Quintus Pedius og Lucius Aurunculeius Cotta til å lede disse: han beordret at legaten Titus Labienus skulle følge tett på med tre legioner.

¹¹² En legion hadde bestod av 4800 mann ved full styrke, pluss et kavaleri på omlag 300 mann og allierte tropper av ukjent størrelse. *Canabae*; Southern (2007, s. 78-79)

¹¹³ BG 2.1-2

Labienuis fikk her den tyngste oppgaven av de tre legatene. Han fikk ledelsen over ca. 15 000 menn. Det kunne være en svært vanskelig oppgave å forfølge noen som flyktet og disiplinien falt ofte sammen. Det var svært forlokkende for forfølgerne å bryte formasjonen for å sette etter fienden. En tropp i formasjon vil av nødvendighet bevege seg saktere enn menn som flykter, og dette kunne være en tålmodighetsprøve. I slike situasjoner var det også større mulighet for å få vist frem sitt eget mot og individuelle ferdigheter enn i formasjonsartet krigføring. Det var ofte ved slike anledninger at man kunne gjøre seg fortjent til *dona* (hedersbevisninger).¹¹⁴ Labienus fikk da æren ved å utpeke hvem som hadde gjort seg fortjent til slike. Dette ville også reflektere godt på Labienus selv, som dekorerte menns leder.

Senere samme år ble Caesars hær fanget i et bakholdsangrep av flere belgiske stammer. Caesar beskriver en forvirret situasjon hvor hans menn samlet seg om de første standardene de så, uavhengig om den tilhørte deres egen cohort¹¹⁵ eller legion. Labienus ledet tydeligvis *Legio X*¹¹⁶ på marsjen, og han forsøkte nå å lede denne gjennom mylderet.

Et T.Labienus castris hostium potitus et ex loco superiore quae res in nostris castris gererentur conspicatus X.legionem subsidio nostris misit. (BG 2.26)

Og da Titus Labienus hadde tatt kontroll over fiendens leir, og så fra dette høyere punktet hva som foregikk i vår leir, sendte han den tiende legionen for å støtte våre.

Ikke bare klarte Labienus å drive tilbake bakholdsangrepet, men han hadde presset de angripende belgierne tilbake til sin leir og tatt kontroll over denne. Dette viste en imponerende organisatorisk evne. Han samlet sine tropper, og drev fienden tilbake. Da dette var gjort, skaffet han seg et overblikk over situasjonen og sendte sine menn dit han så presset var størst. Alt dette var egenskaper som betegnet en god romersk offiser.

¹¹⁴ Southern (2007, s. 150-152)

¹¹⁵ *Cohors* var en taktisk gruppering av infanteri.

¹¹⁶ *Legio X* var Caesars favoritt legion, og den han stolte mest på.

Labienus faller, i dette tilfelle, inn under den lederstilen Goldsworthy mener var mest effektiv.¹¹⁷ Han var mobil, nærme frontlinjen, hadde overblikk og sendte forsterkninger der behovet var størst. Denne passasjen gir oss et inntrykk av Labienus' dyktighet og mot i praktisk anvendelse. Tyrrell hevder at Labienus ikke får den æren han fortjente i denne situasjonen. Hadde det ikke vært for Labienus' egenskaper, initiativ og skarpe blikk kunne Caesar ha mistet hele hæren i dette velorganiserte bakholdet. Tyrrell argumenterer for at Caesar fremstiller det hele som kaos, slik at hans lite gjennomtenkte marsjordre ikke skulle skinne gjennom til leserne. Han nevner såvidt Labienus' initiativ og observasjon, som reddet hele hæren, og det fremstår som en mindre viktig hendelse i nedkjempingen av bakholdet.¹¹⁸

4.c Vinter 57 – 56 f.Kr. og 56 f.Kr.

Bok 3 av BG tar for seg vinteren 57 – 56 f.Kr. og sesongen 56 f.Kr. Dette er den delen av BG hvor Labienus er minst nevnt. Labienus ble sendt på en separat kampanje. Caesar anså ikke Labienus' kampanje som hendelsesrik og utelot den derfor fra BG.

Stammene langs vestkysten av Gallia hadde samlet i et opprør og holdt romerske legater (av typen sendebud) som gisler.¹¹⁹ Caesar var bekymret for at opprøret skulle spre seg, og sendte derfor enkelte legioner til de urolige områdene, mens han selv dro til kysten med hoveddelen av hæren for å hankses med opprøret.¹²⁰

*Itaque T. Labienum legatum in Treveros, qui proximi flumini
Rhenosunt, cum equitatu mittit. Huic mandat, Remos reliquosque
Belgas adeat atque in officio contineat Germanosque, qui auxilio a
Belgis arcessiti dicebantur, si per vim navibus flumen transire
conentur, prohibeat. (BG 3.11)*

*Derfor sender han legaten Titus Labienus, til trevererne, som bor i
nærheten av elven Rhinen, med kavaleriet. Han gir ham i oppdrag
å reise til remierne og resten av belgierne og holde dem til deres
allianse. Og å hindre germanerne, som det blir sagt at har blitt*

¹¹⁷ Se kapitelets introduksjon eller Goldsworthy (1996, s. 156-163)

¹¹⁸ Tyrrell (1972, s. 430)

¹¹⁹ BG 3.7-9

¹²⁰ BG 3.10

påkalt til assistanse av belgierne, hvis de med makt prøver å krysse elven med båter.

Hvordan dette gikk spesifiserer ikke Caesar nærmere, men det er rimelig å tro at Labienus hadde suksess også her. Dersom Labienus hadde mislyktes, ville dette ha ført med seg konsekvenser som Caesar hadde måttet hankes med. Derfor antar jeg at Labienus klarte brasene, og igjen viste seg Caesars tillit verdig. Caesar kan ikke ha sett på et opprør blant belgierne, eller at germanerne skulle komme dem til hjelp, som spesielt sannsynlig. En kavaleristyrke uten støtte fra infanteriet var sårbar. Den hadde ingen reell mulighet til å stå imot et samlet angrep fra belgierne og germanerne. Labienus' styrker ville derimot kunne bistå Remi-stammen. Deres lojalitet til Roma hadde tilspisset deres forhold nabostammene. Labienus' kavaleri ville ha vært til stor hjelp dersom de skulle bli angrepet eller forsøkt raidet av nabostammene. Det var også viktig for Caesar å holde Remi-stammen *in officio* (lojal). Et romersk nærvær, med stor mobilitet ville da ha vært effektivt. Dette gir også en indikasjon på Labienus' egenskaper som diplomat. Caesar stolte på at Labienus klarte å holde dem til sine avtaler, selv med en liten styrke.

4.d 55 f.Kr.

Caesar gjorde sin første ekspedisjon til Britannia i 55 f.Kr. Ingen romer hadde satt sine ben i Britannia tidligere. Labienus blir ikke nevnt i denne ekspedisjonen. Tyrrell tar det for gitt at han var en del av den fordi han ikke blir nevnt blant de offiserene Caesar lot bli igjen ved kysten.¹²¹ Dette kan forklares ved at Labienus allerede året før hadde fått en kommando. Han skulle kontrollere Treveri-stammen og sikre grensen mot germanerne. De offiserene Caesar lot bli igjen ved kysten fikk også spesifikke oppgaver. De skulle kontrollere og nedkjempe kyststammene. Dette var grunnlaget for at Caesar nevnte dem eksplisitt i denne sammenhengen. Labienus oppholdt seg fortsatt ved Rhinen. Caesar kan ha følt det unødvendig å repetere dette overfor leserne, siden det ikke var noen endring i Labienus' situasjon siden 56 f.Kr.

Da Caesar vendte tilbake fra Britannia, hadde tre av hans fartøy kommet ut av kurs. Disse landet lenger syd i Morini-stammens områder.¹²² Da legionærene gikk i land, ble de brått angrepet av moriniere på jakt etter lett bytte. Legionærene organiserte seg og sto imot

¹²¹ Tyrrell (1970, s. 22), BG 4.22

¹²² BG 4.36

angrepet. De holdt stand til forsterkningene kom og morinierne flyktet¹²³ Dagen etter ble Labienus sendt for å ordne opp i situasjonen en gang for alle.

Caesar postero die T. Labienum legatum cum iis legionibus quas ex Britannia reduxerat in Morinos qui rebellionem fecerant misit. Qui cum propter siccitates paludum quo se reciperent non haberent, quo per fugio superiore anno erant usi, omnes fere in potestatem Labieni venerunt. (BG 4.38)

Dagen etter sender Caesar legaten Titus Labienus med de legionene han hadde ført tilbake fra Britannia mot morinierne som hadde stått bak opprøret. Disse hadde ikke noe sted å flykte på grunn av myrens tørrhet, som de hadde gjort bruk av i tidligere år, dro de alle og overga seg til Labienus.

Labienus gjorde kort prosess med dette mindre opprøret. Romerske offiserer hadde innsett fordelene ved å slutte fred med sine motstandere. På denne måten sparte de ikke bare egne resurser, men kunne også forbedre sin situasjon. Roma krevde assistanse av sine allierte, i form av å hjelpe med matforsyning og i form av å hente ut tropper.¹²⁴ Transport og oppbevaring av mat var et stadig problem for soldater på denne tiden. Det var også en av den romerske hærens største fordeler, den hadde et bedre system for matforsyning enn sine motstandere. Dette gav dem muligheten til å holde hæren i felten lenger og en fordel ovenfor motstandere som stadig måtte sanke mat ved lang krigføring.¹²⁵ Labienus gjorde nettopp dette i denne situasjonen. Han kunne ha valgt å selge alle Morini-stammens menn til slaveri, eller dømt dem til en tidlig død. Han valgte heller å inngå en fredsavtale med dem. Denne tvungne alliansen er et av få eksempler på Labienus som statsmann. Han ordnet dette uten hjelp fra Caesar, derfor får vi heller ikke noen indikasjoner på hvilke krav han satt til moriniernes overgivelse.

¹²³ BG 4.37

¹²⁴ Goldsworthy (1996, s. 68-70)

¹²⁵ Goldsworthy (1996, s. 55, 57 og 60)

4.e 54 f.Kr.

Etter den korte og bare delvis suksessfulle ekspedisjonen til Britannia i 55 f.Kr. var Caesar svært lysten på en full invasjon av øya. Det var stor ære involvert i erobringer av nye og ukjente områder, slik som Britannia. I 54 f.Kr. kom Caesars store invasjonen av Britannia. Denne gangen hadde Caesar tatt forholdsregler når det gjaldt vær og vind. Han var nå også kjent langs kysten og visste hvor han kunne lande trygt. Caesar hadde suksess også i Britannia, og vi vet med sikkerhet at Labienus ikke fulgte med over kanalen.

His rebus gestis, Labieno in continente cum tribus legionibus et equitum milibus duobus relicto ut portus tueretur et rem frumentariam provideret quaeque in Gallia gererentur cognosceret consiliumque pro tempore et pro re caperet. (BG 5.8)

Da disse sakene var unnagjort,¹²⁶ ble Labienus igjen på kontinentet med tre legioner og to tusen hester, for å vokte havnene og holde et øye med kornforsyningen, holde seg informert om hva som skjedde i Gallia og legge planer ettersom tid og anledning krevde.

Labienus var igjen ansvarlig for hele det erobrede området i tillegg til provinsene hvor Caesar hadde sitt pro-konsulat (Cisalpina Gallia, Gallia Narbonensis og Illyria), og fungerte som øverste magistrat i disse områdene. Dette er faktisk enorme områder. På et moderne kart vil området omfattet Frankrike, Østerrike, Belgia, de nordligste delene av Italia og nesten hele det området som utgjorde Jugoslavia. Fordi Caesar var utilgjengelig, hadde Labienus alle de rettigheter som senatet gav pro-magistrater. Labienus holdt seg langs nord-vestkysten av Gallia, selv om han hadde det overordnede ansvaret for hele området. Caesar sendte ham senere ordre om å bygge nye skip, fordi en stor del av flåten hadde gått ned i et uvær.¹²⁷ Labienus bygde seksti skip som han sendte over kanalen, men flesteparten av disse nådde aldri frem.¹²⁸

Dette året hadde vært et dårlig år for avlingene i hele Gallia, og Caesar så seg igjen nødt til å spre ut sine vinterleire for å ikke sulte ut hverken sine egne soldater eller lokalbefolkningen.

¹²⁶ Uenigheter med det allierte galliske kavaleri, se BG 5.7

¹²⁷ BG 5.11

¹²⁸ BG 5.23

Igjen ble Labienus sendt til belgierne, også denne gangen til Remi-stammens område.¹²⁹ Dette var tredje vinteren på rad Labienus overvintret der. Det er grunn til å tro at Caesar gjorde dette med overlegg. Allianser og vennskapsbånd var lettere å vedlikeholde dersom det var den samme personen man forholdt seg til hvert år. Det blir aldri spesifisert hvordan forholdet mellom Labienus og de lokale stammens ledere var, men det skulle snart vise seg at det kunne vært bedre.

Nøyaktig hvor Labienus' leir var plassert denne vinteren har vært tema for diskusjon. Fordi Caesar skrev først at Labienus skulle etablere seg i områdene til Remi-stammen,¹³⁰ men senere at treverierne planla opprør mot Labienus og den legionen han hadde i deres område.¹³¹ I tillegg skrev også Dio at han var i Remi-stammens område.¹³² Napoleon har foreslått at Labienus hadde lagt leiren til et området som både Treveri- og Remi-stammen gjorde krav på.¹³³ Rice Holmes har foreslått en annen mulighet, at Labienus flyttet sin leir i løpet av vinteren for å la Remi-stammen slippe å dekke legionenes matbehov og heller legge denne byrden på den fiendtlige Treveri-stammen.¹³⁴ Jeg foretrekker Napoleons hypotese, da denne forklarer behovet for årlig romersk nærvær. Dersom det var et omstridt område mellom disse to stammene som stadig førte til uroligheter, gir dette en god forklaring på Remi-stammens begrunnelse for å søke romersk hjelp, og for å forbli lojale. Det gir også Treveri-stammen en god begrunnelse for sine nesten årlige angrep mot Labienus og hans soldater.

Denne vinteren opplevde romerne det største galliske opprøret hittil. Lederen for Eburones-stammen, Ambiorix, ledet et angrep mot den romerske vinterleiren i hans område. Denne ble ledet av Quintus Titurius Sabinus og Lucius Aurunculeius Cotta. De holdt denne med en helt fersk legion og fem veterancohorter. Leiren lå rundt rundt femti romerske mil¹³⁵ fra Labienus. Ambiorix beleiret Cotta og Sabinus og gjorde flere forsøk på å storme dem. Ambiorix lurte dem til å føre ut legionen og eburonerne likviderte dem i et bakholdsangrep.¹³⁶ Noen av soldatene klarte å unnsnippe og kom seg i sikkerhet hos Labienus.¹³⁷ Oppglødet av seieren fortsatte Ambiorix mot Quintus Ciceros leir. Han overtalte Aduatuci-stammen og Nervii-

¹²⁹ BG 5.24

¹³⁰ BG 5.24

¹³¹ BG 6.7

¹³² Dio 40.11

¹³³ Referet i Rice Holmes (1911, s. 733)

¹³⁴ Rice Holmes (1911, s.733)

¹³⁵ Ca 74 Km.

¹³⁶ BG 5.26-33, 36-41

¹³⁷ BG 5.37

stammen til å bli med ham og sammen med disse beleiret han romerne. Etter flere dagers kontinuerlig kamp, fikk Cicero sendt beskjed til Caesar om hva som hadde skjedd, etter flere mislykkede forsøk.¹³⁸ Caesar sendte bud til de nærmeste leirene om å møte han og å hjelpe Cicero, deriblant til Labienus.

Scribit Labieno, si rei publicae commodo facere posset, cum legione ad fines Nerviorum veniat. (BG 5.46)

Han skrev til Labienus, om å komme til nervernes grenser med legionen, hvis det passet med offentlige anliggende.

Hva Caesar la i *rei publicae* i dette tilfellet, er vanskelig å anslå, men Labienus hadde etablert kontakt med lokalsamfunnene. Han kan ha virket som dommer i eiendomstvister og lignende, på samme måte som Caesar gjorde blant Haedui-folket,¹³⁹ og vil da ha hatt forpliktelser overfor lokalsamfunnet. Legionene fra de øvrige vinterleirene reiste øyeblikkelig og møtte Caesar. Labienus derimot var selv i en vanskelig situasjon, Treverii-stammen hadde slått leir bare tre romerske mil¹⁴⁰ fra hans egen.

Labienus interitu Sabini et caede cohortium cognita, cum omnes ad eum Treverorum copiae venissent, veritus, si ex hibernis fugae similem projectionem fecisset, ut hostium impetum sustinere posset, praesertim quos recenti victoria efferri sciret, litteras Caesari remittit, quanto cum periculo legionem ex hibernis educturus esset; rem gestam in Eburonibus perscribit; docet omnes equitatus peditatusque copias Treverorum tria milia passuum longe ab suis castris consedissee. (BG 5.47)

Labienus hadde fått vite om Sabinus' død og nedsablingen av cohortene, da alle av treveriernes styrker hadde kommet mot han. Han fryktet at han ikke ville tåle fiendenes angrep hvis han gjorde avreise lik en flukt, fordi han viste at de var overmodige fra sin

¹³⁸ BG 5.39-45

¹³⁹ BG 7.32-33

¹⁴⁰ Ca 4,5 Km.

nylige seier. Han skrev et brev til Caesar om hvilken stor risiko det ville medføre å føre legionen ut av vinterleir; han skrev utførlig om hva som hadde skjedd i eburenernes land, og informerte om at alle treveriernes hest- og fotstyrker hadde slått seg ned tre mil fra hans egen leir.

Var Labienus feig eller fornuftig? Enhver hær var svak når den var i marsjformasjon.¹⁴¹ Labienus ville ikke gi gallerne sine soldaters liv. Dette må nok sees på som det mest fornuftige valget. Caesar vant mye av sin militære berømmelse på å ta store sjanser. Goldsworthy hevder at dette var vanlig blant romerske offiserer på denne tiden. Dette viste at offiseren hadde troen på at legionene kunne overvinne enhver fiende og at han hadde motet til å lede dem.¹⁴² Det kan virke som Labienus ikke hadde troen på at sin egen legion kunne overvinne gallerne og at han var en forsiktig leder som ikke tok unødvendige sjanser. Labienus må ha vurdert hva han tjente på å følge Caesars ordre kontra hva han tapte på å ikke følge den. Vi har sett at Labienus alltid har fulgt Caesars ordre til punkt og prikke. Han har ikke feilet på noe punkt før dette. Siden han valgte å bli i leiren risikerte han reprimande både for seg selv og legionen. Dersom dette ble oppfattet som feighet fra Labienus av Caesar, kunne det bety degradering av status og ydmykelse innenfor hæren.¹⁴³ Labienus valgte likevel beskyttelsen av festningen og vurderte det viktigere å beholde legionen. Han var villig til å møte de konsekvensene som eventuelt ville komme. Denne avgjørelsen var en skuffelse for Caesar, siden han nå måtte møte opprørerne med kun to legioner, men han skrev at han godtok Labienus' beslutning.¹⁴⁴ Episoder som dette viste at Labienus ikke var redd for å ta egne avgjørelser eller for å tale Caesar midt imot, når dette var nødvendig. Caesar klarte å slå ned opprøret som truet Quintus Cicero. Denne nyheten nådde Labienus bare få timer senere og førte til at Treverierne trakk seg tilbake.

*Interim ad Labienum per Remos incredibili celeritate de victoria
Caesaris fama perfertur, ut, cum ab hibernis Ciceronis milia
passuum abesset circiter LX, eoque post horam nonam diei Caesar
pervenisset, ante mediam noctem ad portas castrorum clamor
oreretur, quo clamore significatio victoriae gratulatioque ab Remis*

¹⁴¹ Sage (2008, s. 132)

¹⁴² Goldsworthy (1996, s. 286)

¹⁴³ Goldsworthy (1996, s. 278)

¹⁴⁴ BG 5.48

Labiens fieret. Hac fama ad Treveros perlata Indutiomarus, qui postero die castra Labieni oppugnare decreverat, noctu profugit copiasque omnes in Treveros reducit. (BG 5.53)

I mellomtiden ble rykte om Caesars seier båret til Labienus via remierne med en utrolig hurtighet, selv om Ciceros leir lå omlag 60 mil borte, og Caesar ikke hadde nådd dit før etter den niende time. Før midnatt reiste det seg et rop ved leirens porter som signaliserte seier og gratulasjoner ble gitt Labienus av remierne. Da dette ryktet ble bragt til treverierne, flyktet Indutiomarus i løpet av natten, han hadde planlagt å angripe Labienus' leir den påfølgende dagen, og han førte alle sine styrker tilbake til treveriernes land.

Dermed hadde Caesars seier ikke bare reddet Cicero, men også Labienus. Der hvor gallerne tidligere hadde vært opprømte over nedslaktingen av Sabinus og Cottas legion, ble de nå nedbrutt og mistet kampviljen da de så hvor fort Caesar hadde slått tilbake.

Treveriernes leder, Indutiomarus, hadde ikke gitt opp håpet om overvinne romerne som overvintret på hans land. Gjennom vinteren sendte han bud til germanerne og til andre gallere med lovnad om store gevinster, men ingen germanere kom. Han fikk samlet en mengde fredløse og fordømte (*exules damnatosque*) gallere til sin hær.¹⁴⁵ Indutiomarus' nye plan var å gå gjennom landområdene til Remi-stammen, for deretter å angripe Labienus.¹⁴⁶

Labienus, cum et loci natura et manu munitissimis castris sese teneret, de suo ac legionis periculo nihil timebat; ne quam occasionem rei bene gerendae dimitteret, cogitabat. Itaque a Cingetorige atque eius propinquis oratione Indutiomari cognita, quam in concilio habuerat, nuntios mittit ad finitimas civitates equitesque undique evocat: his certum diem conveniendi dicit. Interim prope cotidie cum omni equitatu Indutiomarus sub castris eius vagabatur, alias ut situm castrorum cognosceret, alias

¹⁴⁵ BG 5.55

¹⁴⁶ BG 5.56

colloquendi aut territandi causa: equites plerumque omnes tela intra vallum coniciebant. Labienus suos intra munitionem continebat timorisque opinionem, quibuscumque poterat rebus, augebat. (BG 5.57)

Labienus, som holdt en leir sikret av naturlig plassering og håndverk, fryktet ingen fare for seg selv eller legionen: han planla å ikke miste muligheten for en suksessfull operasjon. Derfor, da han hørte om Indutiomarus tale fra Cingetorix og hans nærmeste slekt, som han hadde holdt for krigsrådet, sendte han budbringere til de omkringliggende folkene og kalte inn kavaleri fra alle bauger og kanter, og fastsatte en dag hvor disse skulle samles. I mellomtiden vandret Indutiomarus nesten daglig utenfor leiren hans med hele kavaleriet; noen ganger for å bli kjent med dens beliggenhet og andre ganger for å komme med frekkheter og for å skremme: og hele kavaleriet ville som regel kaste spyd over forskansningen. Labienus holdt sine menn innenfor murene og økte med alle midler i hans makt inntrykket av frykt.

Labienus benyttet her en taktikk både han og Caesar skulle benytte seg av flittig i ettertiden.¹⁴⁷ Taktikken var å gi fienden et inntrykk av frykt, eller å gi et falskt bilde av størrelse. Dette ble gjort for å gjøre fiendens soldater overmodige, slik at de overvurderte sine egne evner og tok dårlige og overivrige avgjørelser. I Caesars kamp mot Nervi-stammen tidligere samme år ble fienden så sikre på seg selv at de valgte å gå til kamp over et vanskelig landskap (en elv og en myr). Da romerne stormet ut av festningen, var nerviene utslitte og lette å nedkjempe for uthvilte legionærer.¹⁴⁸

Planen virket utmerket, Indutiomarus streifet daglig rundt leiren og ropte skjellsord. Det galliske kavaleriet som Labienus tidligere hadde kalt inn, ankom om natten. De ble bragt inn så stille i leiren at treverierne ikke oppdaget dem. Dagen etter vendte Indutiomarus tilbake som han pleide. Labienus ventet til det rette øyeblikket før han sendte kavaleriet ut i et voldsomt angrep.

¹⁴⁷ Se kapittel 6.c *Borgerkrigens Tredje Fase: Africa*

¹⁴⁸ BG 5.49-51

Subito Labienus duabus portis omnem equitatum emittit; praecipit atque interdicit, proterritis hostibus atque in fugam coniectis (quod fore, sicut accidit, videbat) unum omnes peterent Indutiomarum, neu quis quem prius vulneret, quam illum interfectum viderit. (BG 5.58)

Plutselig sendte Labienus ut hele kavaleriet fra to porter, han formante og instruerte at, etter at fienden var blitt skremt og ledet på flukt (det skjedde slik han hadde forutsett), skulle alle jage Indutiomarus alene, og at ingen skulle skade noen før man så Indutiomarius drept.

Dette angrepet kom som et sjokk på treverierne.¹⁴⁹ Labienus' kavaleri tok igjen Indutiomarius ved et vadested, og hodet hans ble hugget av og bragt tilbake til leiren. Dette kan virke som et høydepunkt i Labienus' karriere så langt.

Da vinterleirene ble fordelt, ble Labienus igjen værende blant belgierne. Dette var et folk hvor han nå hadde både bekjente og skyldnere. Det må vel riktignok ha vært et lite slag i ansiktet hans da Caesar senere denne vinteren bestemte seg for å bli igjen i Gallia. Dette vil ha minsket hans innflytelse og anseelse både blant de innfødte og soldatene.

Det ulmet i hele Gallia på denne tiden, og tanken på opprør hadde spredt seg som ild i tørt gress over hele området. Dette hadde vært en stor mulighet for Labienus til å vise hva han var god for, men denne gangen valgte Caesar å bli vinteren over. Labienus gikk glipp av denne store muligheten. Stolte ikke Caesar på Labienus sine evner til å lede hele hæren? Eller ble han igjen for å gi moral til mennene og sørge for at det er han som fikk æren seieren, og ikke en av hans offiserer? Tyrrell hevder at dette var helt bevist fra Caesar. Han gjorde dette for å sørge for at Labienus' innflytelse og ære ikke overgikk hans egen. Denne typen oppførsel er et mulig grunnlag for det uvennskapet som oppstod dem i mellom i løpet av tiden i Gallia.¹⁵⁰

¹⁴⁹Dio 40.11

¹⁵⁰Tyrrell (1970, s. 20)

4.f 53 f.Kr.

Labienus hadde problemer med Treveri-stammen også i 53 f.Kr. Caesar hadde etterlatt bagasjen hos Labienus og tatt med seg to legioner for å jage etter Ambiorix og sikre lojaliteten til Eburones-stammens naboer, hovedsakelig Manapii-stammen. Treverii-stammen hadde nå søkt hjelp av germanerne, og slått leir femten romerske mil¹⁵¹ fra Labienus. De besluttet å vente der til germanerne kom. Labienus anså dette som en god mulighet til en endelig seier over stammen, og forlot vinterleiren med 25 kohorter og mesteparten av kavaleriet. Han slo opp en midlertidig leir omlag en mil fra treverierne, på andre siden av en elv.¹⁵²

Erat inter Labienum atque hostem difficili transitu flumen ripisque praeruptis. Hoc neque ipse transire habebat in animo neque hostes transituros existimabat. Auebatur auxiliorum cotidie spes. Loquitur in concilio palam, quoniam Germani appropinquare dicantur, sese suas exercitusque fortunas in dubium non devocaturum et postero die prima luce castra moturum. Celeriter haec ad hostes deferuntur, ut ex magno Gallorum equitum numero nonnullos Gallicis rebus favere natura cogeat. (BG 6.7)

Mellom Labienus og fienden rant det en elv, som var vanskelig å krysse med svært bratte bredder. Labienus ville ikke krysse denne, og han antok at fienden heller ikke ville det. Deres håp om forsterkninger økte daglig. Labienus erklærte derfor åpenlyst i et krigsråd at siden det ble sagt at germanerne nærmet seg, ville han ikke sette sin egen eller hærens skjebne på spill. Derfor ville han forlate leiren ved morgengry neste dag. Denne nyheten spredte seg raskt til fienden for utifra et så stort antall av gallisk kavaleri forsto han at naturen ville tvinge noen til å favorisere den galliske sak.

Labienus' plan viste tegn på frykt og bar preg av feighet. Han ville ikke ta sjansen på å tape mot treverierne og anså sin mulighet for seier som liten. Det var dette han ville at treverierne

¹⁵¹ Ca. 22 Km.

¹⁵² Det har blitt foreslått at dette var Mosel elven eller muligens sideelven Alzette. Edwards (2006, s. 325)

skulle tro. Labienus visste at ikke alle hans galliske allierte var hundre prosent lojale, og slusom han var, la han en utspekulert plan som både ville gi han et overraskelsesmoment og avsløre gallisk illojalitet.

Labienus noctu tribunis militum primisque ordinibus convocatis, quid sui sit consili proponit et, quo facilius hostibus timoris det suspicionem, maiore strepitu et tumultu, quam populi Romani fert consuetudo castra moveri iubet. His rebus fugae similem profectionem effecit. Haec quoque per exploratores ante lucem in tanta propinquitate castrorum ad hostes deferuntur. (BG 6.7)

Labienus samler militærtribunene og de av første orden om natten. Der legger han frem hva som er hans plan, og for lettere å gi fienden mistanke om frykt, beordrer han at leiren skal forlates med større bråk og uorden enn det som er vanlig for romerne. Dette gjør at avreisen minner mer om en flukt. Dette meldes til fienden gjennom speidere før daggry fordi leirene ligger så nærme hverandre.

Labienus brukte den samme taktikken som hadde lurt treverierne bare noen måneder tidligere. Han latet som han var redd, og gav inntrykk av uorden og flukt. Labienus' grunn her var å få gallerne til å vade over elven og opp skråningen på hans side, noe som vil gi han overtaket.¹⁵³ Gallerne falt igjen for fellen og styrtet frem mot romerne. Labienus satt mot i sine soldater med ordene:

"Habetis," inquit, "milites, quam petistis facultatem: hostem impedito atque iniquo loco tenetis: praestate eandem nobis ducibus virtutem, quam saepe numero imperatori praestitistis, atque illum adesse et haec coram cernere existimate." (BG 6.8)

"Soldater," sa Labienus, "dere har den muligheten dere håpet på: dere holder fienden på hindrende og uegnet grunn: vis frem den

¹⁵³ BG 6.8

samme ære under vårt lederskap som dere så utallige ganger har vist under imperatorens, og anse at han er tilstede og at han med egne øyne bedømmer dere."

Jeg viste i innledningen til at Goldsworthy har hevdet at å holde disiplin og å sende soldatene ut til rett tid var et tegn på en dyktig offiser.¹⁵⁴ Det var også viktig at moralen var høy før kamp. Labienus minnet soldatene på hvor godt de hadde kjempet tidligere og, riktignok på en noe utspekulert måte, minnet om muligheten for ære og *donna*, som kunne vinnes dersom man utviste mot og tapperhet i strid.¹⁵⁵ Labienus viste i denne korte talen at han hadde tre av de egenskapene Goldsworthy har pekt på som viktige for dyktig offiser.

Etter denne talen beordret han en *acies*-formasjon (kamplinje) og angrep fienden. Gallerne var så oppildnet at de glemte enhver form disiplin og kom løpende mot romerne en og en. Dette var lett kamp for Labienus' menn. De gallerne som oppdaget fellen, vendte om og flyktet tilbake mot elven og en skog i nærheten.¹⁵⁶ Labienus sendte kavaleriet etter dem og drepte et stort antall av dem (*magno numero*), fanget en del fanger (*compluribus captis*) og noen dager senere mottok han søknad om fred fra treverierne. Germanerne som var på vei, snudde og reiste tilbake. Caesar forteller oss at det var Indutiomarus' slektninger som hadde stått bak dette siste opprøret mot Labienus.¹⁵⁷

Senere dette året prøvde Caesar fortsatt å få has på Ambiorix. Dette viste seg svært vanskelig og han ble aldri fanget. Caesar følte seg sikker på at han ble skjult av de galliske stammene og bestemte seg for en plan. Han plyndret, brant og herjet områdene til Eburones-stammen.¹⁵⁸

Partito exercitu Titum Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus in eas partes quae Menapios attingunt proficisci iubet. (BG 6.33)

¹⁵⁴ Goldsworthy (1996, s. 144-145)

¹⁵⁵ Southern (2007, s. 150-152)

¹⁵⁶ Dio 40.31

¹⁵⁷ BG 6.8

¹⁵⁸ BG 6.29-33

Etter å ha delt hæren, beordrer han Titus Labienus til å marsjere med tre legioner til Oceanum mot de deler som berører menapiernes landområder.

Heller ikke her får vi vite hvordan det går med Labienus. Eburonernes land ble helt ødelagt, og hele dette folket ble solgt som slaver eller drept. Dette er et godt grunnlag for å tro at Labienus destruerte de områdene han ble gitt ansvar for, altså at han fulgte sine ordre.

4.g Vercingetorix-opprøret.

Det største galliske opprøret Caesar opplevde var i 52 f.Kr og var ledet av den galliske høvdingen Vercingetorix. Han klarte det hverken Ambiorix eller Indutiomarus hadde klart, nemlig å samle gallerne under en leder. Jeg kommer ikke til å gå i detaljer i dette opprøret, men ta kort for meg de hendelser der Labienus spilte en sentral rolle. Bare to stammer hadde vært trofaste mot Roma gjennom alle årene Caesar hadde vært i Gallia, Haedui-stammen og Remi-stammen. Disse stammene lojalitet begynte nå å svikte, og da det brøt ut politisk uenighet blant haeduerne, så Caesar seg nødt til å rydde opp i dette. Han innsatte en lojale ledere og beordret dem å stille med soldater og kavaleri til beskyttelse av matforsyningen.¹⁵⁹ For å hankses opp med opprøret, delte Caesar hæren i to.

Exercitum in duas partes divisit: quattuor legiones in Senones Parisiosque Labieno ducendas dedit, sex ipse in Arvernos ad oppidum Gergoviam secundum flumen Elaver duxit; equitatus partem illi attribuit, partem sibi reliquit. (BG 7.34)

Han delte hæren i to deler: Han sendte fire legioner under Labienus' ledelse mot senonerne og parisierne, selv ledet han seks legioner langs elven Elaver til byen Gergovia, mot arvernierne; han gav en del av kavaleriet til Labienus og beholdt resten selv.

Labienus ble igjen vist tillit, og fikk kommandoen over litt under halve hæren. Senonerne og parisierne var stammer som holdt til i området hvor Paris ligger i dag, arvernierne holdt til mot sør-øst kysten av Frankrike. Vercingetorix var tilhørte Arverni-stammen, så det faller seg

¹⁵⁹ BG 7.31-33

naturlig at den største samlingen av opprørere befant seg i deres område. Caesar fant det naturlig at han, som *pro consul* og *imperator*, skulle gå etter opprørets kjerne og dets leder. I motsetning til tidligere separate kommandoer Labienus hadde blitt tildelt, skrev faktisk Caesar om Labienus' kampanje mot senonerne og parisierne.

Labienus forlot hele hærens bagasje med sine ferskeste legionærer ved byen Agedincum (moderne Sens), fortsatte mot Lutetia (moderne Paris, mer presist Ile de la Cite, hvor Notre Dam er plassert). Parisierne og nabostammene samlet seg under ledelse av Camulogenus, en gammel og sliten mann. Camulogenus sørget for at den eneste veien for romerne var sperret av en stor myr (*paludem*). Labienus prøvde etter alle kunstens regler å krysse denne.

*Labienus primo vineas agere, cratibus atque aggere paludem
explere atque iter munire conabatur. Postquam id difficilium
confieri animadvertit, silentio e castris tertia vigilia egressus
eodem quo venerat itinere Metiosedum pervenit. (BG 7.58)*

*Labienus prøvde først å bygge beskyttelseshytter, så prøvde han å
fylle inn myren med jord og flettverk og å lage en gangbro.
Etterhvert forsto han hvor vanskelig dette var å gjennomføre, og i
stillhet forlot han leieren ved den tredje vakten, og dro til
Metiosedum, samme veien som han hadde kommet.*

Metiosedum (moderne Meudon i Paris) var en by som tilhørte senonerne. Labienus stormet denne byen og tok den uten særlige tap, da flesteparten av dens innbyggerne var kalt ut til Camulogenus.¹⁶⁰ Labienus marsjerte deretter nok en gang mot Lutetia, men denne gangen krysset han Seinen først. Camulogenes ventet med sin hær på den andre siden av elven, og Labienus hadde nå fri tilgang til Lutetia. Innbyggerne i Lutetia fikk vite om romernes ankomst og brant alle adkomstene til byen, bortsett fra den som var beskyttet av Camulogenes' leir. Den galliske hæren forflytter seg fra myrområdet til Seinens bredder på motsatt side av Labienus. På samme tid som dette skjedde, hadde Caesar gitt opp beleiringen av Gergovia, og dratt tilbake til den romerske provinsen Gallia Narbonensis. Labienus hadde nå press på seg fra flere kanter. Han hadde Senonerne og Parisierne på den andre siden av elva, i tillegg

¹⁶⁰ BG 7.58

nærmet Bellovaci-stammen seg fra nord. På toppen av det hele var bagasjen og utstyret avkuttet fra ham av elven. Labienus la nå en dristig plan, for å redde kampanjen. Han sendte noen fartøy han hadde tatt fra Metiosedum nedover Seinen i all stillhet tidlig om morgenen. Selv la han ut litt senere og møtte disse båtene, og ved hjelp av disse krysset han elven med legionene. Han beordret en del mindre fartøy og reise nedover en stund etter han. Dette skal gjøres med masse lyd og støy, samtidig som de soldatene som var igjen i leiren, skulle gi et inntrykk av at den ble pakket ned. Gallerne, som hadde observert at Labienus marsjerte ut med legionene, trodde han måtte vente på de mindre fartøyene, for å krysse Seinen med disse. De regnet med at han ville krysse elven på tre punkter på grunn av antallet båter som ble observert. Derfor delte Camulogenus sin hær i tre deler og sendte de dit hvor det ville være mest naturlig å krysse. Labienus hadde allerede krysset med de første båtene og hadde hoveddelen av hæren på rette side av elven. Ved hjelp av de små båtene som krysset elven bak gallerne hadde Labienus fått hæren over elven hurtigere enn om hele hæren hadde krysset på samme sted.¹⁶¹ Labienus hadde også sikret seg styrker på to fronter. Comulogenus' oppdelte hær kjempet med verdighet, men var ingen reell vanskelighet for Labienus' veteraner. På denne måten overvant Labienus dem først i et åpent slag,¹⁶² og hadde deretter sin ekstra styrka til å møte dem på flukten. Etter dette hadde Labienus fri tilgang til den gjenværende bruene over til Lutetia, som nå var uten forsvar. Labienus gjorde kort prosess med Lutetia og brant den ned, før han vendt kursen østover for å møte Caesar.¹⁶³

Dette slaget er ganske godt beskrevet av Caesar, selv om mangelen på detaljer gjør det litt vanskelig å forstå, men det er nok informasjon om dette slaget til å kunne avgjøre både taktikk og fremgangsmåte. Caesar øser ikke ut lovord, men refererer historien kort og greit, og med vekt på Labienus' gode strategi. Dette er et godt eksempel på at Caesar ikke gikk ut av sin vei for å sverte Labienus' ry, slik Tyrrell hevder. Dersom dette hadde vært viktig for Caesar, hadde han enten bare tatt seg i korthet eller tatt æren selv uten å nevne Labienus, som han gjorde i historien om slaget mot Tigrini-stammen.¹⁶⁴

¹⁶¹ Dio 40.38

¹⁶² Fagutrykket er på engelsk: "pitched battle". Det betyr at begge stridene parter stilte opp i formasjon, dette i motsetning til "skirmish" som var mindre trefninger uten hele hæren, gjerne mellom kavaleri eller spesialiserte soldater, eller bakholdsangrep og storminger. Dette er den formen for krigføring som oftest forbindes med Romas store slag.

¹⁶³ BG 7.58-62

¹⁶⁴ Plut. *Caesar* 18

Neste gang vi møter Labienus er under Caesars beleiring av Alesia.¹⁶⁵ Caesar hadde bygd forskansningsverk rundt hele den høyden Alesia lå på. Da han oppdaget at gallerne hadde brutt gjennom, sendte han Labienus dit med fire kohorter. Caesar beordret Labienus å holde linjen. Dersom dette ikke var mulig, skulle han samle sammen troppene om seg og trekke seg innenfor forskansningen. Det galliske presset ble for hard, og Labienus var nødt til å trekke seg tilbake. Han oppfattet at palisadene ikke var sterke nok til å holde gallerne tilbake. Han samlet derfor førti kohorter og sendte informasjon til Caesar om hva han planla å gjøre. Caesar skyndte seg dit og tok derfra over æren for det som skjedde. Labienus' plan var å fange gallerne innenfor romernes forsvarsverk og for så å overraske dem med missiler fra 40 kohorter, noe som vil tilsvare ca 3000 mann, med hvert sitt spyd, pluss steiner og andre kastevåpen.¹⁶⁶ Caesar tok all ære for denne kampen, som virkelig snudde hvordan slaget til romernes favør. Når denne kampen gikk i romernes vei, var slaget om Alesia og opprøret til Vercingetorix i realiteten over. Dagen etter overga Vercingetorix seg til Caesar. Da det største opprøret i Gallia nedkjempet, sendte Caesar sine legioner rundt om i Gallia, for å opprettholde holde fred og ro. Labienus ble sendt med to legioner til Sequanernes landområder.¹⁶⁷

4.h Labienus i Hirtius' tillegg.

Den siste boken av BG ble ikke skrevet av Caesar selv, men av en av hans støttespillere, Aulus Hirtius (cos 43). I introduksjonen til denne boken skrev Hirtius at han skrev dette for å gi senere historikere en sikker kilde om hva som skjedde etter at Caesars egne kommentarer sluttet. Han fortalte om borgerkrigen og kampanjene i Alexandria og Africa i introduksjonen. Boken ble skrevet etter at borgerkrigen var slutt. Daly har argumentert for at Hirtius publiserte både bok 8 av kommentarene og verket om slaget i Alexandria i løpet av sommeren 44 f.Kr.¹⁶⁸

Labienus skiftet som kjent side før borgerkrigen mellom Caesar og Pompeius brøt ut. Det er derfor naturlig at Labienus ikke vil bli fremstilt på en særlig positiv måte i denne boken. Dette er også tilfelle. Labienus nevnes sjeldnere og med færre detaljer enn tidligere.

¹⁶⁵ BG 7.69-90

¹⁶⁶ BG 7.87

¹⁶⁷ BG 7.90

¹⁶⁸ Daly (1951, s. 166)

Blant de få gangene han nevnes var ved et mindre opprør blant Bellovaci-folket i 51 f.Kr., men ingenting sies om selve kampanjen.¹⁶⁹ Det neste vi hører om ham er en historie om hvordan han brøt med god romersk skikk. Året før, altså 52 f.Kr. hadde det kommet Labienus for øret at en av Caesars tidligere galliske allierte, Atrebat-stammens leder Commius oppildnet folk til opprør. Labienus sendte militærtribunen Gaius Volusenus Quadratus, sammen med noen centurioner, for å lokke Commius til et falskt møte.¹⁷⁰ Da denne planen ble avslørt, klarte Commius å flykte, men med en stor hodeskade. Commius sverget deretter på at han aldri mer ville ha noe med romerne å gjøre.¹⁷¹ Det er ikke uten grunn at denne episoden som må ha vært kjent for Caesar ikke fremkommer i hans egne kommentarer, men i Hirtius' tillegg. Jeg vil tro denne historien er tatt med for å sverte Labienus, etter en så og si plettfri omtale av Caesar BG. Hirtius fremstiller Labienus som en uhederlig mann. Hirtius gjør enda mer for å sverte Labienus. Han forteller at Labienus ble kalt tilbake fra vinterleir, men at legionen som Labienus hadde ansvaret for, ble sendt til Gallia Cisalpina. Dette må ha vært en krenkelse for mannen som hadde vært nestkommanderende under hele erobringen av Gallia. Først blir han strippet for sin legion, i tillegg ble han ikke gitt noen ny kommando.

Titum Labienum ad se evocat; legionem autem XV, quae cum eo fuerat in hibernis, in togatam Galliam mittit ad colonias civium Romanorum tuendas. (BG 8.24)

Han [Caesar] kalte til seg Titus Labienus; men legion 15, som hadde vært med han [Labienus] i vinterleir, sendte han til det romerske Gallia for å forsvare koloniene av romerske borgere.

Etter mitt syn ser vi her ærekrenkelsen som Labienus ble utsatt for. Hirtius gir ingen forklaring på hvorfor Labienus ble kalt tilbake til Caesar istedenfor å bli sendt med legionen sin til en mer komfortabel oppgave i Italia. Dette trenger ikke å være noe negativt, selv om det kan virke slik. Caesar kan ha ansett det som viktigere å ha en mann med Labienus' erfaring og egenskaper lett tilgjengelig, og ville derfor ikke sende han til forbi Alpene. Likevel tror jeg Hirtius valgte å fremstille det som negativt angående Labienus. I det neste

¹⁶⁹ BG 8.6

¹⁷⁰ Dio hevdet at Commius hadde angrepet Labienus, og at fredsforhandlingene kom som et resultat av Labienus' seier. Dio 40.43

¹⁷¹ BG 8.23

kapittelet får nemlig Labienus sitt eget oppdrag, han ble sendt mot treverierne,¹⁷² som vi har sett at Labienus hadde god kjennskap til. Der kjempet og vant Labienus flere kavaleri kamper mot treverierne og mot germanerne som hjalp dem. Han fikk også æren for å ha fanget og overvunnet den siste av opprørerne fra haeduerne, en høvding ved navn Surus.¹⁷³

I Caesars siste år i Gallia ble Labienus faktisk sendt til Italia, og satt til å lede Gallia Cisalpina.¹⁷⁴ Her begynte de hendelsene i Labienus sitt liv som har fått mest oppmerksomhet i forskningen, hans desersjon fra Caesar.

I BG presenteres Labienus som en særs dyktig offiser og effektiv leder. Vi har sett at han oppfyller Goldsworthys krav til en god offiser og at han hadde stor militærsuksess. Han var uten tvil Caesars mest betrodde mann, og ble stadig vist den største tillit. Han viste seg alltid denne tilliten verdig. Tyrrell har hevdet at Caesar svertet Labienus og frarøvet han sitt rette ry.¹⁷⁵ Caesar skal bevisst ha passet på å holde Labienus seire som mindre viktige sammenlignet med hans egne. De seirene Labienus vant på eget initiativ, vant han ved å minne legionærene om Caesar. Dette virker som Caesars måte å vise at alt Labienus gjorde og alle hans seire kom med Caesars legionærer og at dermed var hans seire, ikke Labienus'. For Caesar, som øverstkommanderende, var det naturlig at den største æren tilfalt han selv. Rice Holmes har hevdet at Caesar alltid gav full ære til sine offiserer der det var fortjent, spesielt til Labienus.¹⁷⁶ Ciceros brev beviser også at Labienus hadde fått sin velfortjente del av æren i Roma av Caesar.¹⁷⁷ Caesar var svært sparsommelig med skryt av sine offiserer i BG, med unntak av Quintus Tullius Cicero. Quintus var taleren og politikeren Marcus Tullius Ciceros bror. Caesar prøvde ved flere anledninger å opparbeide et samarbeid og allianse med Marcus Cicero. Smiger av talerens nærmeste familie ville derfor ha virket til hans fordel. Labienus på sin side hadde ingen slike familie relasjoner. Derfor ville åpenbar smisking av hans meritter ikke få den samme umiddelbare effekt i Roma. På den andre siden har Goldsworthy hevdet at ingen av Caesars offiserer fremstår som spesielt intelligente eller dyktige, med unntak av Labienus.¹⁷⁸

¹⁷² BG 8.25

¹⁷³ BG 8.45

¹⁷⁴ BG 8.52

¹⁷⁵ Tyrrell (1972, s. 429-430)

¹⁷⁶ Rice Holmes (1911, s. 231)

¹⁷⁷ Cic. Ad Att. VII.XII

¹⁷⁸ Goldsworthy (2007¹, s. 350)

Caesar var en relativt uerfaren *imperator* da han entret Gallia. Det var naturlig at han var mer avhengighet av Labienus' erfaring i de første årene. Et godt eksempel på dette var da han vegret seg fra å angripe helvetierne i 58 f.Kr. basert på feilaktig informasjon.¹⁷⁹ Dette beviser bare hvor viktig Labienus var for Caesar til å begynne med. Caesar fikk større selvtillit etterhvert som hans erfaring økte og jeg er ikke enig i at han frarøvet Labienus hans seire i de siste årene. Hvis Caesar ønsket dette hadde han ikke fortalt om Labienus' store seire over Treveri- og Parisi-stammen. Labienus viste tegn til å foretrekke kavaleriet og utspekulerte strategier. Dette skulle bli hans varemerke, noe som tydelig i de senere fasene av borgerkrigen.

Vi har lært å kjenne en tillitsfull, dyktig og ambisiøs mann i Gallia. Labienus hadde gjort et godt valg da han reiste med Caesar. Caesars rapporter til senatet og folket i Roma hadde gjort han til berømt mann. Erobringen av nytt land og nye folk hadde gjort han til rik mann. Han hadde skaffet seg et ry som taktiker og en mann med gode lederegenskaper. Labienus var en mann som hadde gått fra å være ingenting, til en utskjelt og utledd *tribunus plebis* og en ubetydelig *praetor* til å bli en av samtidens mest anerkjente offiserer, en ekte *homo militaris*.

¹⁷⁹ Se kapitel 4.a 58 f.Kr.

5. Labienus' lojalitet.

Rett før borgerkrigen mellom Caesar og Pompeius brøt ut skiftet Labienus sin lojalitet fra Caesar til Pompeius. Hvorfor han valgte å bryte med sin daværende *imperator* er et tema som har blitt debattert ofte, og har ledet til forskjellige konklusjoner i forskningen. Kildematerialet om dette temaet er heller sparsommelig. De eneste kildene som tar opp Labienus' desersjon spesifikt er: BG 8.52, Dio 41.4 og et av Ciceros brev. Caesar og Cicero var samtidige observatører, Caesar skrev sine kommentarer av to grunner. Han trengte den som propaganda og talerør i hovedstaden, men hans offisielle begrunnelse var å gi ettertidens historikere en informativ og god kilde til hendelse i hans liv.¹⁸⁰ Ciceros brev var personlige observasjoner til venner og familie, og avslører Ciceros personlige følelser om hans samtid. Dio Cassius skrev sin romerske historie på begynnelsen av 200 e.Kr.¹⁸¹ Gjennom hans skrifter kan vi se hva romerne oppfattet som viktige hendelser fra sin fortid. I tillegg til de historiske kildene har så nær som alle som har skrevet om Caesar, borgerkrigen eller Pompeius Magnus tatt opp dette temaet. *Ab ea causa*, som Caesar ville sagt, kommer jeg til å dvele ved dette. Jeg vil først ta for meg hva kildene har å avsløre for oss, deretter ta for meg hvordan forskjellige teorier har blitt formulert og tilslutt komme med mine egne tanker om dette

5.a De historiske kildene.

Dio Cassius er den eneste av de antikke historikerne som gir en begrunnelse for Labienus' skifte av lojalitet. I løpet av årene i Gallia hadde Labienus' ry blitt betydelig bedret av Caesars propaganda i Roma. Caesar sendte rapporter om sine suksesser, erobringer, krigshandlinger og begrunnelser for disse til senatet. Rapportene ble også lest opp for folkemassene i byen for å skape blest om Caesar som frigjøreren fra den galliske trussel.¹⁸² Det er all grunn til å tro at disse rapportene til folkemassen var mer detaljerte når gjaldt navn, taktikk og hendelsesforløp, enn det vi har bevart gjennom hans kommentarer.¹⁸³ Labienus var nå en velkjent mann. Han hadde gått fra å være en obskur og uviktig politiker og *homo novus* til en anerkjent *homo militaris*. Dio hevder at det var nettopp disse tingene som hadde gått til hodet på han. Han hadde begynt å sidestille seg selv med Caesar, og "...began to conduct himself more haughtily than his position warranted."¹⁸⁴ Caesar ville aldri ha kunnet akseptere å dele æren for sine

¹⁸⁰Edwards (2006, s. XV og XVI)

¹⁸¹Manning (2007, Vol. 1 s. 25-26)

¹⁸²Den galliske trusselen hadde vært et tema i Roma siden den galliske invasjonen i 390 f.Kr. se Cowan 2007¹ s. 139-144 for mer.

¹⁸³Suet. Div. Jul. 56, Edwards (2006, s. XVI)

¹⁸⁴Dio 41.4.4. Oversettelse hentet fra: *Dio's Rome*, Echo Library, translated from greek by Mr. Manning.

erobringer med noen annen. Det var han som hadde kommandoen og det var hans ære som stod på spill.¹⁸⁵ Denne interne knivingen om posisjon og ære i den samme hæren mellom hærens *imperator* og fremste *legatus* førte til et brudd i forholdet mellom dem. Caesar hadde ikke lenger den tilliten til Labienus som hadde vært avgjørende så mange ganger i løpet av Gallia-kampanjen. "As he [Labienus] could not endure this changed attitude and was at the same time afraid of suffering some harm, he transferred his allegiance."¹⁸⁶ Labienus hadde mistet sin spesielle posisjon hos Caesar. Caesar hadde ikke lenger hadde det samme behovet for hans veiledning og erfaring. Labienus kunne ikke vente annet enn færre og mindre viktige oppgaver i fremtiden. Dette vil gi en brå slutt på hans ry og være ett stort hinder i drømmen om et konsulat og en egen pro-konsulær kommando. Utifra Dios begrunnelse hadde Labienus valget mellom å bli hos Caesar og se sin karriere sakte renne mellom hendene eller å desertere til fienden og håpe på tillit, seier og videre politisk karriere. Labienus satset alt på et kort; at den informasjonen han kunne gi Pompeius ville løfte han til en posisjon. Labienus hadde vært politisk involvert med Pompeius tidligere,¹⁸⁷ og et samarbeid var ikke utenkelig.

Cicero har også gitt oss en form for begrunnelse, men denne virker mer som en oppdiktet forherligelse og en unnskyldning enn en sannferdig begrunnelse. Cicero skrev i et brev til sin tidligere slave Tiro fra Capua i januar 49 f.Kr. :

Maximam autem plagam accepit, quod is, qui summam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, socius sceleris esse noluit: reliquit illum et nobiscum est, multique idem facturi esse dicuntur. (Cicero, Ad Fam. XVI.XII.6)

Men han [Caesar] har lidd et stort tap, ved at Titus Labienus, som hadde den største autoritet i hans hær, som ikke ville være bekjent med kriminelle handlinger, forlot ham og er nå med oss, og det blir sagt at mange vil gjøre det samme.

Skal vi ta Cicero på ordet valgte Labienus å forlate Caesar av moralske årsaker. Dette kan tyde på at Labienus delte senatets syn på Caesars handlinger i hans konsulat i 59 f.Kr. og at

¹⁸⁵ Tyrrell (1970, s. 26)

¹⁸⁶ Dio 41.4.5

¹⁸⁷ I hans tid som folketribun, 63 f.Kr. Se kapittel 3. *Folketribunat*

han senere gikk ut over sitt mandat som *pro consul* i Gallia. Caesar måtte stilles til rette for sine handlinger når hans embetsperiode var over. Caesar var selv klar over hva han risikerte dersom han vendte tilbake til Roma som *civis* (borger), og dette var en av hovedårsakene til at han nektet å oppgi sin kommando. Labienus må i så tilfelle ha ment at han gikk et steg for langt da han ikke bøyde seg for romersk lov, men beholdt hæren og kommandoen selv om senatet hadde beordret at han skulle oppløse den. Labienus har tidligere vist at han ikke var redd for å tøyne lovverket for å oppnå sin vilje. Dersom man husker utnyttelse av lovene for å gi Pompeius triumfretigheter uten å feire triumf, eller den abnorme rettsaken mot Gaius Rabirius under hans dager som *tribunus plebis*, fremstår han ikke som en mann overveldende opptatt av lovverkets detaljer.

Den måten Labienus fremstår i kildene virker ikke sammenfallende med den forklaringen Cicero gir. Ordet han benytter her, *sceleris*, har betydninger som strekker innenfor både det moralske og det juridiske spekteret. Innenfor den moralske sfære kan det bety skjendige handlinger, synder eller skjendigheter. Innenfor det juridiske spekteret har vi betydninger som forbrytelser, kjeltringer og ugjerninger. Dette er uttrykk som passer bedre som beskrivelse av Labienus, enn som noe Labienus var fryktelig opptatt å ta avstand fra. Jeg tror Cicero snakket om seg selv og tok eksempel i Labienus. Det virker som Cicero forsøkte å bekrefte overfor både seg selv og Tiro at han tok det rette valget, da han besluttet å følge Senatet og Pompeius ut av Roma. Bare det at en så dyktig offiser som Labienus anså Pompeius som den sterkere part i striden, må ha vært en betryggende tanke for en politiker som hadde jobbet hardt gjennom hele sin karriere med å holde seg politisk uavhengig. Ciceros politiske og juridiske ekspertise gjorde han svært attraktiv for begge sider i bogerkrigen, noe han selv bedyret.¹⁸⁸ Caesar hadde et håp om å vinne Cicero til sin side, men da Pompeius beordret at alle senatorer som var lojale til Roma skulle følge han ut av byen og forberede seg på borgerkrig, ble Cicero tvunget til å ta et valg.¹⁸⁹ Han valgte Pompeius, og Labienus ble derfor et godt eksempel for han på at han hadde gjort et korrekt valg.

5.b De moderne teoriene.

Ingen biografi om Caesar, Pompeius eller borgerkrigen er komplett uten å nevne Labienus' desersjon. I all hovedsak er det to teorier om desersjonen. Den som har størst aksept er teorien

¹⁸⁸ Cic. Ad Att. VII.II

¹⁸⁹ Dio 41.18

presentert av Ronald Syme¹⁹⁰ i hans artikkel ”The Allegiance of Labienus” i 1938. Syme viser til et patron-klient¹⁹¹ forhold mellom Labienus og Pompeius Magnus. Tidligere har jeg argumentert for at Labienus kom fra byen Cingulum i Picenum. Gnaeus Pompeius Magnus’ far Strabo Pompeius hadde bygd opp en stor *clientela* (klientell, gruppe av skyldnere) i Picenum, hvor Pompeius familien selv hadde sitt opphav. Syme skriver: "It would not be easy for such a man “humili loco” to make his way, save as an adherent of the baronial house of Picenum..."¹⁹² Syme mener at Labienus må ha fått hjelp av Pompeius-familien til å nå tribunatet og praetoriatet, noe som vil plassere han godt innenfor Pompeius-familiens *clientela*. Symes teori baserer seg på at Labienus-familien tilhørte dette klientellet, og at hans æres- og takknemlighetsgjeld til Pompeius var avgjørende for hans skifte av allianse før borgerkrigen.¹⁹³ Han kunne ikke svikte sin *patronus*’ (patron, velgjører) sak da det kom til en borgerkrig mellom Pompeius og hans nye *imperator*. Symes artikkel spiller mye på personlige følelser på Labienus’ vegne, dette bytte av *imperator* / *patronus* var ikke et valg Labienus tok lett. Han måtte nå velge mellom mannen som hadde gjort han rik (Caesar) og mannen som hadde støttet hans politiske karriere (Pompeius Magnus). Syme hevder at, i tillegg til at Pompeius hadde hjulpet han opp fra massen, var det også snakk om familiens ære, tradisjon og dette vanskelige fenomenet *virtus* (ære, verdighet).¹⁹⁴ Labienus skal ha følt det viktigere å holde seg til familiens tradisjonelle *patronus* og at han bare hadde vært en forræder, i sitt eget syn, om han hadde holdt seg hos Caesar.¹⁹⁵

Etter min mening blir dette en litt for enkel forklaring, og det er et par problemer her. Pompeius Magnus hentet hovedsakelig sine klienter fra et område av Picenum som heter Auximum¹⁹⁶ og ikke Cingulum, hvor Labienus kom fra. Syme hevder at Pompeius var *patronus* for hele Picenum,¹⁹⁷ men Caesars lette fremferd der ved utbruddet av borgerkrigen tyder på at Pompeius’ grep om Picenum ikke var spesielt godt. Et annet argument mot denne teorien er at dersom Labienus var i et så nært patron-klient forhold til Pompeius, som Syme ser ut til å mene, virker behandlingen han fikk av Pompeius unaturlig. Labienus var på denne tiden er svært anerkjent soldat, offiser og strateg. Til tross for dette ble han ikke anerkjent av Pompeius. Han ble gitt en tom offiserstilling og ble konstant mistrodd, selv om han gjorde

¹⁹⁰ Se f.eks. Goldsworthy (1996, s. 124) og Gabba (1976, s. 185-186, note 50)

¹⁹¹ For patron-klient forhold se Mæhle (2005, s. 8-15)

¹⁹² Syme (1938, s. 119)

¹⁹³ Syme (1938, s. 118)

¹⁹⁴ Syme (1938, s. 114), se Cowan (2007¹, s. 76) for romersk *virtus*

¹⁹⁵ Syme (1938, s. 114)

¹⁹⁶ Plut. *Pompeius* 6

¹⁹⁷ Seager (2003, s. 21)

flere utilslørte forsøk på å vise sin lojalitet til sine nye medsoldater og *imperator*.¹⁹⁸ Først etter Pompeius' død og krigen hadde forflyttet seg til Afrika, var Labienus tilbake i sin gamle rolle som en offiser med nøye planlagte strategier og stor handlekraft.¹⁹⁹ Dersom Symes teori stemmer, virker dette som en svært underlig og lite takknemlig oppførsel for en mann som hadde fått en svært dyktig og velkjent *homo militaris* i hendene. Labienus hadde jobbet tett med fienden i nesten ti år og hadde forståelig nok vanskelig for å opparbeide tillit hos Pompeius, men Labienus gikk helhjertet inn i Pompeius hær. Han la ut med brask og bram om Caesar, hæren, planer, styrker og svakheter uten at dette hjalp hans situasjon nevneverdig.²⁰⁰ Hvis Pompeius virkelig var den patronen Syme hevder hadde han kjent godt til Labienus' egenskaper og sett verdien i hans bidrag. I stedet gjemmes han bort og hans talent fortrenses. Til Symes forsvar må det nevnes at det er Caesar som er hovedkilden til borgerkrigen frem til Pompeius død. Det er derfor ikke underlig at Labienus sterke sider ikke trekkes fram like ofte som tidligere. Dette er også en begrunnelse på at han dukker opp som sitt "gamle jeg" først når vi får en annen forfatter.²⁰¹ Det som derimot er underlig, er hans fravær i Ciceros brev etterhvert som krigen utviklet seg. Labienus figurete ofte i brevene fra desember 50 f.Kr. til februar 49 f.Kr. og da i sammenheng med Pompeius' person, men etter dette faller han ut også av disse. Dette støtter opp under at Labienus ikke ble verdsatt og anerkjent av sin nye leder.

Den andre anerkjente teorien tar for seg økonomiaspektene ved desersjonen. Vi vet fra Hirtius at representanter for Caesars fiender hadde kontaktet Labienus i *Gallia Togata*.²⁰² Hva som ble tilbudt Labienus i disse samtalene sier Hirtius ingenting om, men at det hadde en påvirkning på den avgjørelsen Labienus tok, må anses som sikkert.²⁰³ Et av argumentene for denne teorien presentert av Frank Frost Abbott var at Labienus kom fra en laverestående familie og at senatet lovet han en lysende fremtid i deres tjeneste.²⁰⁴ Labienus var riktignok en *homo novus*, men at han kom fra en velstående familie og meget sannsynlig en familie som var en del av det lokale aristokratiet i Picenum, har vi allerede sett. Han hadde også beriket seg kraftig i Gallia, og brukt mye penger på opprusting av sin hjemby Cingulum.²⁰⁵ Han

¹⁹⁸ se f.eks BC 3.13 og 3.87

¹⁹⁹ se f.eks. slaget ved Ruspina, Bafr. 18-20

²⁰⁰ Cicero, Ad Att. VII.XVI.2; BC 3.71, 3.87; BAfr. 16

²⁰¹ Jeg sikter her til *de Bello Africa* og *de Bello Hispaniensi* som begge er tilegnet Caesar, men er av usikkert opphav.

²⁰² Togakledde Gallia, området syd for Alpene frem til Po elven; ofte kalt *Gallia Cisalpina* (Hitre Gallia). Dette området fikk fulle borgerretter etter forbundsfelekrigen og er derfor togakledde. *Hirtius*: BG 8.52

²⁰³ Abbott (1917, s. 10)

²⁰⁴ Abbott (1917, s. 10)

²⁰⁵ BC 1.15

hadde også vært *praetor*, og gjennom dette var han allerede en senator. Han manglet *consul*-embetet for å ha nådd helt til toppen, men denne muligheten hadde Caesar allerede åpnet for.

T. Labienum Galliae togatae praefecit, quo maiore commendatione conciliaretur ad consulatus petitionem. (BG 8.52)

Titus Labienus satte han [Caesar] til å lede Gallia Togata, slik at han kunne samle flere stemmer til konsulvalget.

Hirtius' språk i denne sammenhengen er vagt og tvetydig, subjektet i bisetning ligger i bøyningsformen av verbet, og gjør det derfor vanskelig å avgjøre hvem som skal "søke om konsulembetet" (*ad consulatus petitionem*). For at Abbott skal ha rett, må det være Caesar som skal stille til valg og Labienus som skal skaffe han støtte. Kraffert har lagt til pronomenet *ei*²⁰⁶ i denne setningen.²⁰⁷

...., quo maiore commendatione conciliaretur ei ad consulatus petitionem.

Slik at han kunne samle flere stemmer til han, til konsulvalget.

Ved første øyekast gjør ikke dette setningen tydeligere eller mindre vag. Dersom Kraffert har studert Hirtius vil han oppdage at Hirtius aldri ville brukt *ei* når han snakket om Caesar. Gjennom hele hans tillegg har han brukt det refleksive pronomenet *se* når han omtalte Caesar, som Caesar selv gjorde konsekvent i hele BG. Dersom Kraffert mente at det ble siktet til Caesar i denne sammenhengen, burde det stått *sibi*²⁰⁸ eller *ad se*. *Ei* må derfor være Labienus i denne sammenhengen. Dette betyr at Caesar planla å få Labienus valgt til konsul og at Labienus ikke var avhengig av Pompeius og Senatet for å oppfylle drømmen om den ypperste politiske posisjonen. Hirtius gjør med denne passasjen det klart at Caesar ikke hadde ventet at Labienus ville forlate ham, og at Labienus var en del av hans videre planer. Abbotts argument om at Labienus' valg var basert på økonomi og karriere blir derfor vanskelig å svelge. Senatet kunne ikke tilby mer enn Caesar, dersom Caesar ble gjenvalgt til *consul*.

²⁰⁶Dativ av det påpekende pronomenet for "han."

²⁰⁷ Se 8.52 i Oxford utgaven av BG.

²⁰⁸ Dativ av det refleksive pronomenet *se*.

Både Symes og Abotts teorier er problematiske ved at de er avhengige av elementer som vanskelig lar seg bevise og av tynn argumentasjon.

En mer kompleks teori ble presentert av William Tyrrell i artikkelen "Labienus' Departure from Caesar in January 49 BC". Tyrrell argumenterer for at Caesar kontinuerlig sørget for at all ære og autoritet alltid gikk tilbake til han selv, og på denne måten holdt Labienus unna hans fulle potensiale.²⁰⁹ Flere av historiene om Labienus' seire skal egentlig ha vært fornærmende.²¹⁰ Pompeius hadde under sine kampanjer sendt flere av sine offiserer tilbake til Roma for å stå til valg til politiske embeter, med hans fulle støtte.²¹¹ Dette var ikke vanlig praksis hos Caesar, faktisk var det bare to som hadde tjenestegjort i Gallia som holdt embeter før 49 f.Kr. Publius Vatinius var *praetor* i 55 f.Kr. og Serpicius Sulpicius Galba i 54 f.Kr.²¹² I tillegg til disse nedverdiggelsene fra Caesar, har Tyrrell tolket Hirtius dithen at Labienus skulle skaffe støtte til et konsulat delt mellom de to. I et delt konsulat ville Labienus ikke fungere som annet en nikkedukke for Caesar.²¹³ Den avgjørende faktoren var senatets stadige kontakt med han, mens han oppholdt seg i Hitre Gallia. Dette ble i følge Tyrrell gjort, uten at Pompeius var klar over det eller med hans godkjennelse, av en klikk av senatorer som ønsket et hurtig og avgjørende slag på italiensk jord.²¹⁴ De håpet at Labienus' ankomst ville presse Pompeius og Caesar til åpen krig, og stoppe Pompeius' planer om å reise til Hellas med hæren.²¹⁵ Dette ble ikke tilfellet, og Pompeius tok med seg hæren, senatet og et hvert håp om en hurtig avgjørelse over havet til Hellas. Tyrrells teori virker på mange måter logisk, men en del av hovedpunktene hans virker underlige. Hvilken rolle spilte det om Pompeius kjente til at noen prøvde å overtale Labienus til å skifte side? Hva kan de ha fristet Labienus med? Hvorfor var det avgjørende at man fikk en hurtig avgjørelse og på hvilken måte ville Labienus hjelpe til med å oppnå dette?

Det har en viss betydning om Pompeius viste om Labienus' situasjon i forhold til Symes teori, som Tyrrell bestrider. Det hadde også en innvirkning på maktbalansen i Roma på denne tiden. Senatene prøvde å forhindre at for mye makt ble konsentrert i Pompeius' hender. Dersom

²⁰⁹Tyrrell (1972, s. 425-27)

²¹⁰Tyrrell (1972, s. 427, note 12)

²¹¹Tyrrell (1972, s. 430)

²¹²Tyrrell (1972, s. 430)

²¹³Tyrrell (1972, s. 430)

²¹⁴Cic. Ad Att. VII.II

²¹⁵Tyrrell (1972, s. 433)

Labienuus kunne påta seg en del av de taktiske avgjørelsene, og samtidig være senatets talerør innenfor Pompeius' *concilium* (krigsråd), ville de spre makten. Den samme grunnen må gis for presset om en hurtig avgjørelse på borgerkrigen. Borgerkrig var dyrt og ødeleggende for handel, avlinger og politisk stabilitet. Hva senatorene fristet Labienus med, er et vanskeligere spørsmål. Labienus var, som vi har sett, allerede en rik man, en berømt militærstrateg og offiser. Han hadde nådd høyt opp i politikken, og med Caesars hjelp var han *en route* til Republikkens høyeste embete. Tyrrell hevder at både seieren over Treverii-stammen og mot Parisi-stammen hadde vært verdige en triumf, hvis Labienus hadde vunnet dem i *suo imperio* (under sin egen kommando), men siden han var underlagt Caesars *imperium*, gikk æren for disse til Caesar.²¹⁶ Det senatorene hadde å friste med var stort sett det samme som Caesar, altså et konsulat, men i tillegg til dette en påfølgende kommando som *pro consul*. Senatorene lovet han nok mer enn bare en provinsiell kommando, jeg vil tro at han ble lovet en kommando med mulighet for å utvide imperiets grenser. I tillegg til en attraktiv provins, kan han ha blitt lovet et utvidet *imperium*, slik Caesar hadde i Gallia og Pompeius i Hispania. Et pro-magistrat²¹⁷ varte vanligvis et år, men senatet kunne utvide det etter behov og politisk press.²¹⁸ Caesars pro-magistrat i Gallia var opprinnelig femårig, men ble utvidet med ytterligere fem år av Pompeius og Crassus.²¹⁹

5.c Oppsummering.

Et problem med teoriene, særlig Symes og Abotts, er at de leter etter en enkelt faktor som grunnlag for Labienus' avgjørelse. Jeg mener at det er svært sjeldent kun en faktor som avgjør når beslutninger som forandrer hele ens liv skal fattes. Avgjørelsen om å forlate Caesar var ikke en enkel beslutning å ta, og mange faktorer vil ha blitt vurdert. Dersom Syme har rett i sin teori om et eksisterende forhold mellom Labienus og Pompeius Magnus, vil dette ha vært en viktig faktor, men ikke den avgjørende. Abbott har rett i at Labienus vil ha vurdert de økonomiske aspektene ved sin avgjørelse nøye. Jeg er enig med både Abbott og Tyrrell i at samtalene i *Gallia Togata* spilte en stor rolle for hans avgjørelse.

Legionen Labienus hadde ledet en rekke ganger i Gallia hadde vært utlånt til Caesar fra Pompeius, og den hadde nå blitt levert tilbake. Dette kan ha spilt en viktig rolle for Labienus

²¹⁶Tyrrell (1972, s. 438)

²¹⁷Vanligvis *pro consul* eller *pro praetor*

²¹⁸Sage (2008, s. 111)

²¹⁹Suet. Div. Jul. 24

avgjørelse. Labienus vil ha følt denne legionen som sin egen, og da denne nå kjempet for Pompeius vil det være naturlig at han, som legionens øverste offiser, også gjorde det. Dette er det heller ikke grunnlag for å peke på som det avgjørende aspektet. Labienus åpenlyse bitterhet mot Caesar hadde, som Tyrrell har påpekt, sammenheng med den behandlingen han fikk i BG, hvor han måtte nøye seg med litt skryt en gang iblant.

Tum Labienus: "desinite ergo de compositione loqui; nam nobis nisi Caesaris capite relato pax esse nulla potest." (BC 3.19)

Da ropte Labienus: " Slutt derfor å snakke om en avtale, for det kan ikke være noen fred med oss hvis ikke Caesars hode blir bragt til oss."

Dette er ikke et utspill fra en mann som har blitt overlistet av lure og veltalende senatorer, forlokket av store pengesummer eller var bundet av tidligere forpliktelser. Disse ordene tilhørte en mann som var sterkt følelsesmessig involvert i konflikten. Labienus viste med disse ordene en direkte avsky for Caesar, og feide til side enhver tvil om hvilken side han sto på og et åpenbart personlig fiendskap mellom han selv og Caesar. Men hva skjedde mellom disse to mennene som førte dem ned denne veien?

Tyrrell har rett i at Caesar ofte tok uforholdsmessig stor del av æren for Labienus' seire og taktiske manøvre. Jeg tror at episoder som denne ved slaget ved Alesia, var dråpene som fikk begeret til å renne over.

Labienus, postquam neque aggeres neque fossae vim hostium sustinere poterant, coactis una XL cohortibus, quas ex proximis praesidus deductas fors obtulit, Caesarem per nuntios facit certiolem quid faciendum existimet. Accelerat Caesar, ut proelio intersit. (BG 7.87)

Da hverken jordvollene eller grøftene kunne tåle fiendenes styrke, samlet Labienus sammen førti cohorter, som hadde blitt trukket tilbake fra de nærmeste vaktpostene og tilfeldigvis kom han i møte, og sendte budbringere til Caesar for å opplyse om hva han

mente burde gjøres. Caesar skyndte seg for å være tilstede ved slaget.

Caesar sa ikke noe mer om Labienus i denne situasjonen, men gav heller en beskrivelse av sin egen uniform og entre. Han vektla hvilken innflytelse disse faktorene hadde på moralen til hæren og avsluttet det hele med en kort beskrivelse av kamphandlingene.

Nostri omissis pilis gladiis rem gerunt. Repente post tergum equitatus cernitur; cohortes aliae appropinquant. Hostes terga vertunt; fugientibus equites occurrunt. Fit magna caedes. (BG 7.88)

Våre [soldater] sendte avgårde spydene sine og brukte deretter sine sverd. Plutselig ble kavaleriet oppdaget bak ryggen dems [gallernes] og de andre cohortene nærmet seg. Fiendene vendte ryggen til og kavaleriet traff dem i flukten, det ble en stor nedslakting.

Caesar maksimerte med andre ord sin egen effekt for kampens utfall. Labienus på sin side måtte nøye seg med litt skryt for å ha samlet opp tropper som han kom over ”tilfeldigvis” (*fors*) og fordi han straks videreformidlet sin plan til Caesar. En episode som denne var nok ikke unik, slike hendelser kunne ha forekommet nesten daglig. Labienus må ha sett seg lei av å ikke får tilskrevet den hele og fulle ære for sine egne handlinger. Jeg er ikke overbevist om Caesar gjorde dette med overlegg og gikk inn for å sverte Labienus på noen måte. Det virker mer troverdig at Caesar ikke så på dette som noe problem. Det var hans hær, hans erobringer og Labienus var hans *legatus*. Det var derfor det mest naturlige i verden for han at når Labienus vant et slag, så var denne seieren i hovedsak hans. Hvis Caesar virkelig var så utspekulert som Tyrrell hevder, ville han bare nevnt Labienus’ store seire med setning, ikke hele kapitler.

For meg virker disse teoriene som enkle svar på et komplekst spørsmål. Avgjørelser av denne dimensjonen tas ikke basert på en enkelt faktor, men en overveining mellom en rekke faktorer. I dette tilfellet har vi sett en rekke innvirkende faktorer allerede. Alle disse, fra det mulige patron-klient forholdet til Pompeius Magnus, til bestikkelser fra senatet, og en

vurdering av de forskjellige partenes styrker og svakheter. Personlige ambisjoner om politiske embeter spilte også en rolle i vurderingen. Et gryende uvennskap med *imperator* Caesar var den avgjørende dråpen som fikk begeret til å renne over. Dette virker som den viktigste grunnen til at Labienus skiftet side. Dios forklaring gir oss også en forståelig grunn for Labienus' åpenbare bitterhet mot Caesar i senere år.

Labienus kjempet innbitt mot Caesar helt til sin død. Etter hans død fortsatte hans sønn å kjempe mot Caesars etterkommere.²²⁰ Hadde ikke Labienus hatt disse sterke følelsene mot Caesar, kunne han bedt ham tilgivelse etter slaget ved Pharsalus i likhet med ledende skikkelser fra senatet. Caesar hadde nok gitt sin tilgivelse også til Labienus. Jeg tror det som ble avgjørende for Labienus var hans personlige ambisjoner om et eget *imperium*, og at denne muligheten virket størst ved å stå sammen med senatet.

Labienus hadde hatt stø kurs mot et eget konsulat helt siden han gikk inn hæren som tenåring. Dette var den andre risikable karriere-avgjørelsen Labienus tok. Den første hadde hatt et godt utfall sosialt, politisk og økonomisk. Den hadde også ført til stor skepsis til hans person blant de mennene han nå satte sin lit til. Avgjørelsen om et skifte i lojalitet var ikke like heldig som å bli med Caesar til Gallia. Labienus ville snart oppleve store vansker med å oppnå tillit, og dermed også posisjon, hos Pompeius og optimatene. I det lange løp kostet denne avgjørelsen han familiens fremtid, rikdommen han hadde skaffet seg i Gallia og ikke minst hans eget liv.

6. Borgerkrigen

Sent i år 50 f.Kr. hadde mange av senatorene innsett at en borgerkrig mellom dem selv og Caesar var uunngåelig. Denne krigen delte Romas elite i to, *optimates*²²¹ og de som støttet

²²⁰Syme (1938, s.113)

²²¹ Disse mennene som valgte Pompeius til sin leder ble også kalt pompeianerne.

Caesar. Det fantes også de som forsøkte å holde seg nøytrale, men som i løpet av kort tid ble tvunget til å velge side. I denne perioden var Labienus' situasjon blant den heteste sladder i Roma. Hans avgjørelse påvirket usikre senatorer om at Pompeius var mannen som kunne føre dem til seier over Caesar, og at de gjorde det rette valget ved å følge optimatene og Pompeius ut i strid.²²²

Labienus' deltagelse i borgerkrigen kan deles opp i fire faser. Den første fasen, som begynte med Labienus' desersjon fra Caesar, varte frem til våren 49 f.Kr. I denne perioden har vi, via Ciceros brev, en detaljert og hyppig kommentering av Labienus' status, helt fra ryktene om desersjonen kom til de ble bekreftet. Cicero kommenterer den umiddelbare innvirkningen dette hadde på Pompeius og optimatene. Den andre fasen preges av at Labienus aldri kom til sin rett i Pompeius' hær. Han fikk liten tillit og innflytelse hos optimatene, og han hadde utydelige roller i slagene. Det er verdt å merke seg at den beste kilden vi har til denne perioden er Caesars egne kommentarer. Han var ikke lenger opptatt av Labienus' gode sider, men fortsatt interessert i hva Labienus foretok seg og hvordan han selv kunne utnytte Labienus til å fremme sin egen sak. Denne perioden endte med optimatenes katastrofale tap i slaget ved Pharsalus, og Pompeius' påfølgende død i Egypt. Den tredje fasen begynte etter at Labienus sammen med de to ledende optimatene Cato og Scipio flyttet krigshandlingene over middelhavet til det nordlige Afrika og provinsen Africa (moderne Tunisia). I Africa vendte offiseren og taktikeren Labienus tilbake, slik som vi kjente ham fra Gallia. Den fjerde fasen av borgerkrigen begynte etter optimatene led et stort nederlag i Africa og flyktet til Hispania Ulterior. Borgerkrigens siste store slag ble utkjempet på slettene utenfor Munda i Hispania Ulterior og der endte historien om Labienus.

6. a Borgerkrigens første fase.

Etter sommersesongen 50 f.Kr. tok Labienus opp sin nye kommando i Gallia Togata. Caesar ønsket å skaffe bred støtte til seg selv og sine støttespillere før embetsvalgene året etter. Labienus skulle mobilisere det lokale aristokratiet til å reise til Roma for å avgi sine stemmer.²²³ Caesar var smertelig klar over at Labienus ikke lenger var hundre prosent lojal. Det var et risikabelt trekk å sende han innenfor senatets rekkevidde. Det tok heller ikke lang tid før de kontaktet Labienus. 26. november samme år skrev Cicero i et brev til Atticus:

²²² Dette gjaldt f.eks. Cicero. Cic. Ad Fam. XVI.XII

²²³ BG 8.52

"Bene eveniat!" inquit Carneades, spurce, sed tamen prudentius quam Lucius noster et Patron, qui, cum omnia ad se referant nec quicquam alterius causa fieri putent et cum ea re bonum virum esse oportere dicant ne malum habeat, non quo id natura rectum sit, non intellegunt se de callido homine loqui, non de bono viro. (Cic. ad Att.VII.II)

"Måtte det gå godt," sier Carneades uten sømmelighet, men med større klokskap enn Lucius og Patron, som, da de bar'e tenker på seg selv og fornektet altruisme, og hevder at en mann bør være god for ikke å havne i problemer, og ikke fordi det av naturen er det rette, ikke skjønner at de snakker om et utspekulert menneske, ikke om en god mann.

Den mannen kan identifiseres som Labienus. Cicero siktet her til den samme møtevirksomheten som Hirtius opplyste om. Cicero utviste stor skepsis til Labienus, og kalte han nærmest for en opportunist. Labienus hadde ingen beslutningsvegring. Han tok alle muligheter han så komme og skydde ingen midler for å oppnå resultater. Dette hadde Cicero allerede fått kjenne på kroppen i rettssaken mot Rabirius. Labienus og Cicero har på mange måter den samme bakgrunnen. De var begge *homines novi*. Cicero konsentrerte seg om lovverket og de muligheter han kunne finne gjennom dem. Labienus så på lovverket mer som noe han kunne utnytte til å oppnå sin vilje. Labienus knyttes til de to mennene i senrepublikken som utnyttet lovverket på det groveste, Caesar og Pompeius.²²⁴ For Cicero vil dette ha vært grunn god nok for en kritisk holdning til Labienus.

Labienus hadde et ry blant overklassen i Roma som ikke var utelukkende positivt. Et ry bygd på historier fra Caesars felttog, som hadde både positive sider og negative sider. Labienus var en berømt mann med et godt militærrenomme, men også et rykte for å være opportunistisk og slu.²²⁵ Han hadde beriket seg stort i løpet av de siste ti årene og brukt rikdommen til å bygge opp sin hjemby Cingulum.²²⁶ Han likte også å vise frem hvilken stor mann han hadde blitt.

²²⁴ Seager (2003, s. 171-172)

²²⁵ Husk hvordan han lot seg bestikke av Caesar til å holde en farse av en rettssak mens han var tribun (Suet. Div. Jul. 2)

²²⁶ BC 1.15

Dette inspirerte dikteren Catullus til å skrive noen linjer om hans dårlige moral og ødsling med penger.²²⁷

*MENTVLA habet instar triginta iugera prati,
quadraginta arui: cetera sunt maria.
cur non diuitiis Croesum superare potis sit,
uno qui in saltu tot bona possideat,
prata arua ingentes siluas saltusque paludesque
usque ad Hyperboreos et mare ad Oceanum?
omnia magna haec sunt, tamen ipsest maximus ultro,
non homo, sed uero mentula magna minax. (Catullus, Carmina
CXV)*

*Mentula har mark likeverdige 30 åkermål
40 med eng, resten er hav.
Hvorfor skulle han ikke overgå Croesus i rikdom?
En som besitter så mye godt land:
mark, eng, kjempestore skoger, åkrer og myrer
hele veien til Hyperboreerne og til Oceanum?
Alt dette er bra, men likevel er han den aller ypperste,
ikke en mann, men i sannhet en stor ragende kuk.*

*Firmano saltu non falso Mentula dives
fertur, quitot res in se habet egregias
aucupium omne genus, piscis, prata arva farasque.’
Nequiquam: fructus sumptibus exsuperat.
Quare concedo sit dives, dum omnia desint.
Saltum laudemus, dum modo ipse egeat. (Catullus, Carmina CXIV)*

*Det er ikke tull at Mentula er blitt rik av Firmums marker,
som har alle ypperlige ting i seg,
alle former for fjærkre, fisk, med enger, åkre og ville dyr.
men forgjeves, inntektene overgås av utgiftene.*

²²⁷ T. Frank identifiserer Mentula som Labienus, ikke som mer anerkjente Mamurra. Frank (1928, s. 89)

Hvorved jeg inrømmer; han er rik, mens alt mangler.

La oss prise markene, mens han selv er på en måte fattig.

Selv om Labienus' popularitet hos den politiske og den kulturelle eliten var heller laber, var disse heller ikke så blinde at de ikke så at Labienus kunne være et bindeledd mellom dem og folket. Cicero var fullt klar over hvilken nytte Labienus kunne gjøre i Roma for deres side. Han visste at Labienus hadde tålelig kontroll på taleredskapene, at han var populær og at han hadde midlene som skulle til for å virke i politikken. 23. januar 49 f.Kr. skrev Cicero om ryktene om Labienus' desersjon. Han tok for seg mulighetene som ville åpne seg dersom ryktene var sanne og Labienus virkelig kom til Roma.

Labienum ab illo discessisse prope modum constat. Si ita factum esset ut ille Romam veniens magistratus et senatum Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset. Damnasce enim sceleris hominem amicum rei publicae causa videretur, quod nunc quoque videtur, sed minus prodest; non enim habet cui prosit, eumque arbitror paenitere, nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum, nos quidem pro certo habebamus. (Cic. Ad Att. VII.XII)

Det er ganske sikkert at Labienus har avskåret seg fra han [Caesar]. Hvis det hadde blitt ordnet slik at han kom til Roma og der kunne treffe magistratene og senatet, ville han ha vært til stor nytte for vår sak. Det ville synes som han erklærte en venn skyldig i ulovligheter til fordel for republikken, slik som det synes allerede, men han er til mindre nytte, fordi han ikke har noen å være til nytte for. Jeg vil tro at han angrer, hvis ikke det muligens er en løgn i seg selv at han har forlatt Caesar, men vi har han på vår side, nesten helt sikkert.

Cicero kalte Labienus en nyttig idiot. Labienus' beslutning var noe som kunne utnyttes politisk, noe som kunne bekrefte overfor folket at Caesars handlinger var i strid med moral og lover. Cicero var også irritert over at ikke andre så denne muligheten og utnyttet den.

Labienuis, en standhaftig offiser for Roma, kunne svartmale alt Caesar hadde oppnådd, enten han selv var klar over det eller ikke. Men det gjaldt å smi mens jernet var varmt.

Gjennom Ciceros brev har vi en daglig oppdatering av situasjonen rundt Labienus. Cicero nevnte ryktene om Labienus for første gang 21. januar. Cicero var forvirret over alle ryktene som svevde rundt Caesar, og han luftet disse i form av retoriske spørsmål. Han avsluttet med et sitat fra Euripides stykke *Phoenissae*:

Quaeso, quid est hoc? Aut quid agitur? Mihi enim tenebrae sunt. Cingulum, inquit, nos tenemus, Anconem amisimus, Labienus discessit a Caesare. Utrum de imperatore populi Romani an de Hannibale loquimur? O homine amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ viderit! (Cic. Ad Att. VII.XI)

Unnskyld, men hva er dette? Eller hva er det som skjer? For jeg er i mørket her. Det blir sagt at vi holder Cingulum, Ancona har vi mistet, Labienus har desertert fra Caesar. Er det en imperator av det romerske folket eller en Hannibal vi snakker om? O menneske, gal og stakkarslig, som aldri engang vil se skyggen av Det Gode!

I likhet med de to byene i Picenum, var Labienus' status fortsatt uviss for Cicero. Han var ikke selv sammen med Pompeius og senatet, men oppholdt seg i Formia (moderne Formia i Italia). Der var han avskåret fra den politiske verden og dens nyheter og sladder. Ryktene spredte seg tydeligvis over hele Italia. Hva Caesars tidligere høyre hånd foretok seg var et saftig stykke sladder.

Det er interessant at Cicero utviste en så stor fasinasjon for en mann han hadde kalt for en *non bonus vir* (ikke en god mann) halvannen måned tidligere. Han gjorde narr av disse to godtroende senatorene som prøvde å forlede Labienus.²²⁸ Cicero var like spent på nyheter om Labienus som han var på de første krigshandlingene i Picenum. Brevet han skrev viser hvor viktig Cicero nå anså det å være at Labienus kom til dem og støttet deres side.²²⁹ Han viser også at han var uenig med Pompeius' avgjørelse om å forlate byen og la den stå uten forsvar

²²⁸ Se Cic. Ad Att. VII.II eller BG 8.52

²²⁹ Se oversettelse av Cic Ad Att. VII.XI over

og administrasjon, åpen for Caesars vilje. Senatet kunne ha hørt Labienus tale om sin tidligere *imperator*, og man kunne gjort det klart for hele befolkningen en gang for alle at Caesar hadde gått utover sitt mandat og brutt romersk lov både i sitt konsulat og i sitt pro-konsulat. På denne måten ville det ikke lenger være tvil om hvem som hadde loven i ryggen. Hvilken side som utkjempet *bellum iustum* (rettmessig krig) og dermed hadde den moralske retten på sin side.

Labienum ηρωα iudico. Facinus iam diu nullum civile praeclarius, qui ut aliud nihil, hoc tamen profecit, dedit illi dolorem; sed etiam ad summam profectum aliquid puto. (Cic. ad Att. VII.XIII)

Labienus regner jeg for en helt. Dette er den mest strålende menneskelige handling på svært lenge. Hvis det er slik at han ikke har oppnådd noe annet, har han likevel oppnådd dette: Han har gitt ham [Caesar] en tankevekker; men jeg tror også han har tilført noe til allmuen.

Cicero hadde endelig fått oppfylt sitt ønske. Labienus' avgjørelse var blitt kjent, og lovordene satt løst. Igjen fremsto Labienus som en nyttig idiot. Labienus selv kunne ikke fatte hvilket propagandafundament han hadde gitt optimatene. Det kan virke som Cicero mente at Labienus' situasjon var komisk, noe den ironiske åpningen av dette brevet gir inntrykk av.

Labienus var lei av å være nikkedukke for andre, og var på utkikk etter eget *imperium* (kommando), men så ikke at han fortsatt var nettopp dette, nå for Pompeius, Cicero og Senatet. Cicero skrev det ovennevnte brevet 23. januar. Dagen etter skrev han på nytt til Atticus. Begeistring for Labienus hadde fortsatt ikke lagt seg.

Labienus, vir mea sententia magnus, Teanum venit a.d. VIII Kal. ibi Pompeium consulesque convenit, qui sermo fuerit et quid actum sit scribam ad te cum certum sciam. (Cic. ad Att. VII.XIIa)

Labienus, en stor man etter min oppfatning, kom til Teanum 22. januar, og der traff han Pompeius og konsulene. Jeg vil skrive til

deg om hva som ble sagt og hva som ble gjort så snart jeg vet det sikkert.

Ettersom Labienus sluttet seg til Pompeius 22. januar er det naturlig å anta at han tok avgjørelsen om desersjonen rundt årsskiftet 50 til 49 f.Kr. Nyheten brukte ikke mer enn en dag på den lange veien fra Teanum (moderne S. Paulo di Civitate) til Minuturnae (moderne Minturno), hvor Cicero nå oppholdt seg. Dessverre holdt ikke Cicero ord og skrev aldri til Atticus om hva som ble sagt eller gjort i møtet. Disse samtalenene kunne kanskje ha gitt et litt klarere bilde av hvilken posisjon Labienus hadde i optimalenes hær. Pompeius forlot Teanum og tok Labienus med seg til Larinum (moderne Larino). Cicero sa at Labienus så ut til å ha gitt litt ny giv til Pompeius og hæren. Videre skrev han:

Quid illim adferatur, quo pacto de Labieno ferat? (Cic. Ad Att. VII.XIIa)

Hvordan blir det oppfattet av han [Caesar], hvordan takler han dette med Labienus?

Caesar var kanskje klar over at Labienus hadde blitt kontaktet, men til og med Hirtius, som ikke hadde noe til overs for Labienus, måtte innrømme at Caesar ikke trodde at denne kontakten ville føre til noe.

Tamen neque de Labieno credidit quidquam ... (BG 8.52)

Han trodde likevel ikke på noe av dette [som ble sagt] om Labienus.

Labienus fulgte Pompeius videre og møtte Appius' legion i Larinum.²³⁰ Dette var den samme legionen som Pompeius hadde lånt til Caesar²³¹ og som Labienus hadde ledet en rekke ganger i Gallia.²³² Cicero ser ut til å ha følt en viss ro over at Labienus var sammen med Pompeius.

²³⁰ Cic Ad Att. VII.XV

²³¹ Winstedt (1960, s. 234, note 2)

²³² For eksempel ved slagene ved Lutetia.

Labienus utstrålte en smittende krigerånd. I tillegg var han sikker på at Caesar hadde de svakeste kortene.

Labienum secum habet non dubitantem de imbecillitate Caesaris copiarum, cuius adventu Gnaeus noster multo animi plus habet.
(Cic. Ad Att. VII.XVI)

Han [Pompeius] har med seg Labienus som er uten tvil angående skrøpeligheten av Caesars hær, hans [Labienus] ankomst har gitt mer mot til vår Gnaeus [Pompeius].

Cicero gav et inntrykk av at Labienus fikk en varm velkomst og en umiddelbar posisjon i Pompeius indre sirkel, men dette endret seg raskt. Etter disse første dagene²³³ falt Labienus helt ut av Ciceros brev. Han dukket kun opp i et brev i midten av februar, men da kun som en brikke i en syrlig kommentar om Pompeius' åpenbare tvil og tilbakeholdenhet.

Nos interea ne Capuae quidem sed Luceriae, et oram quidem maritimam iam relinquemus, Afranium exspectabimus et Petreium; nam in Labieno parum est dignitatis. (Cic ad Att. VIII.II)

Vi er i mellomtiden ikke engang i Capua, men i Luceria, og vi skal snart forlate kysten, vi venter på Afranius og Petreius; for Labienus er ikke distingvert nok.

Labienus kan allerede ha fått problemer hos Pompeius. Jeg har full forståelse for at det var vanskelig for Pompeius å stole på han. Cicero har allerede gitt uttrykk for at det fantes tvil blant pompeianerne om hvor ekte desersjonen til Labienus var.²³⁴ Han mistet fort nyhetenes interesse. Informasjonen han kom med var nyttig, men hadde ikke langvarig verdi. Labienus informerte om legionene under Caesar, deres styrke, utstyr og mest brukte taktikker. Den informasjonen mistet fort verdi fordi Caesar innrullerte mange nye soldater og ble støttet av stadig flere områder i Italia. Den hæren Labienus hadde vært en del av og den Caesar nå hadde, var ikke lenger den samme. Labienus' informasjon hadde derfor liten verdi, siden han

²³³ Alle de siterte brevene ble skrevet mellom 21. og 28. januar.

²³⁴ Cic. Ad Att. VII.XVI

ikke kjente den nye hærens styrker og svakheter, men kjente kun til veteranene i den. Disse var etter all sannsynlighet spredt mellom legionene, for å unngå hele styrker av ferske og uerfarne soldater.

Fra dette punktet må vi basere oss på kommentarene til mannen Labienus nettopp hadde sveket for å følge livet hans videre.

6.b Borgerkrigens andre fase: Hellas

Labienus oppnådde aldri den posisjonen og den tilliten som han hadde håpet på hos Pompeius. Kildene om hans forehavende i den andre fasen av borgerkrigen er noe tynnere enn forrige fase. Caesars kommentarer om borgerkrigen, *Commentarii de Bello Civili*²³⁵ er den beste kilden. Caesars holdning til Labienus har berettiget forandret seg betraktelig etter desersjonen. Caesar var nesten utelukkende positiv til Labienus i BG, mens nå nevnes Labienus utelukkende i komprimerende situasjoner. Dette blir tydelig allerede første gang Labienus nevnes.

Auximo Caesar progressus omnem agrum Picenum percurrit. Cunctae earum regionum praefecturae libentissimis animis eum recipiunt exercitumque eius omnibus rebus iuvant. Etiam Cingulo, quod oppidum Labienus constituerat suaque pecunia exaedificaverat, ad eum legati veniunt quaeque imperaverit se cupidissime facturos pollicentur. Milites imperat: mittunt. (BC 1.15)

Caesar startet fra Auximum og reiste over hele Picenum. Alle prefekturane i dette området tar åpenhjertig imot han og hjelper hærens hans med alle ting. Legater kom også fra Cingulum, som er en landsby hvor Labienus hadde vært bosatt, og hadde rustet opp med egne penger, og de lover å gjøre alt han beordrer med stor fornøyelse. Han befaler at det skal utskrives soldater, og de sender dem.

²³⁵Forkortes BC

Caesar nevnte Picenum spesifikt av to grunner. Picenum var ikke bare Labienus' hjemsted, Pompeius Magnus hadde også sitt opphav her. Caesars lette inntog i dette området var en personlig seier for Caesar og et nederlag for Pompeius. Han ble mottatt med åpne armer i hele regionen. Cingulum gav også sin fulle støtte til Caesar. Caesar trakk bevist fram Cingulum som et stikk i siden til Labienus. Dette fungerte også som et fint propagandaavsnitt for Caesars sak. Pompeius kunne engang ikke regne støtte fra sin hjemprovins. Caesar fikk også vist at Labienus ikke hadde noe makt over lokalsamfunnet han hadde sponset. De tok ikke bare godt imot Caesar, men de supplerte hæren hans med forsyninger (*omnibus rebus*) og soldater (*militēs*). Denne åpenbare endringen i holdningen til Labienus er et godt argument for at BG ble publisert før borgerkrigens utbrudd og uten Hirtius' åttende bok.²³⁶

Labienus er nesten fraværende i BC for det meste av borgerkrigen, og dukker bare sporadisk opp. Hans første opptreden var først i 48 f.Kr. Etter flere mindre trefninger i Macedonia (nordøst på den greske halvøya) og de nordlige greske områdene forflyttet Pompeius seg til Dyrrachium (moderne Durrës i Albania). Pompeius hadde mistet fotfestet i den nordlige delen av den greske halvøya etter tapet av Oricum (moderne Vlorë i Albania) og Apollonia (moderne Fier-regionen i Albania). Pompeius' hær var plaget av synkende moral, og da de fikk vite at Caesar ankom området i stor fart, fikk moralen seg en ny knekk. Labienus var på sin side desperat etter å bevise sin lojalitet, og at alle bånd til Caesar var kuttet. Han så her sitt snitt til å gi troppene en oppmuntring og gi dem krigslysten tilbake igjen.

Sed cum prope Dyrrachium Pompeius constitisset castraque metari iussisset, perterrito etiam tum exercitu princeps Labienus procedit iuratque se eum non deserturum eundemque casum subiturum, quemcumque ei fortuna tribuisset. Hoc idem reliqui iurant legati; tribuni militum centurionesque sequuntur, atque idem omnis exercitus iurat. (BC 3.13)

Men da Pompeius hadde slått seg ned nære Dyrrachium og beordret leieren målt opp, var hæren fortsatt skrekkslagen. Labienus var den første til å gå foran hæren og han sverget at han selv ikke ville desertere og at han ville undergå hva som helst, hva

²³⁶ Goldsworthy (2007¹, s. 210-213) Labienus' omtale hadde vært mindre flaterende dersom den hadde blitt utgitt etter hans deserjjon, slik den er i Hirtius' tillegg.

enn skjebnen skjenket han. Resten av legatene sverget den samme eden, militærtribunene og centurionene fulgte etter, og hele hæren sverget også det samme.

Labienus hadde foreløpig mistet mer enn han hadde tjent på å bytte side. Han hadde fått en varm velkomst, men var nå nesten glemt. Optimatene og Pompeius så ikke lenger på han som en viktig person, det var andre som fremstod som viktigere.²³⁷ Labienus måtte kjempe for å bli lagt merke til av de rette menneskene. Da en mulighet som denne bød seg, lot ikke opportunisten Labienus den gå fra seg. Han håpet at ved å vise seg som et forbilde for både offiserer og soldater, samt å sverge absolutt lojalitet, ville Pompeius' tillit bli bedre. Dermed kunne han få den statusen han ønsket. En tale av denne typen blir ofte fremstilt i antikke kilder som en effektiv metode for å øke en hærs moral.²³⁸ En *imperator* ville tale til hæren og minne dem på tidligere seire, hva de kjempet for og at de hadde gudene på sin side.²³⁹

Caesar røpet her mer enn det som er synlig ved første øyekast. Labienus hadde beholdt tittelen *legatus*. Caesar sier at *resten av legatene sverget den samme eden*, noe som må tilsi at Labienus var *legatus* også for Pompeius. Dette virker som å ha vært en tom tittel, gitt Labienus av Pompeius for å blidgjøre han. Caesars uvilje mot Labienus var relativ stor på denne tiden, og hver gang Labienus nevnes, var det alltid i en sarkastisk og hånlig tone. Han plasserte Labienus i situasjoner der han fremsto som en slu og opportunistisk mann. Jeg kan ikke tenke meg annet enn at Caesar ville ha brukt enhver anledning som bød seg til å rakke ned på Labienus. Det er derfor underlig at det er få av disse i Caesars kommentarer om borgerkrigene. Det kan være flere naturlige forklaringer til dette. Labienus var kanskje svært suksessfull også for Pompeius og derfor fant Caesar ingen anledning til å rakke ned på han. Det er også mulig at Labienus aldri oppnådde noe annet enn en tom offiserposisjon hos Pompeius, og blei aldri den viktige brikken i borgerkrigen som Cicero og andre hadde sett for seg. En tredje forklaring kan være at Labienus hverken var spesielt suksessfull eller ble nedverdiget av Pompeius på noen måte. Caesar ville kun trekke fram Labienus i de tilfellene der det var gunstig for ham selv. Han skrev om situasjoner som var av en slik natur at Labienus kunne fremstilles som en lite ærefull mann, uten at Caesar trengte å omtale han i negative termer.

²³⁷ Cic. Ad Att. VIII.II

²³⁸ F.eks. Caesar før slaget ved Pharsalus i Appian B.C. II.50-54

²³⁹ Goldsworthy (1996, s. 146)

Labienus' neste opptreden gir et godt bilde på at han hadde en tom tittel og ble utnyttet av Pompeius. Caesar skriver at det bare var elven Apsus (moderne Ergent i Fier, Albania) som skilte hans egen og Pompeius' leir. Det oppsto diskusjoner og småkrangler mellom soldatene fra de ulike sidene over elven. Det ble derfor avtalt et forhandlingsmøte mellom dem. Caesar sendte sin *legatus*, Publius Vatinius, og Labienus snakket for Pompeius.

Qua ex frequentia, Titus Labienus prodit, sed missa oratione de pace, loqui atque altercari cum Vatino incipit. Quorum mediam orationem interrumpunt subito undique tela immissa; quae ille obtectus armis militum vitavit; vulnerantur tamen complures, in his Cornelius Balbus, M. Plotius, L. Tiburtius, centuriones militesque nonnulli. Tum Labienus: "desinite ergo de compositione loqui; nam nobis nisi Caesaris capite relato pax esse nulla potest." (BC 3.19)

Utifra denne forsamlingen gikk Titus Labienus frem, han begynner å snakke og diskutere med Vatinius, men forkaster tale om fred. I midten av denne talen avbrytes de brått av utallige kastede spyd, beskyttet av soldatenes våpen overlever han; likevel blir mange skadet, blant disse Cornelius Balbus, Markus Plotius, Lucius Tiburtius, og noen centurioner og militærtribuner. Da roper Labienus: " Slutt derfor å snakke om en avtale, for det kan ikke være noen fred med oss hvis ikke Caesars hode blir bragt til oss."

Igjen avslørte Caesar mer for oss enn han hadde tenkt om Labienus og han er bevisst vag på et par områder. Labienus gikk ut av forsamlingen for å føre forhandlingene på optimatenes og Pompeius' vegne. Dette var ikke for hvem som helt å gjøre. Labienus var kanskje vant til å ha en innflytelsesrik posisjon, men han var også godt kjent med hærens hierarki og ville ikke funnet på å ta seg til rette uten tillatelse. Labienus hadde med andre ord en tilsynelatende høy posisjon og tillit hos Pompeius. Dette inntrykket blir raskt feiet bort dersom man vurderer situasjonen. Pompeius var ingen nybegynner og visste også å utnytte situasjonen. Han må ha vært klar over at forhandlinger mellom Caesars *legatus* og Labienus ikke ville oppfattes som annet enn ren provokasjon. Jeg har nevnt tidligere at Caesar også visste at Labienus hadde et

innbitt og inderlig hat mot ham, noe som gjenspeiles tydelig i det svært følelsesladede utropet i sitatet over.

Det er også interessant at Caesar valgte å ikke skrive fra hvilken side alle disse spydene kom. Hadde de kommet fra fiendenes side, ville dette vært en glimrende måte å vise at de ikke var til stole på og at de ikke engang klarte å holde seg til spillereglene om forhandlinger. Det hadde ikke overrasket noen om spydene kom som en reaksjon på synet av Labienus som forhandlet på fiendens vegne. Hans desersjon hadde skuffet og forarget flere enn bare Caesar. Det er også underlig at Caesar ikke benyttet seg av Labienus' dårlige ry når det gjaldt forhandlinger, da han kjente til Labienus' utilgivelige oppførsel under forhandlingene med atrebatlederen Commius noen år tidligere.²⁴⁰

Hvilken rolle Labienus spilte i de forskjellige slagene har vi ikke noe grunnlag for å si noe om. Labienus favoriserte kavaleriet i Gallia, og han hadde med seg en egen *turma*²⁴¹ med gallisk kavaleri²⁴² er det ikke utenkelig at han ville ha ledet deler av Pompeius' kavaleri. De få gangene Labienus nevnes i kommentarene er mellom slagene hvor han, som nevnt, utførte en eller annen form for umoralsk eller opportunistisk handling. Den verste av alle fant sted etter at Caesar mistet over ni hundre mann i løpet av en dag. Samtidig som Pompeius' soldater hedret han og feiret dagens seier, gjorde Labienus noe utenkelig og avskyelig.

At Labienus, cum ab eo impetravisset, ut sibi captivos tradi iuberet, omnes productos ostentationis, ut videbatur, causa, quo maior perfugae fides haberetur, commilitones appellans et magna verborum contumelia interrogans, solerentne veterani milites fugere, in omnium conspectu interfecit. (BC 3.71)

Men Labienus, da han hadde oppnådd å få overlevert fangene, førte dem alle ut, og satte alle til utstilling, slik som det synes, for at han skulle bli gitt større tillit som forræder, han kalte dem medsoldater, og spurte dem med stor frekkhet i språket om veteraner hadde for vane å flykte, og drepte dem i alles åsyn.

²⁴⁰ Se 4.h Labienus i Hirtius' tillegg eller BG 8.23

²⁴¹ *Turma* var en taktisk gruppering av kavaleriet, tilsvarende *cohors* i infanteriet.

²⁴² B.Afr. 40

Henrettelse av krigsfanger var ikke noe som forekom ofte i den romerske hæren, men var heller ikke uvanlig eller noe spesielt å skrive om. Det er to ting som gjør dette tilfellet spesielt. Det var her snakk om romerske borgere tatt til fange av romerske borgere, og de hadde derfor rett til å få sin sak hørt i en rettsak.²⁴³ Disse fangene var i tillegg veteraner i Caesars hær, noe som skulle tilsi at de hadde vært under Labienus' kommando bare noen år tidligere. Etter all sannsynlighet kjente Labienus flere av ansiktene på dem som han nå tok livet av med kaldt blod. Dette er også et indisium på at Labienus virkelig var ute etter å vise lojalitet ovenfor sin nye ledelse og ikke minst vise sin avsky for Caesar, hans sak og alle som støttet han.

Labienus gav ikke opp smiskingen med Pompeius, noe Caesar tydelig satte stor pris. Det må ha vært gledelig for han at Labienus hadde problemer med å bli tatt inn i den innerste sirkelen. Han hadde riktignok den samme posisjonen som før på papiret, men var ikke nærheten av den samme innflytelsen og makten som tidligere. Det siste vi får høre om han fra Caesar er før det store slaget ved Pharsalus (moderne Farsala). Pompeius forklarte ovenfor senatet og *concilium* (krigsrådet) hvordan han hadde tenkt å slå Caesar, nesten uten å spille en dråpe blod. Deretter ble ordet gitt til Labienus:

Hunc Labienus excepit et, cum Caesaris copias despiceret, Pompei consilium summis laudibus efferret, "noli," inquit, "existimare, Pompei, hunc esse exercitum, qui Galliam Germaniamque devicerit. Omnibus interfui proeliis neque temere incognitam rem pronuntio. Perexigua pars illius exercitus superest; magna pars deperit, quod accidere tot proeliis fuit necesse, multos autumnii pestilentia in Italia consumpsit, multi domum discesserunt, multi sunt relictii in continenti. An non audistis ex eis, qui per causam valetudinis remanserunt, cohortes esse Brundisi factas? Hae copiae, quas videtis, ex dilectibus horum annorum in citeriore Gallia sunt refectae, et plerique sunt ex coloniis Transpadanis. Ac tamen quod fuit roboris duobus proeliis Dyrrachinis interiit." Haec cum dixisset, iuravit se nisi victorem in castra non reversurum

²⁴³ Legionærer var hentet fra byer, landsbyer og områder med romerske eller latinske rettigheter, de som tjente i hæren uten slike var ikke legionærer men *auxilia* avdelingen, som ikke ble en regulær del av hæren før under Augustus, bestod av allierte soldater . Simkins (1984, s. 7-8)

reliquosque, ut idem facerent, hortatus est. Hoc laudans Pompeius idem iuravit; nec vero ex reliquis fuit quisquam, qui iurare dubitaret. Haec cum facta sunt in consilio, magna spe et laetitia omnium discessum est; ac iam animo victoriam praecipiebant, quod de re tanta et a tam perito imperatore nihil frustra confirmari videbatur. (BC 3.87)

Labienus fulgte etter han, og han rakket da ned på Caesars styrker og lovprieste i høyeste grad Pompeius' strategi. "Ikke tro Pompeius," sa han "at dette er hæren som overvant Gallia og Germania. Jeg var tilstede ved alle slagene, og jeg snakker ikke overilt om saker der jeg er uvitende. En svært liten del av den hæren står igjen, en stor del er død, noe som er uunngåelig etter så mange slag, høstlig sykdom i Italia har tatt knekken på mange, mange har reist hjem, mange er etterlatt på kontinentet. Eller har du ikke hørt at cohorter har blitt satt sammen av de som ble forlatt på grunn av dårlig helse i Brundisium? De styrkene som du ser, er hentet fra vervingen i de senere årene i Hitre Gallia og flesteparten er fra de transpadane koloniene, og likevel har de, som var de sterkeste, falt i de to slagene ved Dyrrachium." Da han hadde sagt dette, sverget han en ed på at han ikke ville vende tilbake til leiren uten som seierherre, og han oppfordret resten til å gjøre det samme. Pompeius roste dette, og sverget den samme ed. Det var heller ikke noen av de resterende som nølte med å sverge eden. Da dette var gjort i rådet, gikk de fra hverandre med stort håp og alle var blide. Og allerede hadde alle seier i sinnet. Det syntes ikke sannsynlig at de skulle få grunnløse oppmuntringer om en så viktig sak og det fra en så erfaren imperator.

Caesar koste seg nok da han skrev dette, med tanke på hvordan Labienus undervurderte både han selv og hæren hans. Det kan virke som at Labienus var blitt hentet inn til dette rådet nettopp for å bygge opp under Pompeius' beslutning om et åpent slag. Pompeius hadde ikke nok tillit til å la Labienus ta del rådslagningen, men som vi har så ved Apsus, var han ikke redd for utnytte Labienus når behovet meldte seg. Labienus gjorde det han skulle, han kom

med insideinformasjon om Caesar' styrker, og sverget igjen troskapsed til Pompeius. Dette er et nytt tegn på at han ikke var en fast figur i denne forsamlingen, og på at han jobbet hardt med å bevise sin lojalitet. Caesar klarte heller ikke å skjule sin respekt for Labienus og hans ferdigheter, ved at han kaller Labienus for *imperator*. Dette var ikke bare en posisjon gitt av senatet til sine øverstkommanderende, men også en ærestittel som soldater gav til sine offiserer etter store seire.²⁴⁴ Dette er dessverre det siste Caesar skrev om Labienus. Etter slaget ved Pharsalus ble krigen mer kompleks og spredt. Det er beklagelig at Caesar overlot til andre å skrive om disse hendelsene.

Etter tapet ved Pharsalus dro Labienus sammen med Afranius tilbake til Dyrrachium hvor Pompeius hadde etterlatt Cato for å passe forsyningsveiene til Italia.²⁴⁵ Dio hevder at de gjorde dette fordi de ikke kunne stole på Caesars tilgivelse. Labienus fordi han hadde desertert og Afranius fordi han allerede hadde nytt godt av Caesars tilgivelse en gang tidligere.²⁴⁶ Jeg tror Caesar hadde tilgitt Labienus. Dersom han kunne tilgi Brutus, kunne han tilgi Labienus.

Caesar nevnte Labienus bare når han gjorde noe som fikk han til å framstå i et dårlig lys, men det var alltid gjort med respekt. Tapet av Labienus var tungt for Caesar, ikke bare mistet han en god kollega, men også en mann han respekterte. Caesars fremstilling av Labienus endret karakter i hans to verk, både når det gjaldt personen Labienus og hvilken rolle han utfylte i de forskjellige narrative. I beretningene om Gallia, gjorde Labienus ingen feil, han var bortimot den perfekte offiser og soldat. Caesar var alltid vag om Labienus' bedrifter her, men han blir utelukkende beskrevet som suksessfull og i positive vendinger. I Hirtius' tillegg introduseres den slue og harde mannen, som også Cicero beskrev i sine brev. Dette gir en god indikasjon på den Labienus som Caesar gav oss i BC. Labienus' rolle endret seg fra å være en forbilledlig nestkommanderende til en storkjefet underoffiser. Caesar trakk fram Labienus hver gang han trengte en person som var grov i målet og storkjefet.

Flere av de historiene Caesar gav oss om Labienus i dette verket må taes med en klype salt. Caesar var ikke selv tilstede ved samtalen ved Apsuselven, eller ved Pompeius Magnus' *concilium* før slaget ved Pharsalus. Labienus' tilstedeværelse ved disse anledningene er troverdig, men de ordene som blir lagt i hans munn er derimot usikre. Dersom Labienus ytret

²⁴⁴ Se BC 3.71 om hvordan soldatene hyllet Pompeius som *imperator* etter slagene ved Dyrrachium

²⁴⁵ Dio 42.10

²⁴⁶ Dio 42.10

noe, må dette ha blitt referert for Caesar, som så har formet det etter eget ønske. Caesar ønsket å plassere Labienus i så dårlig lys som mulig, og alt av Labienus' talent for *res militaris* vill ha blitt fjernet. Da borgerkrigen forflyttet seg, og det ikke lenger var Caesar selv som skrev og hans politiske agenda ikke var et hovedmotiv for forfatterskapet, endres beskrivelsene av Labienus. Den Labienus vi skal møte borgerkrigens tredje og fjerde fase var en talentfull leder og en utpreget strateg. Den marginaliseringen av Labienus som forekom i Caesar siste verk ble ikke videreført, og Labienus var nå en viktig og avgjørende karakter i den resterende krigføringen.

6.c Borgerkrigens tredje Fase: *Africa*.

Den tredje fasen av borgerkrigen foregikk i den romerske kolonien Africa.²⁴⁷ De av Pompeius' offiserer som ikke tryglet Caesar om nåde, samlet seg der for å gjenoppta krigføringen. De samlet det som var igjen av tropper og allierte seg med Kong Juba av Numidia (moderne Algeria). Under ledelse av Marcus Porcius Cato og Quintus Metellus Scipio fortsatte de borgerkrigen mot Caesar. Kildematerialet består av *De bello Africo*²⁴⁸ og Dio Cassius' historie. Den greske historikeren Appian hevder at Labienus aldri dro til Africa, men rett til Spania.²⁴⁹ Han krediterte Scipio for det meste som ble tilskrevet Labienus i B.Afr. og av Dio. Forfatteren av B.Afr. er ukjent og verket blir i dag inkludert blant Caesars skrifter i *corpus Caesaris*. Forfatteren forsøkte å holde på Caesars enkle og informative stil. Han utelot ofte detaljer, mens han andre ganger var unødvendig detaljert.²⁵⁰ Way har hevdet at forfatteren var en ung offiser.²⁵¹ Forfatteren gav aldri noen introduksjon av Labienus, som han regnet med at hans publikum i Roma kjente til fra før. Labienus' karakter forandret seg bemerkelsesverdig i Caesars narrativ, fra den ufeilbarlige *legatus* i *BG* til den uberegnelige og uhederlige i Hirtius' tillegg. I *BC* bygges det videre på disse sidene av hans personlighet. I Africa skal vi møte en ganske annen person igjen. Denne gangen beskrevet av en forfatter uten et personlig forhold til Labienus, men av en mann som kun kjente Labienus gjennom hans ry som taktiker og *homo militaris*. Forfatteren hadde tydelig respekt for Labienus og hans egenskaper. Han gjeninnførte den Labienus som Caesar fortalte om i *BG*. Labienus var tilbake i frontlinjen og hadde fått igjen sin status. Omtalene av Labienus øker i frekvens, og

²⁴⁷ Denne provinsen utgjør for det meste moderne Tunisia i Nord Afrika.

²⁴⁸ Forkortes B.Afr.

²⁴⁹ Appian B.C. II.87

²⁵⁰ Forfatteren gir detaljert fremstilling av hærenes oppstilling i kapittel 55 og 56, selv om det ikke blir noe slag, mens han unnlater slike detaljer ved det store slaget ved Thapsus i kapittel 79-86. Se Way 2006, s. 142

²⁵¹ Way (2006, s. 142)

hans rolle i krigshandlingene blir tydeligere og viktigere enn de hadde vært på det greske fastlandet.

Det gikk over et år fra Caesars seier ved Pharsalus til han igjen ble engasjert i kamphandlinger mot pompeianerne. På Catos initiativ hadde de resterende motstanderne av Caesar seilt over til Africa.²⁵² I løpet av året hadde Scipio, Cato og Gnaeus Pompeius (sønn av Pompeius Magnus) bygd opp sine styrker, og kontrollerte en armé av betydelig størrelse.²⁵³ Hæren utgjorde en styrke på nesten ett hundretusen mann. De hadde forberedt seg på Caesars ankomst ved å befeste og bemanne havner og havnebyer, slik at de gjorde Caesars landing vanskelig.²⁵⁴

Caesar krysset over til Africa fra Sardinia i vintersesongen. Vinterstormer førte til at flere av skipene ble spredt langs kysten og han var tvunget til saumfare kystlinjen både til havs og til lands for å samle opp sitt mannskap.²⁵⁵ Caesar tok kontroll over havnebyen Ruspina (moderne Monastis i Tunisia) og det var her den første trefningen mellom Caesar og Labienus fant sted. Caesar hadde forlatt sin leir for sanke mat²⁵⁶ og ble advart av speidere og frontryttere (*speculatores et antecessores equites*) om at fienden nærmet seg.²⁵⁷ Caesar hadde enda ikke samlet hele sin styrke, og var klart numerisk underlegen i forhold til Labienus.

Hostes interim quorum dux erat Labienus et duo Pacidei, aciem derigunt mirabili longitudine non peditum, sed equitum confertam, et inter eos levis armaturae Numidas et sagittarios pedites interposuerant et ita condensaverant ut procul Caesariani pedestres copias arbitrarentur; dextrum ac sinistrum cornu magnis equitum copiis firmaverant. Interim Caesar aciem derigit simplicem ut poterat propter paucitatem; sagittarios ante aciem constituit, equites dextro sinistroque cornu opponit et ita praecipit ut providerent ne multitudine equitatus hostium circumvenirentur: existimabat enim se acie instructa cum pedestribus copiis dimicaturum. (B.Afr.13)

²⁵² Dio 42.13

²⁵³ B.Afr. 1

²⁵⁴ B.Afr. 1

²⁵⁵ B.Afr 4-11

²⁵⁶ Dio 43.2

²⁵⁷ B.Afr. 12

I mellomtiden hadde fiendene, som var ledet av Labienus og de to Pacidei, trukket opp i en uvanlig lang linje, ikke satt sammen av infanteri men av kavaleri, og mellom disse lett-bevæpnede numidiere og bueskyttere. Linjen var slik sammensatt at fra avstand trodde Caesars styrker at det var infanterister. Høyre og venstre flanke hadde blitt forsterket av store mengder kavaleri. I mellomtiden trakk Caesar opp en simplex Acies (enkelt linje), så lang han kunne med sitt begrensede antall, bueskytterne plasserte han foran linjen og kavaleriet på høyre og venstre flanke, og slik forsikret han seg om at ikke fiendens store mengder av kavaleri fikk omringet han, han så nemlig for seg at han ville kjempe med infanteri i den oppsatte frontlinjen.

Forfatteren viste fram Labienus fra hans beste side, som en mester av *res militaris*. Labienus' taktikk lurte Caesar opp i stry. Caesar forberedte sine tropper på et infanteri mot infanteri slag, men ble møtt av et kavaleri. Caesar mente sikkert at han dro kjensel på Labienus' taktikk, og forberedte seg på dette. Labienus på sin side hadde nok forventninger til hvordan Caesar ville reagere på en motstander som var han numerisk overlegen. Labienus vant altså første runde. Labienus' neste trekk var å sende flankene i en stor manøver rundt Caesar og omringet hæren hans. Caesar befant seg nå i en desperat situasjon, uten rom til å manøvrere. Han hadde fortsatt mennene sine i en enkel linje og fikk nå enda et problem å bryne seg på. Labienus sendte kavaleriet mot midten av Caesars infanteri. Kavaleriet snudde så snart de kom innenfor Caesars legionærers rekkevidde. Da kavaleriet snudde, stanset Labienus' infanteri opp og tok opp ny posisjon. Kavaleriet kunne da redde seg inn bak dem, vende om, omgruppere og gjenoppta angrepet. Caesars legionærer feiltolket dette som flukt. De var uten tilstrekkelig disiplin til å holde formasjonen, og satte etter dem. I løpet av få meter befant de seg i en haglskur av missiler fra Labienus' bueskyttere (*sagittarii*) og infanteriets tunge spyd (*pila*).²⁵⁸ Caesar så seg nødt til å beordre sine legionærer til å rykke frem i gangtempo. Labienus hadde sørget for at ordinær romersk angrepstrategi ikke var effektiv. Caesar så at hans kavaleri ble nedkjempet av Labienus' overlegne antall. Han bestemte seg for å bruke en defensiv taktikk, og trakk opp en såkalt *orbis*-formasjon (rund, sirkelformasjon).²⁵⁹ Denne

²⁵⁸ B.Afr 15

²⁵⁹ B.Afr16

formasjonen gav større trygghet til soldatene, men var til gjengjeld svært lite mobil.²⁶⁰ Dermed hadde Caesar løst det første problemet; legionærene stod igjen samlet. Labienus' utflankingsmanøvreren hadde blitt passivisert, men Caesar var fortsatt omringet og numerisk underlegen. Lange slag var en stor fysisk påkjenning og det oppsto små pauser i kampen.²⁶¹ Heldigvis for Caesar ser det ut til å ha kommet nettopp en slik pause akkurat her.

Labienus in equo capite nudo versari in prima acie, simul suos cohortari, nonnumquam legionarios Caesaris ita appellare: 'Quid tu' inquit 'miles tiro, tam feroculus es? Vos quoque iste verbis infatuavit? In magnum mehercule vos periculum impulit. Misereor vestri.' Tum miles, 'Non sum' inquit 'tiro Labiene, sed de legione X veteranus.' Tum Labienus, 'Non agnosco' inquit 'signa decumanorum.' Tum ait miles: 'Tam me quis sim intelleges'; simul cassidem de capite deiecit ut cognosci ab eo posset, atque ita pilum viribus contortum, dum in Labienum mittere contendit, equi graviter adverso pectori adfixit et ait: 'Labiene, decumanum militem qui te petit scito esse.' Omnium tamen animi in terrorem coniecti, et maxime tironum: circumspicere enim Caesarem neque amplius facere nisi hostium iacula vitare. (B.Afr. 16)

Labienus red frem og tilbake med bart hode, samtidig som han oppmuntret sine egne, tiltalte han av og til Caesars legionærer slik: "Hva driver du med rekrutt?" Sa han. "Du er en skikkelig liten vilter en du? Har dere også blitt bedåret av denne mannens pene ord? Det er sannelig en vanskelig situasjon han har satt dere i. Dere har min sympati." Da sa en soldat: "Jeg er ingen rekrutt Labienus, men en veteran fra den tiende legionen." Labienus svarte. "Jeg kjenner ikke igjen noen av den tiendens standarder." Til dette svarte soldaten, "Du vil snart se hvem jeg er." Han dro samtidig hjelmen av hodet, slik at Labienus kunne kjenne han igjen, og hevet så opp sitt tunge spyd, mens han siktet mot Labienus, og sendte det avgårde med full kraft inn i hestens bryst og sa: "Vit

²⁶⁰ Cowan (2007², s. 16)

²⁶¹ På engelsk kalles slike pauser "lulls in the fighting". Se Cowan (2003, s. 55-56)

*Labienus, at det er en soldat fra den tiende som angriper deg.”
Alle troppene var likevel demoralisert, og mest av alt rekruttene,
for de kikket rundt seg etter Caesar og gjorde ikke mer enn å dukke
unna fiendens missiler.*

Forfatterens respekt for Labienus vises også her tydelig, selv om Labienus ikke kom heldig ut av denne situasjonen. I dette sitatet fikk vi vite at Labienus' hest blir truffet av en *pilum* (spyd). *Pilum* har man regnet seg fram til at har en effektiv rekkevidde på ca 30 meter.²⁶² Labienus oppholdt seg, uten hjelm, mindre enn 30 meter fra fienden, hvor han oppmuntret sine egne soldater og rakk ned på fienden. Labienus viste stort mot, han var sikker på suksess og viste sin mangel på respekt for fienden ved å oppholde seg innenfor fiendens rekkevidde uten hjelm. Igjen ser vi at Labienus benyttet seg av den metoden Goldsworthy hevdet var mest effektiv.²⁶³ Labienus fremstår nok en gang som en djerv offiser.

Denne veteranen fra den tiende legionen²⁶⁴ er også en interessant figur i denne sammenhengen. Dette var en mann som hadde tjenestegjort under Labienus i Gallia, og som forfatteren mente at Labienus dro kjensel på. Veteranen hadde uten tvil et tidligere forhold til Labienus. Han hadde her en god mulighet til å ta livet av Labienus, men valgte å ydmyke han. Forfatteren gir dette inntrykket da han sier at veteranen siktet på Labienus, men sendte spydet i brystet på hesten hans isteden. Veteranens ord og holdning til Labienus er et tydelig tegn på at Labienus' desersjon ikke bare hadde vært uforståelig og utenkelig for Caesar, men også for soldatene. Det faktum at Labienus kjente han igjen, og ikke minst at han tok ordet på denne måten, forteller oss at denne veteranen ikke var en hvem som helst. Muligens en *centurion* eller *optio* (undercenturion).²⁶⁵ Veteraner kunne stige i gradene, selv om kun ytterst få steg så høyt som til *centurion*, mens underoffiserstillingen *optio* var innen rekkevidde.²⁶⁶ Veteranen gir oss et innblikk i hvordan soldatene hadde opplevd Labienus' avskjed. Han uttrykte skuffelse, sinne og frustrasjon. Han tiltalte Labienus med en eim av fordums respekt blandet med sinne, fordi Labienus ikke kjente han igjen og snakket nedlatende til de han selv hadde trent og ledet. Frustrasjonen kommer til syne der veteranen hadde en gylden mulighet til å Labienus av dage, men valgte å sende sin *pilum* med stor kraft inn i hestens bryst. Dette gir et

²⁶² Goldsworthy (1996, s. 183)

²⁶³ Se kapitel 4 *Legatus i Gallia*

²⁶⁴ Den tiende legionen var Caesars mest betrodde legionen og sto i en særstilling.

²⁶⁵ Cowan (2003, s. 50)

²⁶⁶ Southern (2007, s. 100)

inntrykk av konfliktfylte følelser av lojalitet. Labienus hadde kanskje skiftet side, men årene i Gallia hadde satt uutslettelige spor. Caesar hadde brukt tiden til å planlegge sitt neste trekk. Han dro kjensel på Labienus' taktikk.

Caesar interim consilio hostium cognito iubet aciem in longitudinem quam maximam porrigi et alternis conversis cohortibus ut una post, altera ante signa tenderet, ita coronam hostium dextro sinistroque cornu mediam dividit et unam partem ab altera exclusam equitibus intrinsecus adortus cum peditatu telis coniectis in fugam vertit neque longius progressus veritus insidias se ad suos recipit. Idem altera pars equitum peditumque Caesaris fecit. His rebus gestis ac procul hostibus repulsis convulneratisque ad sua praesidia sese, sicut erat instructus, recipere coepit. (B.Afr. 17)

Caesar hadde i mellomtiden forstått fiendens plan og beordret at linjen skulle strekkes ut så langt som mulig og at hver annen cohort skulle vende om slik at en var vendt fra, og den andre mot standarden. Slik delte han fiendens omringelse ved høyre og venstre flanke, og etter å ha delt en del fra den andre med kavaleristene, og da infanteriet angrep fra innsiden med missiler, hev han fienden på flukt. Av frykt for bakhold vendte han tilbake til sine uten å trekke lenger frem. Det samme ble gjort av den andre delen av Caesars kavaleri og infanteri. Da dette var gjort og fienden drevet langt bort og det med mange sårede, begynte han å trekke seg tilbake til sikkerhet, og dette ble gjort med linjen fortsatt trukket opp.

Labienus mistet overtaket da Caesar gjenkjente taktikken hans. Labienus måtte bite i graset og innse at Caesar hadde overgått han. Caesars seier kom som en kombinasjon av to viktige hendelser i denne historien. For det første var Labienus allerede satt ut av spill av veteranen fra den tiende legionen. Gode offiserer var en mangelvare for optimatene, og en stor del av soldatene var nylig innrullerte menn fra den afrikanske provinsen. Da Labienus ble satt ut av

spill, og Caesars *simplex acies*-taktikk lykkes i å dele hæren hans, spredte panikken seg raskt i Labienus' rekker.

Interim M. Petreius et Cn. Piso cum equitibus Numidis MDC electis peditatuque eiusdem generis satis grandi ex itinere recta subsidio suis occurrunt. Atque hostes suis ex terrore firmatis rursusque renovatis animis legionarios conversis equitibus recipientes novissimos adoriri et impedire coeperunt quominus se in castra reciperent. (B.Afr. 18)

I mellomtiden kom Marcus Petreius og Gnaeus Piso med 1600 utvalgte numidiske kavalerister og en rikelig mengde infanteri av den samme opprinnelsen, som straks etter ankomst kom sine til hjelp. Og fiendene, mannet opp fra sin frykt og med tilbakevendt mot, vendte kavaleriet om og fornyet kampen mot de bakerste legionærene og begynte å hindre dem i å trekke seg tilbake til leiren.

De nye troppene til tross, Caesar klarte å komme seg i sikkerhet i Ruspina. Forfatteren forteller oss at slaget gikk frem og tilbake noen ganger før Caesars menn klarte å drive fienden forbi en høyde. De trakk seg derfra tilbake til festningsverket.²⁶⁷

Det er noe underlig over avslutningen av dette slaget. Labienus var allerede numerisk overlegen, men da Caesar gjennomskuet taktikken hans og så dens svakhet, brøt det ut panikk blant soldatene. Reservene, under ledelse av Petreius og Piso, ga nytt mot til Labienus' menn og kampen ble gjenopptatt. Deretter bølget kampen frem og tilbake, før Labienus' menn mistet konsentrasjonen. De sendte sine missiler ukonsentrert (*languide*) og unøyaktig (*neglegenter*). Caesar sendte plutselig ut noen av sine cohorter og turmae (*subito immittit cohortes turmasque suorum*), som jagde fiendene ut av sletten og opp på en høyde. Forfatteren overdrev enten antallet soldater optimatene hadde eller han undervurderte Caesars antall. En slik overdrivelse vil gi to gode effekter på leseren. Den vil øke æren i Caesars handlinger og den vil ydmyke Labienus. Det er overhengende sannsynlig at Labienus var

²⁶⁷ B.Afr. 18.4

nummerisk sterkere enn Caesar og at han hadde Caesar i sin hule hånd. Caesar gjennomskuet han, og på den måten kunne han trekke seg sakte tilbake til Ruspina. Det er vel mange motsetninger i forfatterens avslutning til at den virker plausibel for annet enn et godt propagandagrunnlag. Dio skrev at Caesar klarte å samle sine soldater på høyere grunn og at Labienus ville ha vunnet hadde det ikke vært for at han hadde mange sårede.²⁶⁸ Denne løsningen virker mer plausibel, hvis man ser bort fra overdrivelsene i B.Afr. Labienus var Caesar numerisk overlegen, men ikke i en slik grad forfatteren av B.Afr. hevdet. Goldsworthy har prøvd å forklare den merkelige avslutningen med at Labienus ble skadet da hestens hans falt og at optimatene stod uten leder.²⁶⁹ Problemet her er at Labienus i utgangspunktet ledet hæren sammen med *duo Pacidei* (de to Pacidei) og han hadde fått forsterkninger av Petreius og Piso. Marcus Petreius var en soldat og offiser med lengre fartstid enn Labienus, og figurerte ofte som Pompeius Magnus rådgiver.²⁷⁰ Det skulle derfor ikke mangle på lederskap for optimatene i dette slaget, men Caesar klarte likevel å trekke seg tilbake.

Etter slaget forskanset Caesar Ruspina. Han tok også imot flere desertører fra Labienus som kunne fortelle han om Labienus' planer. Labienus var overbevist om seier, fordi han var numerisk overlegen, hadde menn med lokal kunnskap og i tillegg kjente han alle Caesars triks²⁷¹. Når sant skal sies, kjente Caesar alle Labienus' triks også, noe han hadde bevist da han lurte seg ut av Labienus' nøyte planlagte strategi.

Labienus ble senere møtt av Scipio og hans legioner, og disse slo sammen sine styrker og satt samlet på en hær som var mange ganger større enn Caesars. Det ville her vært naturlig for Labienus å gi det overordnede ansvaret for hæren til Scipio, som sto over han både sosialt og politisk. Scipio var av konsulrang og Labienus var kun av senatorrang, men det ser ut til at dette ikke hendte. Labienus' erfaring og dyktighet ser ut til å ha veid tyngre enn sosial posisjon, men dette var også en spesiell situasjon. Scipio og Cato sto frem som optimatenes ledere i denne perioden. De så at behovet for militærkunnskap var viktigere i denne situasjonen enn personlig ære. De unngikk den feilen Pompeius hadde gjort,²⁷² og lot Labienus lede hæren. Jeg baserer dette på at forfatteren av B.Afr. fortsatte å omtale Labienus

²⁶⁸ Dio 43.2

²⁶⁹ Goldsworthy (2007¹, s. 501)

²⁷⁰ Gruen (1974, s. 63)

²⁷¹ B.Afr. 20

²⁷² Se kapittel 6.b *Borgerkrigens andre fase: Hellas*

på samme måte som han gjorde med Caesar, for eksempel da fiendens hær sendte bort sine skadede soldater skrev han:

Labienus saucios suos, quorum maximus numerus fuit, iubet in plaustris delegatos Hadrumetum deportari. (B.Afr. 21)

Labienus beordret at hans skadede, av hvilke det var meget stort antall, skulle føres i vogner til Hadrumetum.

Det var Labienus som gjorde dette, ikke Scipio, ”fienden” eller noen andre. Jeg mener at vi derfor kan anta at det var Labienus som satt med kommandoen. Dette er også den mest sympatiske omtalen av Labienus siden Gallia. Forfatteren viste Labienus’ medmenneskelighet og gode lederskap. Dette sitatet virker helt malplassert i teksten, der det dukker opp som et innskudd i et kapittel om hvordan Caesar sikret kornforsyningen og forsikret seg om at forsvarsverkene var sterke nok. Det kan virke som forfatteren bare vil forsikre leseren om at han hele tiden visste hva fienden bedrev.

Nederlaget på utsiden av Ruspina skulle bli det første i en serie med større og mindre tap for Labienus i Africa. Det neste nederlaget for Labienus kom da han prøvde å ta byen Leptis.²⁷³ Det var stadige kamper mellom Caesars og Labienus’ kavaleri på slettene utenfor Ruspina. Labienus var ivrig etter å vise seg ovenfor Caesar, og prøvde å bruke disse små-trefningene som avledningsmanøver mens han stormet Leptis.

Labienus interim cum parte equitatus Leptim oppidum, cui praeerat Saserna cum cohortibus VI, oppugnare ac vi inrumpere conabatur: quod ab defensoribus propter egregiam munitionem oppidi et multitudinem tormentorum facile et sine periculo defendebatur. Quod ubi saepius eius equitatus facere non intermittebat, et cum forte ante portam turma densa adstitisset, scorpione accuratius misso atque eorum decurione percusso et ad equum adfixo, reliqui perterriti fuga se in castra recipiunt. Quo facto postea sunt deterriti oppidum temptare. (B.Afr. 29)

²⁷³ Denne byen ble destruert av araberne på 700-tallet e.kr., men lå rett syd for Ruspina.

I mellomtiden prøvde Labienus å angripe og å bryte seg inn i byen Leptis med en del av kavaleriet. Leptis var kommandert av Saserna med seks kohorter: men på grunn byens særs gode forsvarsverk og en mengde katapulter, ble den forsvart lett og uten fare. Da dette ble gjort ofte av hans kavaleri og det uten pause, og da en turma tilfeldigvis stilte opp i tett formasjon foran porten, ble decurionen truffet og festet til hesten sin av et nøyaktig scorpionskudd, resten ble skremt til flukt og trakk seg tilbake til leiren. Denne hendelsen var så avskrekkende at de deretter unngikk denne byen.

Dette minner på mange måter om det som skjedde tidligere. Labienus' soldater manglet disiplinen og motet til å opprettholde angrepet når deres offiser blir satt ut av spill. Tidligere hadde det vært Labienus selv, men denne gangen var det en *decurion* som ble drept av et heldig skudd fra artilleriet. Utifra dette kan det virke som Labienus' taktikk var å utmatte forsvarerne med en rekke kjappe små-angrep. Dette var en utmattelsestaktikk som gikk ut på å holde fienden konstant på vakt, slik at de ikke fikk hvile. Dette ville også tære på forsvarerens ressurser, både mat og våpen. Etterhvert ville det tvinge dem til enten å overgi seg eller komme ut i et åpent slag. Labienus hadde selv blitt utsatt for en slik taktikk i Gallia av Treveri-stammen, og hadde da kommet godt ut av det på grunn av gallernes overmot.²⁷⁴

Det største nederlag under Labienus' ledelse i Africa kom i Januar 45 f.Kr., igjen i nærheten av Ruspina. Caesar hadde samlet opp en større del av sin hær og hadde nå behov for å utvide leiren for å gjøre plass til hele styrken.²⁷⁵ Labienus og Scipio stilte opp sine menn i *duo acies* (to linjer) med kavaleriet i fremre linje og på flankene og infanteriet i andre linje.²⁷⁶

Iam cum non amplius passus MD inter hostium aciem suasque munitiones esse animadvertisset intellexissetque ad impediendos milites suos et ab opere depellendos hostem propius accedere et necesse haberet legiones a munitionibus deducere, imperat turmae Hispanorum ut ad proximum collem propere accurrerent

²⁷⁴ Se kapitel 4.e 54 f.Kr.

²⁷⁵ B.Afr. 37

²⁷⁶ B.Afr. 38

praesidiumque inde deturbarent locumque caperent, eodemque iubet levis armaturae paucos consequi subsidio. (B.Afr 39)

Da han[Caesar] oppdaget at det ikke var mer enn 1500 fot mellom fiendens linje og hans egne forsvarsverk, og han forsto at fienden rykket frem for å forstyrre hans soldater og tvinge dem fra arbeidet. Han skjønnte at han nødvendigvis måtte føre sine legioner ned fra forsvarsverket, beordret han en turma av spanjoler til å jage vekk forsvarerne og ta kollen, slik at de raskt kunne angripe en nærliggende høyde. Av den samme grunn beordret han noen få lett-bevæpnede soldater til å følge dem som reservestyrke.

Labienus oppdaget tidlig Caesars avledningsmanøver, og bestemte seg for å sette en stopper for den. Derfor sendte han nesten hele sin høyre flanke til kollen. Caesar forstod at hans spanske kavaleri ikke ville ha noen sjanse til å stå i mot både kavaleriet og de soldatene som allerede befant seg der. Han sendte sin venstre flanke for å avskjære Labienus' kavaleri.

Erat in eo campo ubi ea res gerebatur villa permagna turribus IIII exstructa. Quae Labieni prospectum impediabat ne posset animum advertere ab equitatu Caesaris se intercludi. Itaque non prius vidit turmas Iulianas quam suos caedi a tergo sentit. Ex qua re subito in terrorem converso equitatu Numidarum recta in castra fugere contendit. Galli Germanique qui restiterant, ex superiore loco et post tergum circumventi fortiterque resistentes conciduntur universi. (B.Afr. 40)

I det området hvor dette foregikk var det et veldig stort gårdsbygg med fire bugnende tårn. Disse hindret Labienus' sikt slik at han ikke kunne oppdage at han ble avskåret av Caesars kavaleri. Derfor så han ikke det julianske kavaleriet før han skjønnte at hans egne ble kuttet ned bakfra. Av disse grunnene vendte det numidiske kavaleriet om i frykt og begynte å flykte rett tilbake til leiren. Gallerne og germanerne holdt stand, selv om de var omringet fra

høyden og fra baksiden sto de imot med full styrke helt til alle var kuttet i biter.

Labienuus tapte dette slaget fordi han ikke hadde full oversikt over kamphandlingene, og det hjalp ikke at Scipio trakk sin avdeling av hæren tilbake til leiren. Dagen kunne ha vært reddet dersom Scipio hadde utvist litt større mot og angrepet Caesars formasjon eller sendt reservene²⁷⁷ til Labienus' unnsetning. Hvis han hadde angrepet hadde han tvunget fokus over mot sentrum av linjen og Caesar hadde vært nødt til å kalle tilbake kavaleriet for å dekke sin flanke som nå lå åpen.

Denne passasjen viser oss også en svakhet i Labienus' lederskap. Dersom man biter seg merke i at Caesar hadde full oversikt fra sin posisjon, var Labienus' sikt hindret av en gårdsbygning. Han hadde ikke sett for seg at slaget kunne bevege seg i den retningen, og var uforberedt. Dersom han hadde vært litt mer omhyggelig i sitt valg, kunne hele situasjonen vært unngått og slaget hatt et helt annet utfall, men hans iver etter et åpent slag mot Caesar fikk han til å ta en overilt beslutning. Det er også interessant at forfatteren unnskyldte Labienus' dårlige valg, ved at han nevnte gårdsbygget. Det hadde virket som en bragd bygd på militær dyktighet fra Caesars side dersom han hadde unnlatt å nevne den i det hele tatt. Forfatteren la det frem på en slik måte at det var hell som gav Caesar seieren. Labienus fremsto som en dyktig offiser, men Caesar kom seirende ut fordi han hadde lykken på sin side. Dette var en lite ærefull seier, og forfatteren la ikke skjul på sitt synspunkt.

Et annet slag i ansiktet for Labienus var tapet av hans mest trofaste tropper, det galliske og germanske kavaleriet. Dette var, som tidligere nevnt, menn som hadde fulgt Labienus helt siden hans tid i Gallia og utvist stor lojalitet i alle hans kamper og alle hans valg. Til og med Caesar reagerte kraftig på å se menn han tidligere hadde regnet blant sine egne ligge døde igjen på sletten.²⁷⁸

To dager senere fikk Labienus og Scipio ytterligere forsterkninger, Kong Juba ankom med sitt kongelige kavaleri og en mengde numidiske lett-bevæpnede tropper og krigselefanter.²⁷⁹ Kongens ankomst satt nytt mot i soldatene, som var demoralisert etter flere mislykkede slag.

²⁷⁷ Infanteriet som stod oppstilt som andre linje.

²⁷⁸ B.Afr. 40

²⁷⁹ B.Afr. 48

Scipio, Labienus og Juba stilte opp sine styrker og rykket stadig lengre frem enn normalt mot Caesars forskansninger. Caesar innså at han var nødt til å forsterke sine forsvarsverk. Caesar oppdaget en høyde mellom han og fiendens oppstilte hær. Denne høyden kunne bli et viktig strategisk punkt for ham mot en numerisk overlegen hær. Dersom Caesar kunne holde denne høyden måtte fienden enten stoppe og ta seg av høyden, eller risikere å bli utflankert og angrepet i ryggen.²⁸⁰

Eiusdem collis occupandi Labienus consilium ceperat et quo propiore loco fuerat, eo celerius occurrerat. (B.Afr. 49)

Labienus hadde bestemt seg for å ta den samme høyden, og fordi han var nærmere nådde han den raskere.

Labienus' kjennskap til Caesar og hans metoder kom godt til nytte nok en gang. Labienus viste seg nok en gang som en fantastisk *homo militaris* og *imperator*. Han gav seg ikke med å snyte Caesar for dette gode strategiske punktet. De troppene som Caesar hadde sendt for å ta høyden hadde ikke oppdaget at Labienus hadde kommet dem i forkjøpet. Deres vei til høyden gikk gjennom en ravine som var så godt som gjengrodd av oliventrær. Caesar hadde valgt denne ruten for å skjule sin plan fra Scipio og Juba som stod i formasjon på sletta. En tett skog gav også Labienus en gylden mulighet for å et bakholdsangrep.

Hic cum Labienus animadvertisset Caesarem si vellet eum locum occupare, prius necesse [esse] convallem olivetumque transgredi, eorum locorum peritus in insidiis cum parte equitatus levique armatura consedit et praeterea post montem collesque equites in occulto collocaverat, ut cum ipse ex improviseo legionarios adortus esset, ex colle se equitatus ostenderet, ut re duplici perturbatus Caesar eiusque exercitus neque retro regrediundi neque ultra procedendi oblata facultate circumventus concideretur. Caesar postquam equitatu ante praemisso inscius insidiarum cum ad eum locum venisset, adversarii²⁸¹ sive obliti praeceptorum Labieni sive veriti ne in fossa ab equitibus opprimerentur, rari ac singuli de

²⁸⁰ B.Afr. 49

²⁸¹ Jeg har her valgt å bruke Frölich's endring til *adversarii* fremfor *abusi*, som står i de fleste manuskriptene.

rupe prodire et summa petere collis. Quos Caesaris equites consecuti partim interfecerunt, partim vivorum sunt potiti. Deinde protinus collem petere contenderunt atque eum decusso Labieni praesidio celeriter occupaverunt. Labienus cum parte equitum vix fuga sibi peperit salutem. (B.Afr 50)

Det var her Labienus hadde forstått at Caesar, hvis han ville okkupere denne høyden, først måtte passere ravinen og olivenlunden, og med denne kunnskapen om disse plassene plasserte han seg der med deler av kavaleriet og lett-bevæpnede soldater i et bakhold, og i tillegg hadde han stilt opp kavaleriet i skjul bak fjellene og høydene, slik at da han selv plutselig angrep legionærene, kunne dette kavaleriet vise seg, slik at Caesar og hans hær hverken hadde mulighet til å trekke seg bakover eller fremover, og derfor bli omringet og hugget i småbiter i et dobbelt angrep. Senere da Caesar, uvitende om bakholdet hadde kommet til stedet, med kavaleriet sendt i forveien, glemte enten motstanderne hva Labienus hadde instruert eller de fryktet å bli presset sammen i grøfta av kavaleriet. De kom ut fra fjellkløfta i små grupper, eller en og en, og søkte mot den høyeste kollen. Caesars kavaleri satte etter dem og drepte en del av dem og fanget noen levende, deretter fortsatte de rett mot den aktuelle høyden, og etter å kjapt ha overvunnet Labienus' vakthold, tok de den. Labienus klarte med nød og neppe å flykte i sikkerhet med deler av kavaleriet.

Dette var andre gangen på kort tid at Labienus' taktikk ble kludret til av uerfarne og udisiplinerte soldater. Det var ikke samme kvaliteten over de numidiske kavaleristene og de lett-bevæpnede troppene som de legionærene han hadde kommandert i Gallia. Forfatteren gjør også et litterært poeng av dette. Labienus' soldater blir aldri omtalt som legionærer, men som numidiere, kavaleriet (*equitatus*) eller lett-bevæpnede tropper (*levi armata*). Han gjør det helt klart at Labienus' soldater ikke var romere, men utlendinger. Dette blir igjen en unnskyldning på Labienus' vegne, ikke bare var hans tropper udisiplinerte, men de var ikke engang romere.

Denne gangen blei Labienus knust av Caesars kavaleri, og han var heldig som slapp fra det i live, men også her unnskylder forfatteren Labienus. Labienus' utspekulerte plan er virkelig imponerende, for han kan ikke ha visst at Caesar ville ta denne høyden før det ble oppdaget at deler av Caesars kavaleriet forlot hæren. Dersom han viste seg på høyden før troppene allerede var godt på vei ned i ravinen, ville Caesar ha kalt dem tilbake og gitt opp høyden. Alt gikk som planlagt helt til Labienus' ferske soldater oppdaget at det var kavaleriet som kom, og ikke legionærer som de hadde blitt forespeilet. De ble grepet av panikk. De manglet disiplinen og erfaringen til å omstille seg, utføre de ordrene som var gitt og løp mot sikkerhet.

Dette var det tredje store nederlaget Labienus måtte tåle i Africa og det må ha tatt knekken på hans moral. Det nærte også hatet mot Caesar, og som et nytt stikk i siden på Labienus, flyttet Caesar sin hovedleir opp på den høyden Labienus nettopp hadde tapt. Herfra beordret han konstruksjonen av en vegg utover sletten mot byen Uzitta.²⁸² Denne forskansningen skulle hindre at han ble utflankert, som han visste var Labienus' spesialitet. Den var også ment å gjøre det lettere for fiendens soldater å desertere til ham.²⁸³

Labienus, Scipio og Juba gjorde et uventet og svært hardt angrep mot de legionærene som oppførte veggen. Angrepet var først svært suksessfullt, og store deler av Caesars kavaleri falt eller flyktet. Det var ikke før slaget ble oppdaget av legionene, som var på vei tilbake til hovedleieren etter å ha beskyttet byggeplassen, at vinden vendte seg til Caesars fordel. Dette slaget førte til store tap på begge sider, og forfatteren forteller oss at hadde det ikke vært for at nattemørket falt på, ville Labienus og Juba ha blitt fanget.²⁸⁴

Labienus klarte likevel å lure Caesar med en utflankningsmanøver, til tross for Caesars nye forskansningsverk. Etter angrepet på Caesars bygningsarbeidere, utviklet situasjonen seg til en form for stillingskrig. Hver eneste dag stilte begge sider opp i formasjon, ikke mer enn 300 romerske fot²⁸⁵ fra hverandre. Begge sider hadde plassert kavaleriene på den samme flanken. Den andre flanken var beskyttet av henholdsvis bymurene til Uzitta og Caesars nybygde vegg. Denne stillingskrigen varte i flere dager, hvor den største delen hæren stod oppstilt. Begge

²⁸² Uzitta lå plassert sør-vest for Ruspina, hvor Caesar hadde hatt sin hovedleir tidligere.

²⁸³ B.Afr. 51

²⁸⁴ B.Afr. 52

²⁸⁵ Tilsvarende ca 90 meter.

sider var samtidig travelt opptatt med bygningsarbeid, siden Scipio hadde satt igang konstruksjon av en vegg for å hindre at Caesar sperret dem inne.²⁸⁶

En dag plasserte Labienus sitt numidiske kavaleri lenger ut på flanken enn vanlig, men tok selv sin vanlige posisjon med resten av kavaleriet. Da kvelden kom, begynte Caesar å trekke sine tropper inn mot hovedleiren. Labienus ytterste kavaleri begynte da å trekke mot Caesars leir. Caesars kavaleri oppdaget dette, og sammen med noen lett-bevæpnede soldater vendte de om og angrep. Caesars resterende legioner merket ikke dette og etter kort tid hadde kavaleriet trukket seg for langt fra resten av hæren. De var nå fanget mellom Labienus, hans ytre kavaleri og et myrlandskap (*palus*). Labienus, som fram til nå hadde holdt formasjon langs den oppstilte linjen, brøt fram da han så at Caesars kavaleri gikk i fellen.²⁸⁷ Denne planen ble utført med stor suksess og Labienus fikk en oppløftende seier. Forfatteren spesifiserer aldri at dette var en plan lagt av Labienus, men den minner om planen fra ravinen²⁸⁸ og utflankeringen ved Ruspina.²⁸⁹

Caesar etablerte seg etterhvert på kysten hvor han straks begynte å gå tom for forsyninger. Dette tvang han til å ta større sjanser med anskaffelse av mat til soldatene. I Africa var det vanlig å grave ned korn i huler for å beskytte det mot den sterke solen. Caesar fikk høre om dette og sendte to legioner og noe kavaleri ut for plyndre slike forråd et stykke fra sin egen leir.²⁹⁰ Labienus så igjen en mulighet for å legge en felle for Caesar. Han etablerte en mindre leir mellom Caesar og hans utsendte tropper, og la seg daglig i bakhold langs den ruten de hadde brukt tidligere. Han regnet med de ville bruke denne også på tilbakeveien.²⁹¹

Caesar interim de insidiis Labieni ex perfugis certior factus paucos dies ibi commoratus, dum hostes cotidiano instituto saepe idem faciendo in neglegentiam adducerentur, subito mane imperat porta decumana legiones se III veteranas cum parte equitatus sequi atque equitibus praemissis neque opinantes insidiatores subito in convallibus latentes [ex] levi armatura concidit circiter D, reliquos in fugam turpissimam coniecit. Interim Labienus cum universo

²⁸⁶ B. Afr. 51

²⁸⁷ B. Afr. 61

²⁸⁸ B. Afr. 50

²⁸⁹ B. Afr. 13

²⁹⁰ B. Afr. 65

²⁹¹ B. Afr. 65

equitatu fugientibus suis suppetias occurrit. Cuius vim multitudinis cum equites pauci Caesariani iam sustinere non possent, Caesar instructas legiones hostium copiis ostendit. Quo facto perterrito Labieno ac retardato suos equites recepit incolumes. Postero die Iuba Numidas eos qui loco amisso fuga se receperant in castra, in cruce omnes suffixit. (B.Afr. 66)

Caesar hadde i mellomtiden blitt opplyst om Labienus' felle av flyktninger og blei værende der noen få dager, mens fiendenes daglig repetisjon av de samme manøvrene gjorde dem slurvete. Tidlig en morgen beordret han tre veteranlegioner med deler av kavaleriet å følge han ut bakporten. Kavaleriet sendte han i forveien, og overrasket de fiendene som lå i bakhold i ravinen, og drepte omlag 500 lett-bevæpnede soldater, resten kastet han ut i ukontrollert flukt. I mellomtiden dukket Labienus opp med alt kavaleriet til sine flyktendes unnsetning. De få caesariske ridderne kunne ikke stå imot deres kraftige mengde, hvorpå Caesar viste fienden sine oppstilte legioner. Dette satte skrekken i Labienus og han [Caesar] trakk sitt kavaleri tilbake uskadet. Dagen etter korsfestet Juba alle de numidierne som hadde forlatt sin posisjon og flyktet tilbake til leiren.

På overflaten kan det virke som Labienus' strategi mislyktes nok en gang. Forfatteren gir et inntrykk av en overveldende seier for Caesar og nok en pinlig retrett for Labienus. Dersom man tar i betraktning de erfaringer Labienus gjorde seg i løpet av tiden i Africa, vil denne kampen ha et noe annerledes forløp. Labienus må ha vært smertelig klar over den store disiplinære forskjellen mellom Caesars legionærer og hans egne numidiske tropper. Ved flere anledninger tidligere hadde disse fått panikk og flyktet ved synet av motstanderne. Det var også det som skjedde her, men denne gangen hadde Labienus holdt sitt sterkeste kort i reserve. Da numidierne forutsigbart flyktet ved første mulighet, kom Labienus inn med kavaleriet. Labienus visste at Caesar hadde fått snusen i planene hans. Han holdt sine tropper tilbake, lot numidierne bli utålmodige, sløve og uoppmerksomme. Dette var samme taktikken som han selv hadde benyttet da han ble beleiret i Belgia et tiår tidligere. Labienus ville ha

kjent igjen sin egen taktikk.²⁹² Planen virket, men Caesar hadde regnet med flere triks fra Labienus og holdt tilbake sine legioner. Da disse kom aktivt inn i kampen hadde Labienus intet annet valg enn å returnere til høyere grunn eller festningsverket. Dette var uansett en taktisk seier for Labienus, han hadde avskåret Caesars nyoppdagede forsyningslinje og på denne måten forlenget Caesars problemer med mat til troppene. Dette tvang Caesar til å bryte opp fra Ruspina for atter en gang å finne nye forsyninger.²⁹³

Labienus' og Scipios nye taktikk var å tvinge Caesar til å forflytte seg for å skaffe forsyninger. Vannmangelen i området var nøkkelen til denne taktikken. Caesar oppdaget hva de planla da han så at Scipio stadig forflyttet seg foran seg. Scipios soldater rasket med seg det som var å finne av mat og ressurser. Caesar bestemte seg for å prøve på det som Labienus hadde gjort mot han få dager tidligere. Han etablerte seg mellom Scipios og hans egne matsankere, men mangelen på forsyninger gjorde at han var nødt til å forflytte seg og måtte straks gi opp denne taktikken.²⁹⁴ Det han nå planla var å avskjære Scipios matsankere og forsyne sin egen hær ved å plyndre disse.

Cum iam non longe a castris Scipionis abesset, quae eum necesse erat praetergredi, Labienus Afraniusque cum omni equitatu levi que armatura ex insidiis adorti agmini eius extremo se offerunt atque ex collibus proximis existunt. Quod postquam Caesar animum advertit, equitibus suis hostium vi oppositis, sarcinas legionarios in acervum iubet comportare atque celeriter signa hostibus inferre. Quod postquam coeptum est fieri, primo impetu legionum equitatus et levis armatura hostium nullo negotio loco pulsa et deiecta est de colle. (B.Afr. 69)

Da han [Caesar] nå ikke var langt fra Scipios leir, som han nødvendigvis måtte passere, sprang Labienus og Afranius frem fra bakhold fra de nærmeste høydene og viste seg med hele kavaleriet og de lett-bevæpnede troppene og kastet seg over baktroppen hans. Da Caesar oppdaget dette, satte han inn sitt kavaleri mot fiendens

²⁹² Se kapitel 4.e 54 f.Kr.

²⁹³ B.Afr. 67

²⁹⁴ B.Afr. 68

styrke, han beordret legionærene å stable pakkene sine i en stabel og straks å marsjere mot fiendene. Da dette først var satt i gang, ble fiendens kavaleri og lett-bevæpnede styrker uten vansker slått tilbake og kastet ned fra høyden.

Labienus og Afranius gjentok denne taktikken gjentatte ganger, og slik hindret Caesars planer om å sanke mat og å plyndre Scipios tropper. Dette har en eim av Labienus' taktikk over seg, da den baserer seg på bakhold og lynangrep fra lett-bevæpnede tropper, forsterket av et stort kavaleri. Kavaleriangrep var, som vi har sett, Labienus' foretrukne metode.

Hovedmålet her var ikke å tvinge Caesar til et endelig og avgjørende åpent slag, men å forhindre hans matsanking og fremdrift, noe som virket utmerket. Kavaleriet under Labienus' ledelse var så stort at Caesar gang på gang måtte sette inn legionærene for å ikke miste baktroppene. Hver gang dette skjedde måtte legionærene legge fra seg sin oppakning og stille opp i formasjon. Deretter angrep de, hvorpå Labienus styrker stakk i skjul og Caesar igjen opptok marsjen.²⁹⁵ Disse stadige avbrytelsene var svært utmattende for utsultede legionærer, og det må også ha vært en sterk psykisk påkjenning. På denne måten håpet Labienus å tvinge Caesar til å slå leir på et lite egnet sted. De befant seg i et ørkenområde og den eneste vannkilden i nærheten var kontrollert av Scipio.²⁹⁶ Labienus' taktikk var å utmatte soldatene for deretter å sulte dem, og han utnyttet nå numidiernes tendens til panikk fremfor at den ble en belastning. Denne taktikken kunne ikke fungere i lengden, det var en utrolig fysisk påkjenning på Labienus' egne styrker. Caesar brukte heller ikke mange dagene på å finne en måte å hindre dem på. Caesar lot deler av legionærene marsjere uten den tunge oppakningen. Disse legionærene hindret kavaleriets effektivitet, og Labienus gav derfor opp stormangrepene mot Caesars tropper. Han fortsatte likevel denne taktikken, men rettet nå angrepene mot Caesars *canabae*. Han lyktes må å avkutte disse fra de øvrige troppene.²⁹⁷ Scipio og Labienus fikk ytterligere vanskeligheter ved at Juba forlot dem for vinne tilbake en by som hadde vært under hans kontroll, men likevel hadde åpnet sine porter for Caesar.²⁹⁸ Senere tapte han et slag mot et folk på grensen til hans kongedømme som støttet Caesar og mistet hele sin hær.²⁹⁹

²⁹⁵ B.Afr. 69-70

²⁹⁶ B.Afr. 69

²⁹⁷ B.Afr. 75

²⁹⁸ B.Afr. 74

²⁹⁹ B.Afr. 77

Caesar hadde nå fått orden på forsyningene sine og fått store forsterkninger. Han begynte legge press på optimatene om å møte han i åpent slag. Daglig stilte de to hærene seg opp mot hverandre uten at det store slaget kom. Optimatene lot seg ikke presse og dette førte aldri til mer enn trefninger mellom kavaleriene på flankene.³⁰⁰

Etter dette beleiret Caesar byen Thapsus,³⁰¹ hvor han endelig fikk sitt store og avgjørende slag i Africa. Labienus er ikke nevnt i beskrivelsene av stridighetene rundt denne beleiringen, men etter all sannsynlighet hadde han kommandoen over en flanke, mens hæren som helhet ble ledet av Scipio. Disse slagene endte i katastrofe for optimatene, hvorpå Cato tok sitt eget liv i Utica.³⁰² Labienus og de andre overlevende offiserene flyktet til Spania. Under overfarten dit ble Scipio blokkert av Caesars fartøy og kastet seg på sitt eget sverd.³⁰³

Gjennom historiene fra Africa får vi presentert flere sider ved Labienus, noen nye og andre som bekrefter tidligere inntrykk. Forfatteren av B.Afr. har en tydelig respekt for militærmannen Labienus, samtidig som han gir et inntrykk av at Labienus ble ansett av Caesar som den reelle lederen for optimatenes hær. Scipio hadde den formelle makten, til dels delt med Cato, men vi har sett at det var Labienus som ble tilskrevet de fleste store avgjørelsene. Det er mulig å spekulere i om Scipio satt med makten på grunn av sitt navn. Scipio var etterkommer av den store offiseren som hadde slått Carthago. Publius Cornelius Scipio overvant Hannibal i slaget ved Zama i år 202 f.Kr., og fikk ærestittlen *Africanus* (Afrikas overmann). Det var en overtro blant romerske soldater at Scipio-familien alltid ville ha skjebnen med seg og seire i Africa. Caesar tok faktisk med seg en ufordragelig mann fra Scipio-slekten i sitt *consilium* i Africa for å berolige sine overtroiske soldater.³⁰⁴ Labienus' ry som taktiker blir også bekreftet. Han viste seg gang på gang i Africa som en utspekulert og slu taktiker. Han lurte Caesar inn i bakhold eller kom med listige utflankeringsmanøvre. Labienus' nøye planlegging bar frukter, men falt likevel sammen som et resultat av dårlig disiplin og utrygghet blant soldatene. Slik oppførsel førte til harde konsekvenser for de som klarte å redde seg i sikkerhet, og Labienus hadde ved flere anledninger flaks som ikke selv ble drept eller fanget. I etterpåkløkskapens navn kan man

³⁰⁰ B.Afr. 78

³⁰¹ Nær moderne Bekalta i Tunisia

³⁰² B.Afr. 93

³⁰³ Seneca Minor III.XXIV.9-10

³⁰⁴ Suet. Div. Jul 59

hevde at dersom Labienus hadde fått et år til på seg til å trene opp sine soldater og til å innstille disiplin, ville slagene i Africa hatt et helt annet utfall. Forskjellen mellom Labienus' og Caesars lederstil kommer også frem i denne borgerkrigen. Labienus hadde en forkjærlighet for nøye planlagte operasjoner, og dro lett forhastede konklusjoner når ting ikke utviklet seg slik han hadde tenkt. Caesar var roligere. Han hadde bedre evne til å gjøre gode beslutninger og holde hodet kaldt i opphetede situasjoner. Labienus' stilling i hæren på denne tiden er noe som aldri blir opplyst, men det er ikke umulig å dedisere seg frem til et sannsynlig forslag. Labienus er alltid i følge med kavaleriet. I alle planene, fellene og bakholdene hans spilte kavaleriet hovedrollen. Kavalerioperasjoner fra optimatenes side inneholdt alltid Labienus. Derfor vil jeg tro at Labienus nå holdt posisjonen som *magister equitum* (leder for kavaleriet). Denne posisjonen eksisterte kun når man hadde en *dictator* (diktator). Dette var en midlertidig posisjon som ble utpekt i nødsituasjoner, og varte i normale tilfeller i seks måneder. En *dictator* hadde uinnskrenket makt over legionene og alle andre bevæpnede styrker.³⁰⁵ *Magister equitum* fungerte som en diktators nestkommanderende.³⁰⁶ Optimatene så på seg selv som det rettmessige styringsorganet, og kan ha utnevnt Scipio til *dictator* for å ha det formelle i orden. Tittelen i seg selv er ikke viktig, Labienus hadde ansvaret for kavaleriet uansett hvilken tittel han bar.

Labienus mistet mye i Africa, både allierte og sitt lojale kavaleri, men mistet ikke kamplysten og var en viktig faktor for at krigen forflyttet seg til Hispania. Uten Labienus' hjelp, råd og kamplyst, er det lite trolig Pompeius ville ha klart å mobilisere slik han gjorde.

6.d Borgerkrigens fjerde fase: Hispania Ulterior.

Etter den katastrofale avslutningen av krigen i Africa, Scipios og Catos død og tapet av den mektige allierte Kong Juba var det ikke mye igjen å bygge på for motstanderne av Caesars styre. De eneste gjenlevende av deres ledere var Publius Attius Varus, Labienus og Pompeius Magnus' to sønner, Gnaeus og Sextus. Dette skulle bli den siste store organiserte reisningen mot Caesar. Den motstanden er beskrevet av en ukjent forfatter i et verk tilegnet Caesar, kalt *De Bello Hispaniense*.³⁰⁷ Dette verket var etter all sannsynlighet skrevet av en kavalerioffiser i Caesars tjeneste.³⁰⁸ *Bello Hispaniense* er bedre kjent for sin til tider grusomme grammatikk og monotone uttryksform enn som historisk kilde, og har blitt karakterisert som "...perhåps

³⁰⁵ Southern (2007, s. 64)

³⁰⁶ Sage (2008, s. 103)

³⁰⁷ Forkortes B.Hisp.

³⁰⁸ Storch (1973, s. 381-382)

the most illiterate and exasperating book in classical literature.”³⁰⁹ Labienus blir bare nevnt ved to anledninger i dette verket, selv om han nå var den mest erfarne og talentfulle offiseren blant optimatene. De greske historikerne Dio Cassius og Appian er også gode kilder, selv om de spriker i sitt fokus og gjengivelse av enkelte episoder, som for eksempel slaget ved Munda, så fyller de igjen noen hull i historien fra *De Bello Hispaniensi*.

Det var ikke uten grunn at de gjenværende optimatene valgte Hispania Ulterior³¹⁰ til sin siste motstand etter nederlaget i Africa. Pompeius Magnus hadde stått sterkt i provinsen siden 70-tallet f.Kr., da han hadde nedkjempet den siste marianske offiseren Q. Sertorius. Han hadde holdt begge de spanske provinsene som pro-konsulære provinser fra 54 til 49 f.Kr. Han hadde bygd opp et godt ry gjennom dette magistratet. Labienus hadde også meget sannsynlig tjenestegjort i Hispania under både Caesar³¹¹ og Pompeius.³¹²

Caesar hadde vunnet en knusende seier over Pompeius støttespillere ved Ilerda i 49 f.Kr.,³¹³ og etter dette hadde Caesar kontrollert provinsene gjennom Quintus Cassius Longinus. Cassius' grådige og voldelige styre hadde gjort både han selv og Caesar svært upopulære i de spanske provinsene, både blant lokalbefolkningen og blant de romerske legionene i området.³¹⁴ Dette førte til at Pompeius' arvinger og offiserer ble mottatt med glede. I Africa hadde optimatene hatt god tid på seg til å innullere og trene nye soldater, og de hadde en solid og god alliert i Juba. Slik luksus ventet dem ikke i Hispania. Caesar hadde fortsatt noen lojale tropper i Hispania og trengte ikke lang tid på å organisere Africa. Etter han hadde vært en kort tur for å ordne sin formelle makt i Roma, satt han kursen mot Hispania.³¹⁵

Det var etterhvert blitt tynt i optimatenes rekke, spesielt når det gjaldt erfarne offiserer. Det var mange som hadde falt i Pharsalus, noen hadde bedt om Caesars tilgivelse og reist tilbake til Roma. Tapene av Scipio, Afranius, Cato og Juba i Africa hadde tynnet rekkene ytterligere. Gnaeus Pompeius Minor, Pompeius Magnus' eldste sønn, sto nå frem som arvtager for sin fars kamp mot Caesar. Han tok på seg det øverste ansvaret for hæren. Dersom Pompeius hadde fulgt sitt fars eksempel fra 49 f.Kr., ville Labienus igjen kun ha ledet en flanke eller en

³⁰⁹ Way (2006, s. 305)

³¹⁰ Dette området utgjør i dag den sydlige og syd-østlige kyststripen av Spania.

³¹¹ Se kapitel 3.c *Årene 62-59 f.Kr.*

³¹² Se kapitel 2.b *Tidlig karriere.*

³¹³ BC. 1.86-87

³¹⁴ Se *de Bello Alexandrino* 52-64

³¹⁵ Plut. Caes. 55-56

tropp. Det er rimelig å anta at Labienus igjen hadde øverste ansvar for kavaleriet, og fungerte også her som optimatenes *magister equitum*. Selv om Labienus holdes utenfor den overliggende historien, er det likevel trolig at Labienus var en av Pompeius' fremste rådgivere. Forfatteren oppgir, for eksempel, navnene Pompeius og Labienus når han beskriver hvordan optimatene reagerte på behandlingen to *tabellarii* (bud) fikk av byen Ateguas innbyggere.³¹⁶

Gnaeus Pompeius hadde begynt reisningen i Hispania før Labienus' ankomst fra Africa. Scipio hadde sendt han dit tidligere for å ta kontroll over legionene som hadde gjort opprør mot Caesar og hans stedfortredere.³¹⁷ Pompeius utvidet hæren ved at han rekrutterte lokale,³¹⁸ og Labienus', Varus' og Sextus' ankomst fra Africa utvidet hæren ytterligere.³¹⁹

Da Caesar ankom Hispania, kontrollerte Pompeius så godt som alle strategiske punkter i begge provinsene, bortsett fra byen Ullia³²⁰ som forble lojal mot Caesar. Pompeius beleiret Ullia for å tvinge dens innbyggere i kne. Caesar antok at hæren hans enda ikke var sterk nok til slå Pompeius'³²¹ og marsjerte mot Corduba³²² for å tvinge Pompeius til å løfte beleiringen av Ullia. Caesar klarte aldri å ta Corduba, men fikk Pompeius til å oppgi beleiringen.³²³ Pompeius ivret etter å utfordre Caesar, og var mer enn villig til å møte han i et åpent slag. Appian skrev at: "the older men, who had learned by experience at Pharsalus and Africa, advised him to wear Caesar out by delay and reduce him to want, as he was in hostile country."³²⁴ De eldre mennene det her er snakk må være Labienus og Varus. Dette var de mennene som hadde erfaring fra både Pharsalus og Africa i Pompeius' *consilium*. Labienus visste at Caesar ville ha vansker med å skaffe forsyninger i Hispania og at han ikke kunne regne med gode forsyningslinjer ut provinsene. Han var også klar over at Caesar nødig ville la problemer av denne arten stoppe han, og at Caesar ville bli tvunget til å forflytte seg. Dette gav Pompeius en gylden mulighet. Planen var å sperre Caesar ute fra kornlagrene i byene, som allerede var forskanset og bemannet av Pompeius' menn. Målet med denne taktikken var å tvinge Caesar

³¹⁶ B. Hisp. 18

³¹⁷ Dio 43.29

³¹⁸ B.Hisp. 1

³¹⁹ Dio 43.30

³²⁰ Byens nøyaktige plassering er usikker, men den lå ved foten Ulliafjellet i Baskerland.

³²¹ Caesar ankom før de legionene han hadde sendt fra Roma.

³²² Corduba var hovedsete i Hispania Ulterior.

³²³ Dio 43.32

³²⁴ Appian, B.C. II. 103, oversettelse av Horace White, Loeb Classical Library *Appian Roman History III, The Civil Wars*.

til å trekke seg ut av Hispania. Dersom dette lykkes, ville Pompeius få bedre tid til å etablere seg og trene opp hæren.

Caesar ble tvunget til å gi opp Corduba og forflyttet seg mot den mindre byen Ateguas, slik som optimatene hadde håpet. Pompeius reiste rundt i hele regionen for å bemanne småbyene, men oppdaget at hans innflytelse stadig rant ut mellom fingrene hans.³²⁵ Hans flyktige lederstil begynte å gjøre det lokale aristokratiet usikre, og deres lojalitet begynte å svikte. Pompeius reagerte med å herje sine alliertes områder. Dette resulterte i at stadig flere skiftet side til Caesar. Pompeius kunne ikke utsette det uunngåelige lenger. Denne typen oppførsel, som gav et inntrykk av usikkerhet og slett ledelse, reflekterte dårlig på Labienus. En ting hadde Labienus aldri vært, han hadde aldri gitt vært usikker. Man må jo begynne å lure på om Labienus begynte å bli myk, eller at hans innflytelse på Pompeius var minimal. Vi har sett flere eksempler på at Labienus foretrakk å holde seg stasjonær og i nærheten av forskasningsverk når han hadde den muligheten.³²⁶ Pompeius stadige forflytning må ha vært vanskelig for Labienus å godta.

Det siste og avgjørende slaget i Hispania stod i nærheten av byen Munda, akkurat hvor denne byen lå har aldri blitt konstatert, men slettene nord vest for Ursao (moderne Osuna ved Seville) har blitt foreslått.³²⁷ Dette slaget skulle bli en katastrofe for den resterende motstanden mot Caesar, og blir ansett som avslutningen på borgerkrigen. Pompeius stilte opp sin hær på en høyde, som var beskyttet av Mundas bymurer på baksiden og fortifikasjoner og naturlig beskyttelse på flankene.³²⁸ Caesars tropper ble svært overrasket da fienden ikke kom dem i møte da de begynte å marsjere mot dem i kampformasjon. Dette var et taktisk grep og det lukter av Labienus' strategiske tankemåte. Han holdt sine soldater der de var, hvor de var trygge for utflanking og Caesars styrker måtte kjempe i motbakke, noe som gav dem en fordel. Angrep i motbakke var en stor fysisk påkjenning for tungt opprustede legionærer, men dette var også et klassisk grep fra en romersk leder. Labienus var en mester i utflankingsmanøvre. Han sikret seg på denne måten mot at Caesar ikke fikk muligheten til å utføre slike mot ham. Ved å holde seg stasjonær ville muligheten for å utføre en utflankingsmanøver mot Caesar også være bedre. Labienus hadde altså klart å sikre seg den beste posisjonen, og dermed skaffet seg et overtak. Goldsworthy hevder at dette var en av

³²⁵ Dio 43.35-36

³²⁶ F.eks. mot Treverii-stammen i Gallia, slaget ved Ruspina eller ved beleiringen av Uzitta.

³²⁷ Way (2006, map 6 og note 4 s. 361)

³²⁸ B. Hisp. 28

offiserenes viktigste oppgaver, å sørge for fordelaktig posisjon av hæren, før man gikk til strid.³²⁹ Labienus, som hadde smertefulle erfaringer med udisiplinerte soldater fra Africa, vil også ha vært klar over at denne posisjonen ville hjelpe på soldatenes moral og gi dem trygghet.

Labienus' posisjon blir ikke spesifisert, men han vil sannsynligvis ha vært plassert på flanken med kavaleriet og de lett-bevæpnede soldatene,³³⁰ som vi så i Africa var hans foretrukne tropper. Labienus og Pompeius vil ha tatt posisjon på hver sin flanke, for å få et så godt overblikk over kampen som mulig.³³¹ Pompeius tok i sin iver etter seier en besynderlig beslutning om å selv ta del i kampen. Han kjempet side om side med sine soldater. En offisers personlige deltagelse i frontlinjen kunne, som tidligere nevnt, være en god måte å heve moralen til en desillusjonert hær på.³³² Dio spesifiserte at dette ikke var tilfellet her, og at det ikke gav en fordel til noen.³³³ Dette la det overordnede ansvaret for gjennomføring av slaget på Labienus' skuldre. Dette var ikke noen ny rolle for han og bød ikke på de største problemene. Labienus hadde god kontroll over situasjonen. Sueton skrev i biografien om Caesar at slaget gikk så dårlig for Caesar at han vurderte å ta sitt eget liv.³³⁴

Det finnes to ulike versjoner av hva som var vendepunktet i dette slaget. I både B.Hisp. og Dios historie er det en viktig hendelse som var den avgjørende faktoren i slaget, men disse er svært ulike. I B.Hisp. versjonen var det en aldri så liten genistrek fra Caesar som gav han seieren. Labienus' rolle i denne versjonen var nærmest ærefull, mens hos Dio Cassius var det Labienus som ved en misforståelse spredde panikk blant sine egne. Dette førte til en vill flukt, som gav Caesar seieren.

Caesars geniale trekk var å legge ekstra press på fiendens venstre flanke, hvor Labienus mest sannsynlig oppholdt seg. Han brøt etterhvert gjennom og hadde nå effektivt delt Labienus' styrker i to deler.³³⁵ Det er sannsynlig at Labienus var plassert på venstresiden, da forfatteren skriver:

³²⁹ Goldsworthy (1996, s. 133)

³³⁰ B. Hisp. 30

³³¹ Goldsworthy (1996, s. 151)

³³² Goldsworthy (1996, s. 154)

³³³ Dio 43.38

³³⁴ Suet. Div Jul. 36

³³⁵ B. Hisp. 31

... ut locus in aciem ad subsidium veniundi non daretur. (B. Hisp. 31)

Slik at det ikke kunne komme forsterkninger til dette stedet i linjen.

Labienus mistet kommunikasjonen med sin høyre flanke. Han fikk ikke tilkalt forsterkninger til å hjelpe seg ut av den vanskelige situasjonen han var i. Hvis han hadde vært plassert på høyre side som nå utgjorde største delen av hæren, inkludert reservene, ville han ha kunnet fortsette krigen. Han kunne ha utflankert Caesars gjennombrudsstyrke og kommet den venstre flanken til unnsetning. Jeg tror derfor han må ha vært på venstre flanke. Det var også en romersk tradisjon for den høyest graderte offiseren å kommandere fra høyresiden, og det var i dette tilfellet Pompeius.³³⁶ Caesars taktikk var åpenbar. Han visste at Pompeius kanskje var leder i navn, men når det store slaget endelig kom, ville Labienus før eller siden ta over. Caesar visste også Labienus aldri ville holde seg stasjonær og observere, men ville være aktiv med kavaleriet på en av flankene. Det Caesar gjorde var å isolere Labienus slik at han hindret Labienus' kommunikasjon og sikt, og på denne måten satt han fienden uten lederskap. Uten noen til å holde oversikt og sette inn reserver der trengtes var de lett bytte for Caesar. Han utnyttet situasjonen og seiret. Her ser vi hvor viktig Labienus var for både Pompeius og hæren, og hvilken vekt Caesar tilla Labienus lederskap. Caesars respekt for Labienus kommer til syne ved at han la en plan som ene og alene gikk ut på å fjerne fiendens leder, slik som Labienus selv hadde gjort mot Indutiomarus i Gallia.³³⁷

Dio tok ikke med denne manøveren, men har en helt annen forklaring. Hos Dio oppdaget Labienus at Caesars allierte, maurer kongen Bogud, var på vei mot Munda. Labienus satte da inn sine siste krefter for å redde byen, og red i all hast mot Munda. Dette ble feiltolket av hans uerfarne soldater, om trodde han flyktet, og de fikk panikk og flyktet.³³⁸ Det var Labienus som utløste panikken som førte til at optimatene tapte kampen. Dio gjorde dette ettertrykkelig klart, men han unnskylder Labienus. Det var soldatenes manglende disiplin, og det faktum at Labienus' heltmodige innsats ble misoppfattet, som var det utløsende elementet her.

³³⁶ Southern (2007, s. 93)

³³⁷ Se kapittel 4.e 54 f.Kr.

³³⁸ Dio 43.38

Labienuus døde på slettene ved Munda i Hispania. Hans bane ble udisiplinerte og uerfarne soldater som fikk panikk og flyktet. Dette hadde også vært nære å ta livet av han ved flere anledninger i Africa.

In quo proelio ceciderunt milia hominum circiter XXX et siquid amplius, praeterea Labienus, Attius Varus, quibus occisis utrisque funus est factum, itemque equites Romani partim ex urbe, partim ex provincia ad milia III. (B. Hisp. 31)

I dette slaget falt det omlag 30 000 mennesker eller mer, til og med Labienus og Attius Varus ble begge drept og gravlagt der, og omtrent 3000 romerske riddere, noen som var fra Roma og andre fra provinsene.

Labienuus' og Varus' død var det endelige nådestøtet for den organiserte motstanden. Det var nå unektelig klart at Caesar hadde vunnet borgerkrigen. Pompeius brødrene overlevde slaget ved Munda, men det var nesten umulig å finne støtte for videre motstand. Caesar kunne uten vanskeligheter feie unna restene. Gnaeus Pompeius døde bare noen uker senere, etter en desperat flukt.³³⁹

Hvordan Labienus døde er ikke beskrevet i noen av kildene, men at han døde i slaget ved Munda er de enige om. Han døde 54 eller 53 år gammel 17. mars 45 f.Kr. Forfatteren av B.Hisp. skrev at han ble gravlagt der han falt på slagmarken ved Munda. Den greske historikeren Appian hevdet at hans hode ble bragt til Caesar.³⁴⁰ Denne ene lille setningen hos Appian gir den endelige bekreftelsen på hvor høyt ansett Labienus var blant romerne også etter sin død. Det var en morbid romersk tradisjon å hugge av hodene til fiendenes ledere slik at det kunne vises frem som et symbol på seier. Denne tradisjonen skrev seg helt tilbake til Romas mytiske grunnlegger Romulus. Han overvant Kong Acron og stilte ut kongens hode som et symbol på Romas første militære seier.³⁴¹ Labienus ble altså bæret på denne måten, et fint, men morbid, minnesmerke på hans karriere og hvilken aktet posisjon han hadde fått blant samtidige soldater. Fiende eller ei, man lot ikke en mann av Labienus kaliber bare ligge død

³³⁹ B.Hisp. 37-39

³⁴⁰ Appian B.C. II.105

³⁴¹ Cowan (2007¹, s.103-104), Livius 1.10.3-7

igjen på slagmarken. Jeg liker å tro at Caesar reagerte med den samme respekten da han ble presentert med Labienus' hode, som han hadde gjort da han ble skjenket Pompeius Magnus' hode i gave av Ptolemaios XIII i Egypt.³⁴² I likhet med Pompeius ble Labienus' kropp sendt til dødsriket der den lå. Forfatteren spesifiserte at Labienus og Varus ble gravlagt der de falt.³⁴³ Jeg vil derfor tro at de ikke ble kastet i en masse grav, men ble gitt en verdig gravfred slik Pompeius' kropp hadde blitt gitt der han falt i Egypt.³⁴⁴

³⁴² Appian B.C. II.90

³⁴³ B.Hisp 31

³⁴⁴ Appian B.C. II.86

7. Ettermæle

Caesar feide uten problemer opp de siste pompeianerne etter slaget ved Munda. Uten sterke ledere som Pompeius Magnus, Cato, Labienus og Scipio klarte ikke Caesars motstandere å konsentrere sine krefter, og det hele ebbet ut. Selv etter at borgerkrigen var over og Labienus var død fortsatte han å være en respekter *homo militaris*. Caesar hadde mulighet til å endre sitt verk om Gallia. Han kunne fremstille Labienus som den slue, umoralske og storkjeftede mannen som kom til syne i BC, men valgte å beholde den lojale og dyktige soldaten. Labienus hadde vært en så viktig brikke både for Caesar og senere for optimatene og Pompeius at historikere som Dio og Appian tok det for gitt at deres publikum hadde god kjennskap til han og presenterte han aldri.

Labienus var, som vi har sett, en innbitt motstander av Caesar helt frem til sin død. Denne motstanden førte han videre til sin sønn. Det er uvisst når Labienus fikk en sønn, men det er mest sannsynlig at sønnen, Quintus Labienus, ble født på tidlig på 60-tallet eller sent på 70-tallet f.Kr. Quintus vokste opp mens faren var en meget omdiskutert figur. Han kom med tidens løp til å bli en like stor motstander av det julianske styret som faren. Han kjempet for Brutus og Cassius i slaget ved Philippi mot Octavian og Marcus Antonius.³⁴⁵ Etter slaget ved Philippi gikk han inn i pharternes hær. Han var den kommanderende offiseren ved pharternes erobring av Asia Minor i år 40 f.Kr.³⁴⁶ Han falt da romerne angrep for gjenerobre de tapte områdene i år 39 f.Kr.³⁴⁷ Quintus var også kjent som en god taktiker og offiser, dog ikke på lik linje med sin far.

Den siste Labienus som vi kjenner til er poeten og historikeren Titus Labienus. Han levde under Augustus herredømme. Han var kjent for sin voldsomme stil, noe som gav han tilnavnet Rabienus, et ordspill på hans navn og *rabies* (galskap). Det er ingen sikker tilknytning mellom Rabienus og vår Labienus. Rabienus var den første historikeren som ble offer for Augustus' sensur.³⁴⁸ Augustus beordret alle Rabienus' bøker og taler brent. Rabienus tok sitt eget liv ved å la seg begrave levende.³⁴⁹ Det har blitt hevdet at Rabienus ikke var i familie med Titus Labienus fordi han levde i fattigdom og var svært upopulær.³⁵⁰ Dette er et vel så godt

³⁴⁵ Florus 2.XIX

³⁴⁶ Appian B.C. V.133

³⁴⁷ Florus 2.XIX

³⁴⁸ Seneca Maior, *Controversae* 10.5

³⁴⁹ Seneca Maior, *Controversae* 10.7

³⁵⁰ Cramer (1945, s. 172)

argument for at Rabienus var etterkommer av Labienus som at han ikke var det. En etterkommer av Quintus og Titus Labienus ville ikke ha vært populær blant den augusteiske eliten. Titus Labienus' eiendommer og formue vil ha blitt konfiskert av Caesar, så hans etterkommere vil ha vært fattige. Vi har heller ingen indikasjoner på at Labienus var et vanlig navn. Jeg tror derimot at han var i familie med Labienus, spesielt fordi Seneca Maior skriver:

Animus inter vitia ingens et ad similitudinem ingeni sui violentus et qui Pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset. (Seneca Maior X.V)

Innimellom hans skavanker var en genial sjel som, i likhet med hans geni, var en voldelig sjel, og som til tross for den vedvarende freden enda ikke kunne legge fra seg pompeianernes ånd.

Titus Labienus forble en legende blant romerske soldater. Hans bidrag til romersk taktikk ble bevart for ettertiden i flere stridshåndbøker, for eksempel ble hans taktikk ved slaget ved Munda beskrevet av Florus i hans verk *Epitomae*.³⁵¹ Frontinus brukte Labienus' strategi mot Treverii-stammen i hans kapittel om bakhold i stridshåndboken *Strategemata*.³⁵²

³⁵¹ Florus II.XIII

³⁵² Frontinus II.V.19

8. Konklusjon.

Labienuus' historie er preget av hans mange suksesser og et avgjørende valg som førte til en serie militære nederlag. Labienus entret den romerske offentligheten som et ubeskrevet blad, en *homo novus*. Han gikk tidlig inn i hæren, og allerede i begynnelsen av 20-årene holdt han sin første offisersgrad, *tribunus militaris*. Han deltok i politikken og ble valgt til *tribunus plebis* i 63 f.Kr. da han var 36 år gammel. I dette embete støttet han *popularis*-fraksjonen. Dette har ledet mange til å mene at han støttet Pompeius Magnus, men som jeg har vist gagnet hans handlinger Caesar like mye som Pompeius. Dersom Labienus hadde forblitt lojal mot Caesar ved borgerkrigens utbrudd ville det ikke vært tvil om at han var Caesars mann i 63 f.Kr.

Labienuus' neste embete var som *praetor* i 59 f.Kr. Selv om dette ikke er attestert i kildene ville ikke Caesar ha vært unøyaktig om noe så viktig og lett motbeviselig som politiske embeter. Labienus, som var en høylydt og storkjeftet mann i hele sin karriere, var svært stillferdig som *praetor*. Dette er noe underlig, men dersom han fungerte som Caesars mann var hans hovedoppgave som *praetor* å sørge for at Caesar som *consul* fikk gjennomført sin agenda.

Labienuus gikk den tradisjonelle veien for unge menn med politiske og sosiale ambisjoner, og fulgte *cursus honorum* til prikke og var *praetor* i *suo anno* (sitt år). Labienus' politiske karriere var relativt anonym. Han endte opp som en utledd *tribunus plebis* og uvesentlig *praetor*.

Den første store avgjørelsen Labienus tok var å bli med Caesar til Gallia. Dette var risikofyllt, siden Caesar ikke var en veldig populær mann i senatet. Denne avgjørelsen viste seg likevel å være god. Labienus ble ikke bare rik, men ble etterhvert også en kjent mann i hovedstaden. Labienus begynte også å oppføre seg som en stormann, og satt i gang byggeprosjekter i sin hjemby Cingulum. Labienus fungerte nærmest som en læremester for Caesar i de første årene i Gallia. Dette ble tydelig etter at Caesar ved en rekke anledninger under borgerkrigen brukte strategier som Labienus hadde benyttet i Gallia.

Labienuus ble værende hos Caesar gjennom hele hans tid i Gallia, men uenigheter og uvennskap dem imellom utviklet seg i løpet av årene. Da en borgerkrig mellom Pompeius og

Caesar var i anmarsj, gikk Labienus over til sin hjemprovins' store sønn. Dette grepet kostet Labienus hans innflytelse, velstand og families fremtid, men det skadet ikke hans ry som *homo militaris*. Hadde borgerkrigen endt på en annen måte, slik de fleste av nobiliteten i Roma antok at den ville, hadde Labienus vært sikret en stor fremtid.

Forventningene til Pompeius Magnus var høye før krigens utbrudd, og ble betydelig forhøyet da det ble kjent at Caesars store taktiker hadde skiftet side. Hva Labienus la til grunn for sitt skifte av lojalitet har vært mye debattert, uten at noe har blitt endelig bevist. Etter min oppfatning var det lovnader om en god pro-konsulær kommando som må ha vært det mest fristende ved skiftet, i tillegg til uvennskap med Caesar. Det uvennskapet som hadde oppstått mellom Labienus og Caesar slo nå ut i full blomst. Labienus var, kanskje sammen med Cato, Caesars bitreste motstander. Labienus kjempet med nebb og klør mot Caesar helt til sin død.

Labienus spilte en liten, men ikke ubetydelig, rolle de politiske omveltningene som skjedde på 50- og begynnelsen av 40-tallet f.Kr. i Roma. Han hjalp Caesar å bygge opp sin maktbase, både som politiker i Roma og senere som strategiske ekspert i Gallia. Under borgerkrigen fungerte han som en stor motivator for Caesars motstandere, og var en av de største krigsagitatorene. En stor del av den tvilsomme æren for at borgerkrigen varte så lenge som den gjorde og forflyttet seg såpass langt geografisk som den gjorde, må gå til Labienus. Han var en deltagende og ledende figur i borgerkrigens siste faser, og uten tvil den beste og mest kapable offiseren som var igjen etter tapet av Pompeius Magnus.

Labienus fremstilles i litteraturen først og fremst som en fremragende og høyt respektert strateg, motivator og *homo militaris*. I Gallia fremstilte Caesar ham som en pliktoppfyllende og tillitsverdig soldat og offiser. Caesar overlot nesten hvert år den øverste kommandoen til Labienus når han selv reiste til sine provinser for utføre de politiske forpliktelser han hadde der. I BC får omtalen av Labienus en annen tone; han fremstår her som en storkjeftet opportunist med tvilsom moral. Både i Ciceros brev til Atticus og i Hirtius' tillegg bygges det opp under dette inntrykket. Dersom Catullus megetsigende dikt virkelig handlet om Labienus, er det ikke lenger tvil. Forfatteren av *De bello Africo* har stor respekt for Labienus, men legger vekt på hans bruk av tvilsomme og uromerske bakholdstaktikker og feller. Labienus var ikke bare en slu taktiker, men også en slu mann som ikke lot noe stå i hans vei. Han utnyttet enhver situasjon, og var ikke redd for å ty til vold eller harde ord. I det store og det

hele fremstår ikke Labienus som en veldig sympatisk person, men som en soldat og en opportunist av dimensjoner.

Historien om Labienus har vist oss at det var fullt mulig å gjøre stor karriere uten å markere seg i politikken. Selv om Labienus holdt politiske embeter, var hans innsats i disse marginal. Med unntak av et par kontroversielle lover og en farse av en rettssak under hans folketribunat var han ikke en utpreget aktiv politiker. Det var gjennom militæret Labienus utpreget seg. Det var her han tjente sin formue og skapte sitt ry. Labienus' evner som militærmann blir ofte sammenlignet med Caesars, og dette er ikke uten grunn. Labienus' styrke var som taktiker, noe som ble gjort tydelig i Africa, og i dette var han Caesar overlegen. Det er interessant at menn som skrev fra fiendens synsvinkel alltid unskyldte Labienus når hans planer falt sammen. Det var en bygning som blokkerte hans utsikt ved en anledning og manglende disiplin ved flere andre, men Labienus var aldri selv skyld i katastrofene. Den store forskjellen mellom Labienus og Caesar var at Caesar var en talentfull politiker i tillegg til å være en stor imperator. Labienus hadde alt sitt talent innenfor militæret, men til tross for dette nådde han svært høyt i politikken.

Labienus' historie har vist oss at militærlivet var en god karrierevei for en *homo novus* som ikke hadde de retoriske evnene som skulle til for å kunne lykkes ene og alene i politikken. Dersom Labienus hadde forblitt lojal, hadde han blitt valgt til *consul* via Caesars forbindelser. Dersom Pompeius Magnus hadde vunnet borgerkrigen ville også veien til *consul*-embetet vært innen Labienus' rekkevidde. På mange måter har vi i Labienus Ciceros rake motsetning. Cicero kom også til Roma som *homo novus*, men han hadde alt sitt talent i snakketøyet. Han holdt også militærtitler, men han var omtrent like talentfull der som Labienus var i rettssalen. Labienus hadde sørget for at dørene til politisk makt var åpne for han gjennom sitt strategiske og taktiske geni, men tok en avgjørelse som i ettertiden viste seg katastrofal.

Labienus' metode for å gjøre karriere hadde vært den tradisjonelle. Han gikk tidlig inn i militæret og knyttet seg der til sterke menn. Han benyttet mulighetene han fikk gjennom disse kontaktene til å oppnå de lavere embetene. Senere brukte han sine egenskaper til skaffe seg et ry og rikdom. Han hadde alle muligheter til å nå republikkens høyeste maktposisjon. Hans historie viser hvor stor vekt en militærkarriere ble gitt i republikkens siste tid, og at dette kunne være en effektiv måte for *homines novi* å nå til topps både sosialt og politisk.

9. Bibliografi

9.a Primærlitteratur

Appian, *Historia Romana*

Loeb Classical Library, *Appian's Roman History in four volumes: Translated by Horace White*, Harvard University Press, London 2002

[C. Iulius Caesar], *De Bello Africo*

Recensvit breviqve adnotatione critica instruxit, Renatvs Dv Pontet, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1952

Loeb Classical Library, *Caesar III: Alexandrian, African, Spanish Wars: Translated by A.G. Way*, Harvard University Press, London, 2006

[C. Iulius Caesar], *De Bello Alexandrino*

Loeb Classical Library, *Caesar III: Alexandrian, African, Spanish Wars: Translated by A.G. Way*, Harvard University Press, London, 2006

[C. Iulius Caesar], *De Bello Hispaniensis*

Recensvit breviqve adnotatione critica instruxit, Renatvs Dv Pontet, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1952

Loeb Classical Library, *Caesar III: Alexandrian, African, Spanish Wars: Translated by A.G. Way*, Harvard University Press, London, 2006

C. Iulius Caesar, *Commentarii de Bello Civili*

Recensvit breviqve adnotatione critica instruxit, Renatvs Dv Pontet, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1952

Loeb Classical Library, *Caesar II: Civil Wars: Translated by A. G. Peskett*, Harvard University Press, London, 2006

C. Iulius Caesar, *Commentarii de Bello Gallico*

Recensvit breviqve adnotatione critica instruxit, Renatvs Dv Pontet, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1952

Loeb Classical Library, *Caesar I: The Gallic War: Translated by H. J. Edwards*, Harvard University Press, London, 2006

Dio Cassius, *Historia Romana*

Echo Library, *Dio's Rome: Translated by Mr. Manning*, Echo Library, Teddington 2007

M. Tullius Cicero, *Ad Atticum*

Recognovit brevicque adnotatione critica instruxit, W. S. Watt, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1988

Loeb Classical Library, *Cicero: Letters to Atticus II: Translated by E. O. Winstedt, Harvard University Press, London, 1960*

M. Tullius Cicero, *Ad Familiares*

Recognovit brevicque adnotatione critica instruxit, W. S. Watt, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1982

M. Tullius Cicero, *In Pisonem*

Recognovit brevicque adnotatione critica instruxit, Albertus Cvrtis Clark, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1950

M. Tullius Cicero, *Pro Rabirio de Perduellionis Reo*

Recognovit brevicque adnotatione critica instruxit, Albertus Cvrtis Clark, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1950

Loeb Classical Library, *Cicero, Pro Lege Manilia, Pro Caecina, Pro Cluentio, Pro Rabirio Perduellionis: Translated by H. Grose Hodge, Harvard University Press, London, 1959*

L. Annaeus Florus, *Epitomae*

Loeb Classical Library, *Florus: Translated by E. S. Forster, Harvard University Press, London, 1960*

Sex. Iulius Frontinus, *Strategemata*

Loeb Classical Library, *Frontinus: Stratagems, Aqueducts of Rome: Translated by Charles E. Bennet, Harvard University Press, London, 1925*

A. Hirtius, *de Bello Gallico Liber Octavus*

Recensvit brevicque adnotatione critica instruxit, Renatus Dv Pontet, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1952

Loeb Classical Library, *Caesar I: The Gallic War: Translated by H. J. Edwards, Harvard University Press, London, 2006*

T. Livius, *Ab Urbe Condita*

Recognoverunt et adnotatione critica instruxerunt, Robertus Seymour Conway et Carolus Flamstead Walters, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, London, 1936

Oxford World's Classics, *Livy: The Rise of Rome: Books 1-5: A new translation by T. J. Luce*, Oxford University Press, New York, 1998

Penguin Classics, *Livy: Rome and Italy: Books 6-10: With a translation by Betty Radice*, Penguin Books, London, 2004

L. Mestrius Plutarchus, *Cicero*

Penguin Classics, *Plutarch: The Fall of the Roman Republic: Translated by Rex Warner*, Penguin Books, London, 1972

L. Mestrius Plutarchus, *Marius*

Penguin Classics, *Plutarch: The Fall of the Roman Republic: Translated by Rex Warner*, Penguin Books, London, 1972

L. Mestrius Plutarchus, *Pompeius*

Penguin Classics, *Plutarch: The Fall of the Roman Republic: Translated by Rex Warner*, Penguin Books, London, 1972

C. Sallustius Crispus, *Bellum Catilinae*

Loeb Classical Library, *Sallust: Translated by J. C. Rolfe*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1971

Seneca Maior, *Controversae*

Loeb Classical Library, *Seneca the Elder II: Translated by Wilmer Cave Wright*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 2003

Seneca Minor, *Epistolae Morales*

Loeb Classical Library, *Seneca: Epistles 1-65: Translated by Richard M. Gummere*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 2003

Silius Italicus, *Punica*

Loeb Classical Library, *Silius Italicus II: Translated by J. D. Duff*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1996

C. Suetonius Tranquillus, *Divus Julius*

Loeb Classical Library, *Suetonius I: Translated by J. C. Rolfe*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1960

Oxford World's Classics, *Suetonius: Lives of the Caesars: A new translation by Catharine Edwards*, Oxford University Press, New York, 2008

Valerius Maximus, *Factorum et Dictorum Memorabilium*

Loeb Classical Library, *Valerius Maximus: Memorable Doings and Sayings: Books 3 – 9: Translated by D. R. Shackleton Bailey*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 2000

M. Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*

Loeb Classical Library, *Velleius Paterculus and the Res Gestae Divi Augusti: Translated by F. W. Shipley*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1961

9.b Sekundærlitteratur

Abbott, Frank Frost, "Titus Labienus" i *The Classical Journal*, Vol. 13, No. 1, 1917, s. 4-13

Balsdon, J.P.V.D., *Julius Caesar and Rome*, The English Universities Press, London, 1967

Boardman J., Griffin J. & Murray O., *The Oxford History of the Roman World*, Oxford University Press, New York, 2001

Boatswright, *The Romans: From Village to Empire*, Oxford University Press, New York, 2004

Botsford, George Willis, *The Roman Assemblies from their Origin to the End of the Republic*, Macmillan, New York, 1909.

Broughton, T.R.S., *The Magistrates of the Roman Republic: Volume II 99 B.C – 31 B.C.*, The American Philological Association, New York, 1952

Cowan, Ross, *For the Glory of Rome, a History of Warriors and Warfare*, Greenhill Books, London, 2007¹

Cowan, Ross, *Roman Battle Tactics: 109 BC – AD 313*, Osprey Publishing, New York, 2007²

Cowan, Ross, *Roman Legionary: 58 BC – AD 69*, Osprey Publishing, New York, 2003

Cramer, Frederic H., "Bookburning and Censorship in Ancient Rome: A Chapter from the History of Freedom of Speech." i *Journal of the History of Ideas*, Vol. 6, No. 2, 1945, s. 157-196

Daly, Loyd W., "Aulus Hirtius and the Corpus Caesarianum" i *The Classical Weekly*, vol. 44, no. 8, 1951, s.113-117

Edwards, H.J. (trans.), *Caesar I: Gallic War*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 2006

Egholm & Wul, "Mikrohistorisk Analyse", i C.M. Jørgensen & C.T. Nielsen (red), *Historisk Analyse: Nye Teorier og Metoder*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 2001

Frank, T., *Catullus and Horace*, Blackwell Publishing, Oxford, 1928

- Furhmann, Manfred, *Cicero and the Roman Republic*, Blackwell Publishing, Oxford, 1992
- Gabba, Emilio, *Republican Rome, the Army and the Allies*, University of California press, Berkeley, 1976
- Gelzer, M., *Caesar: Statesman and Politician*, Blackwell Publishing, Oxford, 1968
- Ginzburg, Carlo "Microhistory: Two or Three Things That I Know about It", i *Critical Inquiry*, Vol. 20, No. 1, 1993, pp. 10-35
- Goldsworthy, Adrian, *Caesar*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 2007¹
- Goldsworthy, Adrian, *Roman Warfare*, Phoenix Paperback, New York, 2007²
- Goldsworthy, Adrian, *The Complete Roman Army*, Thames & Hudson, London, 2003
- Goldsworthy, Adrian, *The Roman Army at War: 100 BC – AD 200*, Clarendon Press, Oxford, 1996
- Griffin, Miriam, "Cicero and Rome" i Boardman et al, *The Oxford History of the Roman World*, Oxford University Press, New York, 2001, s.90 - 120
- Gruen, Erich S., *The Last Generation of the Roman Republic*, University of California Press, Berkeley, 1974
- Heitland, W. E., *The Roman Republic: Volume Three*, Greenwood Press, New York, 1969
- Hornblower & Spawforth, *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford University Press, New York, 1996
- Iggers, Georg G., *Historiography in the Twentieth Century: Scientific Objectivity to the postmodern Challenge*, Wesleyan University Press, 1997
- Keppie, L., *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*, Wesleyan University Press, Middletown, 1997
- Klebs, "Atius Labienus" i *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, (22), 1978-1979, s. 2254 – 2255
- Lepore, Jill "Historians Who Love Too Much: Reflections on Microhistory and Biography", *The Journal of American History*, Vol. 88, No. 1, 2001, s. 129-144
- Manning, *Dio's Rome: Vol 1*, Echo Library, Teddington, 2007
- Mommsen, Theodor, *The History of Rome vol. 4*, Charles Scribner's Sons, New York, 1898
- Munzer, F., "Servilius" i *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, (93), 1978-1979, s. 1812-1817

- Mæhle, Ingvar, *Masse og elite i den romerske republikk*, Unipub Forlag, Oslo, 2005
- Ormerod, H. A., "The Campaigns of Servilius Isauricus against the Pirates," i *The Journal of Roman Studies*, Vol. 12, 1922, s. 35–56.
- Rice Holmes., T., *Caesar's Conquest of Gaul*, Oxford University Press, London 1931
- Sage, Michael M., *The Republican Army: A Sourcebook*, Routledge, New York, 2008
- Seager, Robin, *Pompey the Great*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003
- Simkins, Michael, *The Roman Army: From Caesar to Trajan*, Osprey Publishing, New York, 1984
- Southern, Pat, *The Roman Army: A Social & Institutional History*, Oxford University Press, New York, 2007
- Steel, R.B., "The Method of Silius Italicus" i *Classical Philology*, Vol. 17, No. 4, 1922 s. 319 - 333
- Storch, Rudolph H., "The Author of the De bello Hispaniensi: A Cavalry Officer?" i *the Classical Journal*, Vol. 68, No. 4, 1973, s. 381-383
- Syme, Ronald, "The Allegiance of Labienus" i *The Journal of Roman Studies*, Vol. 28, Part 2, 1938, s. 113 – 125
- Taylor, Lilly R., *Party Politics in the Age of Caesar*, University of California Press, Berkeley, 1997
- Treggiari, Susan, "Contubernales in "CIL" 6" i *Phoenix*, Vol. 35, No. 1, 1981, s. 42-69
- Tyrrell, Wm. Blake, "Labienus' Departure from Caesar in January 49 B.C," i *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Vol. 21, No 3, 1972
- Tyrrell, Wm. Blake, "Biography of Titus Labienus, Caesar's Lieutenant in Gaul", Diss. Michigan State University, 1970
- Warner, R. (trans.), *Plutarch: Fall of the Roman Republic*, Penguin Books, London, 1972
- Way, A.G. (trans), *Caesar III: Alexandrian, African, Spanish Wars*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 2006
- White, Horace (trans.), *Appian's Roman History*, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 2002
- Winstedt, E. O. (trans.), *Cicero: Letters to Atticus II*, Loeb Classical Library, Harvard University press, London, 1960
- Wiseman, T. P., *New Men in the Roman Senate, 139 B.C. - A.D. 14*, Oxford University Press, New York, 1971

10. English summary.

The subject of this paper is Titus Labienus. It examines his career from a *homo novus* to a *homo militaris* using a microhistorical method. This paper shows that it was fully possible to make a career through the military in the latter days of the Roman republic.

Labienus first appeared in roman politics as tribune of the people in 63 BC. He prosecuted the aging senator C. Rabirius for high treason (*perduellionis*). The aim of this trial was not to get Rabirius punished, but to undermine the *senatus consultum ultimum*. Cicero's defence speech left Labienus looking like an utter fool. Labienus was also the instigator of two laws, one giving the right to elect the *pontifex maximus* back to the people and one that gave Pompey the right to wear a triumphal garment at horse races. Labienus was praetor either in 60 or 59 BC, but this is unattested in the sources.

In 58 BC Labienus left for Gaul with Caesar. His official title was *legatus pro praetor*, and he was Caesar second-in-command through his entire tenure in Gaul. Labienus was of the equestrian order and probably not a poor man to begin with, but during his years in Gaul he became very wealthy. His popularity rose in Rome, and at the outbreak of the civil war Labienus was aiming for the consulship. In my opinion Labienus left Caesar because he was not satisfied being Caesars second-in-command. He wanted to be consul and get his own pro-consulship where he could win honour and glory for himself, but this was not possible if he stayed loyal. Caesar would have made Labienus his co-consul, and Labienus would in effect still be just his puppet.

Labienus never got Pompey the Great's trust, and it's not until after Pompey's death that Labienus became an important character in the civil war. The African wars are the period where Labienus shines the most. His clever traps and ambushes was a constant problem for Caesar. After the defeat at Thapsus he continued in the war against Caesar in Spain. He died at the final battle of the civil war at the battle of Munda on March 17, 45 BC.

Labienus' aim was always the consulship, and he came close. With any other outcome of the civil war Labienus would have become consul. His story has showed without a doubt the possibilities of social and political advancement through the military. He came to Rome a *homo novus*, he became an insignificant tribune of the people and a famous and brilliant officer and soldier, a true *homo militaris*.